

VAASAN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Viestintätieteiden laitos

Saara Miettola

Maahanmuuttajataustaisten nuorten kielelliset identiteetit

Viestintätieteiden pro gradu -tutkielma

Vaasa 2008

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	5
1 JOHDANTO	7
1.1 Tutkimuksen tavoite	9
1.2 Tutkimusaineisto	10
1.3 Tutkimusmenetelmät	11
1.4 Aiemmat tutkimukset	13
2 KIELELLISET IDENTITEETIT	15
2.1 Identiteettien rakenne	16
2.2 Identiteetit globalisoituvassa maailmassa	18
2.3 Kieli identifioitumisen välineenä	19
2.3.1 Äidinkieli identiteetin rakentajana	20
2.3.2 Asenteet ja arvot osana kielellistä identiteettiä	22
2.3.3 Kieliasteiden ja kielellisten arvojen tutkimus	24
2.3.4 Kielellinen käyttäytyminen osana kielellistä identiteettiä	26
2.4 Kulttuurin määrittelyä	29
2.4.1 Kulttuurinen identiteetti	30
2.4.2 Kielen suhde kulttuuriin	32
2.4.3 Monikielisyyden ja monikulttuurisuuden suhde	33
3 MAAHANMUUTTAJAT	35
3.1 Maahanmuuttajuuden määrittelyä	35
3.2 Suomen maahanmuuttajat	38
3.3 Suomen maahanmuuttopolitiikka	40
3.4 Maahanmuuttajien akkulturaatio	42
4 MAAHANMUUTTAJATAUSTAISET NUORET	46
4.1 Nuoruus elämänvaiheena	47
4.2 Maahanmuuttajataustaisen nuoren akkulturaatio	48

4.3 Maahanmuuttajataustaiset nuoret Suomessa	49
4.4 Maahanmuuttajataustaisten nuorten kieltenopetus Suomen kouluissa	50
4.4.1 Maunulan yhteiskoulun maahanmuuttajataustaiset nuoret ja opetus	52
4.4.2 Vuosaaren lukion maahanmuuttajataustaiset nuoret ja opetus	53
5 KIELELLISET IDENTITEETIT TUTKIMUSAINEISTOSSA	54
5.1 Kyselylomakkeen ja puolistrukturoidun haastattelun kysymykset	54
5.2 Kyselyn suorittaminen	56
5.3 Haastattelujen toteutus	57
5.4 Kyselyjen ja haastattelujen analysointi	57
5.5 Vastajien etninen ja kielellinen tausta	58
5.6 Kieliaseenteet	60
5.7 Kielen oppimisen motivaatio	62
5.7.1 Suhtautuminen kielten oppimiseen	62
5.7.2 Instrumentaalinen motivaatio	63
5.7.3 Integitatiivinen motivaatio	64
5.8 Kielten arvostus	66
5.9 Kielen valinta	68
5.10 Kielelliset ja kulttuuriset identiteetit	70
5.10.1 Kielelliset identiteetit	70
5.10.2 Kulttuuriset identiteetit	72
5.11 Puolistrukturoidut haastattelut	76
5.12 Tulosten yhteenveto	79
6 POHDINTAA	82
LÄHTEET	89
LIITTEET	
Liite 1. Kyselylomake	97
Liite 2. Puolistrukturoitu haastattelu	106

KUVIOT

Kuvio 1. Kieliyhteisö, jossa yksi yhteinen korkea kieli ja useita matalia kieliä (Fasold 1984: 44).	28
Kuvio 2. Maahanmuuttajien luokittelu.	36
Kuvio 3. Suurimmat vieraskielisten ryhmät Suomessa vuonna 2006 (Tilastokeskus 2007b).	40
Kuvio 4. Akkulturaatiostrategiat (Berry ym. 1987: 496).	44
Kuvio 5. Tutkimukseen osallistuneiden syntymämaat.	58
Kuvio 6. Ensimmäisten kielten frekvenssit aineistossa.	60

TAULUKOT

Taulukko 1. Tutkimukseen osallistuneiden Suomessa asumat vuodet.	59
Taulukko 2. Suomen ja ensimmäisen kielen helppouden, kauneuden, tärkeyden ja hyödyllisyyden yleisimmät arviointitavat aineistossa.	61
Taulukko 3. Vastaukset väittämiin ”haluaisin osata ensimmäistä kieltäni paremmin” ja ”haluaisin osata suomen kieltä paremmin”.	63
Taulukko 4. Kyllä-vastausten lukumäärät aineistossa kysyttäessä suomen kielen ja ensimmäisen kielen tarpeellisuutta instrumentaalisissa tavoitteissa.	64
Taulukko 5. Kyllä-vastausten lukumäärät aineistossa kysyttäessä suomen kielen ja ensimmäisen kielen tarpeellisuutta integratiivisissa tavoitteissa.	65
Taulukko 6. Suomen ja ensimmäisen kielen kouluopetuksen riittävyyden arviointi aineistossa.	66
Taulukko 7. Suomen ja ensimmäisen kielen tärkeys omassa elämässä.	67
Taulukko 8. Perustelut vastauksille kysymykseen ”mikä on sinun mielestäsi sinun äidinkielesi”.	71
Taulukko 9. Perustelut vastauksille kysymykseen ”minkä maalainen olet omasta mielestäsi”.	74
Taulukko 10. Vastaajien vapaa-ajan vietto suomenkielisten ja muunkielisten nuorten kanssa.	76

VAASAN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta

Laitos:	Viestintätieteiden laitos
Tekijä:	Saara Miettola
Pro gradu -tutkielma:	Maahanmuuttajataustaisten nuorten kielelliset identiteetit
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Viestintätieteet
Valmistumisvuosi:	2008
Työn ohjaaja:	Anita Nuopponen

TIIVISTELMÄ:

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia ovat Suomen maahanmuuttajataustaisten nuorten kielelliset identiteetit. Tutkimuksessa selvitettiin, pitävätkö maahanmuuttajataustaiset nuoret itseään yhtäältä yksi- vai monikielisinä ja toisaalta suomenkielisinä ja/tai jonkin muun kielen puhujina. Tavoitetta lähestyttiin selvittämällä maahanmuuttajataustaisten nuorten kielenkäyttöä arkielämän viestintätilanteissa, suomen kieleen ja ensimmäiseksi opittuun kieleen kohdistuvia asenteita ja arvoja sekä suhtautumista omaan ja valtaväestön kieleen ja kulttuuriin. Äidinkielen käsitteen käyttöä pohdittiin tarkemmin selvittämällä, mitä maahanmuuttajataustaiset nuoret pitävät äidinkielenään ja miten he määrittelevät äidinkielen käsitteen.

Tutkimukseen osallistui 28 yläaste- ja lukioikäistä maahanmuuttajataustaista nuorta kahdesta helsinkiläisestä koulusta, Maunulan yhteiskoulun yläluokilta ja Vuosaaren lukiosta. Aineisto kerättiin kyselylomakkeen ja puolistrukturoitujen haastattelujen avulla. Kyselylomakkeella saatua aineistoa analysoitiin pääosin kvantitatiivisin menetelmin, jota täydensi avointen kysymysten kvalitatiivinen analyysi. Haastatteluihin valittiin kuusi nuorta lomakkeen täyttäneiden joukosta. Haastattelujen tuloksia analysoitiin kvalitatiivisin menetelmin ja niillä täydennettiin kyselylomakkeista saatua informaatiota sekä tutkimuksen pääkäsitteiden määrittelyä.

Analyysi osoitti, että tutkimukseen osallistuneilla maahanmuuttajataustaisilla nuorilla oli vahva etninen ja ensimmäisen kielen identiteetti. Heistä lähes kaikki näkivät itsensä kaksi- tai monikielisenä, mutta he eivät juurikaan mieltäneet suomen kieltä osaksi monikielistä itseä. Äidinkieleksi miellettiin useimmin se kieli, joka oli opittu ensimmäisenä. Kielellisen identifioitumisen ja kielellisen käyttäytymisen välillä oli havaittavissa ristiriitaa siten, että suomen kieltä käytettiin useammassa viestintätilanteissa, mutta ensimmäiseen kieleen identifioituttiin huomattavasti voimakkaammin. Ensimmäinen kieli oli ensisijainen kotidomeenin kieli, eli sitä käytettiin kotioloissa muita kieliä enemmän. Koti, vanhemmat ja sukujuuret näyttivätkin olevan voimakkaita vaikuttimia ensimmäisen kielen identiteetin muodostuksessa.

AVAINSANAT: akkulturaatio, kielellinen identiteetti, maahanmuuttajataustainen nuori, äidinkieli

1 JOHDANTO

Viimeisten vuosisatojen aikana maapallo on kuvaannollisesti katsoen kutistunut yhä pienemmäksi yhä nopeammin. Välimatkat ovat lyhentyneet miltei olemattomiin yhtäältä tietoverkkojen ja toisaalta nopeampien matkustustapojen ansiosta. Näin myös ihmisten siirtyminen maasta toiseen on helpottunut – ainakin teknisesti. Ajatus pienestä maailmasta ja helposta liikkuvuudesta ei aina ole pelkästään positiivinen, vaan se voi merkitä oman kodin, perheen, kielen ja kulttuurin jättämistä menneisyyteen ja siirtymistä johonkin uuteen ja itselle vieraaseen.

Itse olen ollut tässä tilanteessa usean eri kerran. Olen asunut yhteensä kuusi vuotta lapsuudestani ja nuoruudestani vieraalla maalla, vieraiden kulttuurien ja kielten ympäröimänä. Maahanmuuttajaksi minua ei lasketa, sillä paluu kotimaahan on aina ollut osa matkaa. Olen siitä huolimatta pannut merkille, että muuton syistä riippumatta moni kohdaltoverini jakaa kanssani eräänlaisen pysyvän irrallisuuden tai jopa juurettomuuden tunteen, ja toisaalta myös yhteenkuuluvuuden tunteen toisten ”juurettomien” kanssa. Ajan myötä olen voinut todeta, ettei käsitys itsestä ja omasta paikasta maailmassa olisi sama, mikäli olisi aina pysynyt tukevasti paikallaan. Maahanmuuttaja joutuu etsimään oman paikkansa uudessa elinympäristössään, ja samanaikaisesti vastaanottavassa kulttuurissa vallitsevat ajattelutavat joutuvat koetukselle. Kulttuurien ja kielten kohtaaminen, toisinaan yhtentörmäyskin, on aina ollut osa maahan- ja maastamuuttoa. Ristiriita yhtenevän, kutistuvan maailman ja toisaalta kieli- ja kulttuurierojen välillä tekee maahanmuuttoliikkeestä mielenkiintoisen tutkimuskohteen, joka elää jatkuvasti.

Suomen maahanmuuttajien määrä on ollut tasaisen voimakkaassa nousussa 1990-luvun alusta lähtien (Tilastokeskus 2006). Sopeutuminen uudenlaiseen tilanteeseen on pitkälinen ja edelleen käynnissä oleva prosessi, joka on vaatinut muun muassa uusia lainsäädännöllisiä linjauksia koulutuksen ja ihmisten yhdenvertaisuuden suhteen (ks. Opetusvirasto 2006). Tällaiset muutokset kertovat arjen todellisuudesta kuitenkin varsin vähän. Kulttuurien kohtaaminen yksilötasolla merkitsee tilannetta, jossa sekä maahanmuuttajat että valtakulttuurin edustajat joutuvat punnitsemaan suhtautumistaan toisiinsa ja samalla määrittelemään itseään uudelleen. Maahanmuuttoon on vaikea suhtautua neutraalisti,

ehkä juuri sen vuoksi, että se saattaa molemmat osapuolet hankalien, omaa itseä ja omaa paikkaa maailmassa hakevien ajatusten äärelle.

Maahanmuuttajien sopeutuminen uuteen maahan ja myös maan valtaväestön sopeutuminen maahanmuuttoon vaatii molemminpuolisia ponnisteluja. Onnistunut sopeutuminen merkitsee maahanmuuttajalle kontaktien luomista valtaväestöön ja sen kulttuuriin sekä samalla oman kulttuurin ja kielen arvostuksen säilyttämistä. Maahanmuuttajan sopeutumattomuus sen sijaan näkyy pahimmillaan koko yhteiskunnassa erilaisina lieveilmiöinä, kuten työttömyytenä, syrjäytymisenä ja rikollisuutena, joiden syyt johtavat pinta-työtä syvemmälle. Suomessa tällaisia ongelmia pyritään ehkäisemään ja ratkaisemaan yhteiskunnallisella tasolla entistä toimivammalla maahanmuuttajien kotouttamisella, jonka tärkein edellytys on suomen kielen omaksuminen (Kunnat.net 2006). Sopeutumisongelmiä ei kuitenkaan tule irrottaa kontekstistaan, sillä vähintään yhtä tärkeä osa maahanmuuttajien sopeutumisessa on vastaanottavan yhteiskunnan ja sen jäsenten asennoituminen maahanmuuttajiin.

Suomen kieli on usein ainoa tekijä, joka yhdistää eri maista Suomeen tulleet maahanmuuttajat, ja myös se tekijä, joka mahdollistaa kontaktien luomisen ja ylläpidon suomalaisen yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Englannin kielikään ei korvaa suomea opiskelu- ja työelämässä, minkä vuoksi suomen kielen omaksuminen on ensiarvoinen tekijä Suomeen tulleiden maahanmuuttajien sopeutumisessa. Suotuisimmassa asemassa ovat lapset ja nuoret, joille kouluympäristö tarjoaa sekä mahdollisuuden oppia suomen kieltä että luoda ja ylläpitää sosiaalisia kontakteja muiden maahanmuuttajien ja syntyperäisten suomalaisten kanssa (vrt. Vedder & Horenczyk 2006). Itsestään selvää ei kuitenkaan ole, millaiseksi muotoutuu kahden tai useamman kulttuurin kasvattaman nuoren käsitys itsestään, kielellisestä identifioitumisestaan ja omasta paikastaan yhteiskunnassa.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tavoitteenani on selvittää, millaisia ovat maahanmuuttajataustaisten nuorten kielelliset identiteetit. Tätä tavoitetta lähestyn selvittämällä, pitävätkö maahanmuuttajataustaiset nuoret itseään yksi-, kaksi- vai monikielisinä, ensisijaisesti suomen vai jonkin muun kielen puhujina. Jotta kielellisistä identiteeteistä voitaisiin saada mahdollisimman todennukainen kokonaiskuva, selvitän, onko aineistossa havaittavissa korrelointia eri osatekijöiden välillä. Tutkin muun muassa, onko ensimmäiseksi opitun kielen ja äidinkielen välillä mielletyn kielen välillä olemassa yhteyttä.

Tutkimuksen lähtökohdat ovat soveltavassa kielitieteessä. Tutkimuksessa painottuu voimakkaasti ajatus kielen dialogisuudesta (luku 2.3) ja suhteesta kulttuuriin (luvut 2.4.2 ja 2.4.3). Tarkastelen tutkimuksen käsitteistöä objektiivisesta näkökulmasta tutkimalla, kuinka maahanmuuttajataustaiset nuoret ymmärtävät keskeiset käsitteet, kuten äidinkielen, kotimaan ja maahanmuuttajuuden, omassa elämässään. Näin voidaan saada tietoa siitä, mitä kielellinen ja kulttuurinen identifioituminen todella merkitsee monikielissä ja -kulttuurisessa ympäristössä kasvavalle yksilölle. Äidinkielen käsitteen monitulkintaisuutta käsitteelen alaluvussa 2.3.1.

Tutkimukseni antaa puheenvuoron ensisijaisesti kielenoppijoille itselleen ja sitä kautta kertoo maahanmuuttajataustaisten nuorten sopeuttamispyrkimysten tuloksista. Se pohjautuu lähtökohdiltaan muun muassa Hallin (1999) suosimaan näkemykseen identiteettien moninaisesta ja pirstonaisesta luonteesta. Kuten identiteetit yleensä, myös kielelliset identiteetit nähdään tässä tutkimuksessa muuttuvina, jatkuvan kehitysprosessin hetkellisinä tuloksina. Kielelliset identiteetit ymmärretään tässä dialogisesta näkökulmasta, jonka mukaan kieltä ei voida tutkia ilman sen sosiaalista ja kulttuurista kontekstia (Voloshinov 1990; Dufva 1997).

1.2 Tutkimusaineisto

Tutkimukseen osallistui 28 yläaste- ja lukioikäistä maahanmuuttajataustaista nuorta. Maahanmuuttajataustaisiin nuoriin luetaan tässä tutkimuksessa ne nuoret, jotka ovat syntyneet Suomen ulkopuolella ja muuttaneet syntymänsä jälkeen Suomeen sekä ne nuoret, jotka ovat syntyneet Suomessa mutta joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet Suomen ulkopuolella. Tutkimukseen valikoitui nuoria satunnaisesti eri etnisistä ja kulttuuriryhmistä, sillä kriteerinä tutkimukseen osallistumiselle ei ollut henkilön etninen tai kulttuurinen tausta. Vaatimuksena osallistumiselle sen sijaan oli, että henkilö osaa riittävästi suomea vastataksaan sekä avoimia että monivalintakysymyksiä sisältävään kyselylomakkeeseen.

Aineisto kerättiin kahdesta helsinkiläisestä koulusta, Maunulan yhteiskoulun yläluokilta ja Vuosaaren lukiosta. Tutkimukseen osallistuneet koulut valitsin helsinkiläisen maahanmuuttajaopettaja Ilona Kuukan avustuksella, joka piti Maunulan yhteiskoulua, Tehtaanpuiston yläastetta ja Vuosaaren lukiota sopivina ympäristöinä maahanmuuttajatutkimuksen toteuttamiselle. Kuukan mukaan muun muassa näissä kouluissa oli tutkimuksen toteutushetkellä riittävästi maahanmuuttajataustaisia oppilaita tämänkaltaisen tutkimuksen toteuttamista varten. Näistä kouluista suostumuksen tutkimuksen toteuttamiseen sain Maunulan yhteiskoulusta ja Vuosaaren lukiosta, joista keräsin aineiston toukokuun 2007 aikana. Tutkimuksen toteuttaminen Helsingissä oli perusteltua, sillä Suomen maahanmuuttajaväestöstä valtaosa asuu pääkaupunkiseudulla (Väestörekisterikeskus 2006).

Kyselyyn vastaaminen tapahtui kouluaikana eikä aineistonkeruun tullut näin ollen viedä kohtuuttomasti opetusaikaa. Kukin vastaaja täytti avoimia ja monivalintakysymyksiä sisältävän kyselylomakkeen itsenäisesti, mutta saattoi pyytää minulta tai läsnä olevalta opettajalta apua sanastoon tai lomakkeen täyttämiseen liittyvissä ongelmatilanteissa. Kyselylomakkeen täyttäneistä maahanmuuttajataustaisista nuorista valikoitui haastateltavaksi kuusi sellaista nuorta, jotka ilmoittivat olevansa halukkaita osallistumaan haastatteluun ja joiden puhutun suomen kielen taidon suomi toisena kielenä -opettaja arvioi tilanteeseen riittäväksi.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Aineisto kerättiin kyselylomaketta ja puolistrukturoitua haastattelua käyttäen. Valitsin kyselyn aineistonkeruumenetelmäksi siitä syystä, että sen avulla on mahdollista saada monipuolista tietoa yhdellä kertaa suureltakin ihmisryhmältä. Laadin kyselylomakkeen kysymykset kartoittamalla ensin, millaista tietoa kyselystä halutaan saada ja sitten rakentamalla kyselyn näiden aihepiirien ympärille. Kyselylomakkeen (liite 1) rakenteen hahmotteluvaiheessa tarkastelin aihetta käsittelevän kirjallisuuden lisäksi muissa asenne- ja identiteettitutkimuksissa käytettyjä kyselylomakkeita ja poimin niistä sellaisia rakenteellisia yleispiirteitä, kuten kysymysten järjestykseen tai monivalintakysymysten rakenteeseen liittyviä seikkoja, jotka soveltuivat tämän tutkimuksen toteuttamiseen. Pyrin välttämään liian vaikeaa tai tieteellistä kieltä kiinnittämällä erityistä huomiota kyselylomakkeen sanaston ja lauserakenteiden vaikeustasoon.

Lomakkeen ensimmäisellä sivulla pyydetään vastaajien perustiedot, kuten haastateltavan ikä, sukupuoli, syntymämaa sekä Suomessa asuttujen vuosien määrä. Kyselylomakkeen muut kysymykset liittyvät muun muassa kielenkäyttötilanteisiin, asenteisiin suomen kieltä ja omaa äidinkieltä kohtaan sekä suhtautumiseen omaa ja valtaväestön kieltä ja kulttuuria kohtaan.

Puolistrukturoidun haastattelun periaatteena on, että kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, mutta vastaajat vastaavat niihin omin sanoin (Eskola & Suoranta 1999: 87). Valitsin haastattelutyypiksi puolistrukturoidun haastattelun siitä syystä, että sen avulla pystyin saamaan kohtalaisen lyhyessä haastatteluajassa yksilöllisiä vastauksia, joita saatoin myös tarkentaa asettamalla haastateltaville lisäkysymyksiä. Haastattelutilanteessa oli myös mahdollisuus tehdä havaintoja siitä, kuinka helppona tai vaikeana haastateltavat pitävät kysymyksiä, sekä saada laajempia ja enemmän tajunnanvirran kaltaisia vastauksia kuin kyselylomakkeen avulla voidaan saada.

Puolistrukturoitu haastattelu (liite 2) koostuu kahdeksasta kysymyksestä. Näistä kolme ensimmäistä selvittävät haastateltavan sukupuolen, syntymävuoden ja syntymämaan. Loput viisi kysymystä ovat avoimia kysymyksiä. Avointen kysymysten tarkoituksena

oli saada haastateltavilta heidän näkemystensä mukaiset määritelmät käsitteille äidinkieli, maahanmuuttaja ja kotimaa. Tiedustelin myös haastatteluissa, mitä äidinkieli, kotimaa ja maahanmuuttajuus merkitsevät haastateltaville. Edellä mainitut, tutkimukselleni olennaiset käsitteet ovat subjektiivisia ja hankalasti määriteltäviä. Selvitän, millaisina haastateltavat todella näkevät maahanmuuttajuuden, kotimaan ja äidinkielen omassa elämässään. Haastattelujen tarkoituksena on kehittää maahanmuuttajatutkimuksen käsitteistöä siten, että käsitteet nähtäisiin konkreettisena osana sitä todellisuutta, johon tutkimus sijoittuu, eivätkä ne jäisi irrallisiksi, käsitteellisiksi tutkimusvälineiksi.

Kyselylomakkeen sisältämien avointen ja monivalintakysymysten vastauksista saatiin sekä määrällisesti että laadullisesti analysoitavaa aineistoa. Tutkimuksen pääasiallinen, määrällinen analyysi pohjautuu monivalintakysymyksistä saatuihin vastauksiin. Syvennen analyysia avointen kysymysten sekä haastattelujen avulla, jotka mahdollistavat maahanmuuttajataustaisten nuorten kielellisen identiteetin syvällisemmän ja tapauskohtaisemman analyysin. Analysoin avoimia kysymyksiä ja puolistrukturoituja haastatteluja teemoittelun keinoin. Teemoittelussa nostetaan aineistosta esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja eli tutkimuksen kannalta keskeisiä aiheita (Eskola & Suoranta 1998: 176–177). Nostan haastattelun teemoiksi ne käsitteet, joita haastateltavien tuli määritellä, eli äidinkielen ja kotimaan sekä maahanmuuttajuuden, joka on samalla koko tutkimuksen kattava teema. Näiden teemojen alle keräsin vastauksissa ja haastatteluissa esiintyneitä ajatuksia, joita analysoin sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti, laskeamalla erityyppisten vastausten frekvenssejä. Analysoin haastattelun tuloksia yhtäältä näiden teemojen mukaisina kokonaisuuksina ja toisaalta toisiinsa limittyneinä aihealueina.

Vastausten perusteella analysoin muun muassa, kuinka nuoret suhtautuvat suomen kielen ja omaan äidinkieleensä, millaisia säännönmukaisuuksia kielenkäyttötilanteista ja niihin liittyvästä kielenvalinnasta on havaittavissa ja millaista mahdollista korrelointia eri osatekijöiden välillä on löydettävissä. Tuloksista saatua informaatiota maahanmuuttajataustaisten nuorten kielellisistä identiteeteistä vertaan lopuksi Berryn, Kimin, Minnen ja Mokin (1987) neliosaiseen akkulturaatiomalliin ja sen avulla analysoin, kuinka

nuorten sopeutuminen uuteen kulttuuriin ja yhteiskuntaan on kielellisten identiteettien osalta toteutunut. Akkulturaatiomallia käsittelen tarkemmin luvussa 3.4.

1.4 Aiemmat tutkimukset

Maahanmuuttajien identiteettejä on tutkittu maailmalla paljon. Erityisesti kirjailija ja tutkija Stuart Hall on selvittänyt identiteettien olemusta maahanmuuttajan näkökulmasta sekä pohtinut myös laajemmin kulttuurien kohtaamista (Hall 1992; 1999). Maahanmuuttajien asennoitumista omaan ja vastaanottavaan yhteisöön akkulturaation käsitteen avulla ovat selvittäneet Berry ja hänen työtoverinsa (esim. Berry ym. 1987; Berry 2006) sekä Sue ja Sue (2003). Identiteettien tutkimukseen ovat vaikuttaneet paljolti käsitteiden moniulotteisuus ja siitä syntyvät näkemyserot, jotka ovat toisaalta hankaloittaneet identiteetin tutkimusta mutta toisaalta tuoneet siihen uusia näkökulmia. Identiteetin käsitteeseen palaan luvussa 2.

Suomessa maahanmuuttoa on tutkittu kohtalaisen paljon, mutta painopiste on ollut usein suomalaisten asenteissa maahanmuuttajia kohtaan (Jaakkola 1995; Jasinskaja-Lahti ym. 2002; Jaakkola 2005), maahanmuuttajien opetuksessa ja monikulttuurisen opetuksen järjestämisessä (mm. Talib 2002) sekä maahanmuuttajien työllistymisessä (mm. Forsander 2002). Suomalainen maahanmuuttajatutkimus on ollut siinä mielessä hyvin tutkijalähtöistä, että sitä on tehty harvemmin maahanmuuttajien itsensä näkökulmasta. Maahanmuuttajatutkimuksia tehneitä suomalaisia tutkijoita ovat kiinnostaneet etupäässä Suomen naapurimaista tulleet maahanmuuttajat sekä paluumuuttajat. Maahanmuuttajien identiteettien tutkimusta on Suomessa tehty jonkin verran, mutta uusimmat tutkimukset keskittyvät lähinnä venäläisiin ja karjalaisiin paluumuuttajiin. Palander ja Nupponen (2005) ovat tutkineet Suomen karjalaisten kielellistä identiteettiä. Samoin Iskanius (2006) on tutkinut venäläisten maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden kieli-identiteettiä¹. Tarpeellista olisi ulottaa nykyinen maahanmuuttajatutkimus myös lähinaapureitamme kauemmas, jotta maahanmuuttajien kaltaisesta heterogeenisestä väes-

¹ Iskaniuksen tutkimuksessaan käyttämä termi *kieli-identiteetti* vastaa merkitykseltään käyttämäni *kielellinen identiteetti* -termiä.

töryhmästä voidaan saada mahdollisimman monipuolista tietoa. Tutkimuksista saatu tieto kaipaa lisäksi säännöllistä päivitystä, sillä Suomen maahanmuuttotilanne kehittyy jatkuvasti. Vuosia sitten tehdyn maahanmuuttajatutkimuksen tuloksia ei voida enää suoraan soveltaa nykypäivään, sillä muutoksia on tapahtunut ja tapahtuu edelleen niin maahanmuuttajien määrässä, maahanmuuttopolitiikassa kuin myös maahanmuuttajien ope- tuksessa. Kiinnostus maahanmuuttaja-asioita kohtaan on kuitenkin suuri ja lisää tutki- muksia on odotettavissa sitä mukaa kuin maahanmuuttajaväestöstä muodostuu yhä mer- kittävämpi osa suomalaista yhteiskuntaa.

2 KIELELLISET IDENTITEETIT

Identiteetti sanana juontaa juurensa latinan kielestä. Karkean käännöksen perusteella identiteeteissä ja identifioitumisessa on kyse eräänlaisesta samuudesta ja samaksi tekemisestä. (Lange & Westin 1981: 183.) Sosiaalipsykologisen näkemyksen mukaan identiteetti ymmärretään niiksi henkilökohtaisiksi ja sosiaalisiksi ominaisuuksiksi, jotka ovat osa yksilön minäkuvaa ja perustuvat yksilön samastumiseen muihin yksilöihin ja sosiaalisiin ryhmiin (Helkama ym. 1998: 364, 381). Luokituksen kautta identiteetti kertoo myös, mitä emme ole ja mihin emme kuulu; identiteettien kautta voidaan asettaa vastakkain ”meidät” ja ”heidät”. Identiteetti konstruoidaan aina eron kautta, suhteessa johonkin toiseen, jota se ei ole. (Hall 1999: 251–252.)

Identiteettejä voidaan tutkia subjektiivisesta tai objektiivisesta näkökulmasta. Ensimmäisellä tarkoitetaan yksilön identiteetin tutkimusta yksilön sisäisenä tapana määrittellä itseään. Tällöin tutkimuksen kohteena ovat sellaiset käsitteet kuten yksilön ego ja itseymmärrys. Objektiivinen identiteettitutkimus on puolestaan kiinnostunut identiteeteistä muiden kautta luotuna tai muiden tekeminä luokituksina yksilölle; yksilö kantaa eräänlaista ”nimilappua”, jonka muut ovat hänelle antaneet. (Lange & Westin 1981: 186.) Objektiivisessä identiteettitutkimuksessa identiteetit voidaan jakaa henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen identiteettiin. *Henkilökohtaisella identiteetillä* tarkoitetaan niitä yksilön ominaisuuksia, jotka erottavat hänet muista, tehden hänestä ainutlaatuisen muihin yksilöihin nähden. *Sosiaalisella identiteetillä* tarkoitetaan niitä yksilön ominaisuuksia, jotka ihminen jakaa muiden samaan ryhmään kuuluvien kanssa. (Lange & Westin 1981: 186; Helkama ym. 1998: 364.)

Tässä tutkimuksessa keskitytään sosiaalisen identiteetin tutkimukseen siten, että kielelliset identiteetit nähdään osana sosiaalista identiteettiä, kuulumisena yhteen tai useampaan kielelliseen ryhmään (ks. Helkama ym. 1998: 309–311). Tässä luvussa käsittelemme identiteetin rakennetta sekä tarkemmin kielellisiä identiteettejä ja niitä komponentteja, josta kielelliset identiteetit rakentuvat. Pohdin myös, millä tavalla nykykehitys ja sen myötä globalisaatio ovat muuttaneet käsityksiä identiteeteistä. Näin voidaan paremmin ymmärtää identiteettien tutkimuksen tarvetta nyky-yhteiskunnassa.

2.1 Identiteettien rakenne

Identiteetti on alun perin psykologian tutkimuskentältä lähtöisin oleva käsite, jolla on tarkoitettu ihmisen subjektiivista kokemusta itsestään. Myöhemmin identiteetin käsite alkoi kiinnostaa myös sosiologian tutkijoita, jotka kehittivät identiteetin määritelmää omiin tarkoituksiinsa. Sosiologisen määritelmän mukaan identiteetti rakentuu yksilön minän ja yhteiskunnan välisestä vuorovaikutuksesta. (Hall 1999: 21–22.) Sosiologian kautta identiteetin tutkimus on laajennut viime vuosikymmeninä myös muille tieteenaloille, kuten yhteiskuntatieteisiin ja kielitieteeseen, jotka lähestyvät tutkimuskohdetta omista näkökulmistaan. Tutkimuksen lähtökohtien voidaan tuolloinkin nähdä olevan pohjimmiltaan sosiologiassa ja psykologiassa, sillä aina identiteettejä tutkittaessa olennaisiksi nousevat kysymykset sosiaalisten suhteiden ja yksilön subjektiivisen minän vuorovaikutuksesta (ks. Kinnvall 2003: 12–13).

Identiteettien tutkimusta on hankaloittanut ja toisaalta monipuolistanut käsitteen monitulkintaisuus ja toisistaan poikkeavat näkemykset sen määritelmästä. Kinnvall (2003: 11–12) katsoo identiteettien tutkimuksen kehittyneen kahden hyvin vastakkaisen näkemyksen pohjalta. Identiteettejä on tutkittu yhtäältä rakenteellisella eli makrotasolla, jolla identiteetti nähdään sosiaalisten ja yhteiskunnallisten olosuhteiden määräämänä yksilön ollessa passiivinen identiteetteihinsä nähden, ja toisaalta yksilöllisellä eli mikrotasolla, jolla yksilö valitsee mielivaltaisesti oman identiteettinsä. Nämä vastakkaiset näkemykset yhdistyvät konstruktionistisessa identiteettitutkimuksessa, jossa identiteettien ajatellaan syntyvän kehitysprosessin kautta ja jossa sekä makro- että mikrotaso nähdään tähän prosessiin vaikuttavina osatekijöinä. Näin ollen yhtä tärkeiksi identiteetin rakentajiksi nousevat sekä yksilön sisäinen maailma että ulkoinen konteksti. (Kinnvall 2003: 11–12.)

Geber (1995: 19–20) vertaa identiteettiä kasviin, joka koostuu syvälle maaperään ulottuvista juurista, joiden kautta se imee ravintoa, sekä maan yläpuolisesta osasta, joka kasvaa ja kehittyy ympäristötekijöiden ansiosta. Geber ajattelee vahvimpien juurten olevan ihmisen kodissa ja syntymäseudulla. Kun ihminen muuttaa omasta maastaan, ”hän menettää konkreettisen kosketuksen kasvuympäristöön, mutta vaikutelmat jäävät

hänen mieleensä; hän ehkä tulee tietoisemmaksi niistä ja näkee ne etäältä selväpiirteisemmin”. Geber sitoo tämän ajatusmallin erityisesti äidinkielen merkitykseen ja korostaa äidinkielen osaamisen vahvistavan ja hyödyttävän myös myöhempää kasvua. (Geber 1995: 19–20.)

Hall (1999: 21–23) esittää kolme erilaista ja eri aikakaudella suosittua näkemystä identiteeteistä: valistuksen subjektin, sosiologisen subjektin ja postmodernin subjektin. Ensimmäisen näkemyksen mukaan identiteetti ymmärretään läpi elämän pysyvänä kokonaisuutena, sisäisenä minuutena, joka sisältää järjen, tietoisuuden ja toimintakykyisyyden. Toisen näkemyksen mukaan identiteetit muodostuvat suhteessa muihin, jotka välittävät subjektille arvoja, merkityksiä ja symboleja. Kolmannen, postmodernin näkemyksen mukaan subjektilla puolestaan ei ole pysyvää, kiinteää identiteettiä, vaan jatkuvasti liikkeessä olevan prosessin tuloksena uusia identiteettejä rakentuu ja entisiä murtuu. Jälkimmäinen näkemys alkoi kehittyä 1900-luvun loppupuoliskolla, jolloin kartesiolainen ajattelutapa subjektista kaiken keskiössä siirtyi yhä enemmän subjektin ulkopuolelle. (Hall 1999: 21–23.) Postmoderni käsitys identiteeteistä – tai paremminkin identiteeteistä – mahdollistaa ajatuksen, että ihminen ja hänen suhtautumisensa ympäristöönsä voivat muuttua, mikä on nyky maailman olosuhteet huomioon ottaen realistinen ajatus. Se ei kuitenkaan ole täysin ristiriidassa Geberin ajatusten kanssa, joissa itse asiassa yhdistyvät Hallin vastakkain asettamat kolme näkemystä. Hallin tavoin myös Geber (1995: 19–20) näkee identiteetit dynaamisina, rikkoutuvina ja muovautuvina, mutta toteaa tämän liittyvän lähinnä sosiaalistumiseen ja nuoruusaikaan sen sijaan, että kyseessä olisi elämänmittainen kehitys.

Geberin mallin heikkoutena on, ettei siinä perustella, mikseivät kaikki yksilöt ”kasva” samalla tavalla, vaikka ulkoiset olosuhteet olisivatkin jotakuinkin samat. Konstruktivistista asennetutkimusta ja myös Hallin identiteettinäkemyksiä mukaillen tässä tutkimuksessa maahanmuuttajataustaiset nuoret nähdään kukin omanlaisenaan yksilönä, jonka jatkuvaan identiteettien kehitysprosessiin vaikuttavat sekä sosiaaliset suhteet että ihmisen sisäinen ajatusmaailma. Uusia identiteettejä syntyy, entisiä murtuu eikä ihmisellä ole mitään kokonaista identiteettiä, joka muodostaisi ihmisen sisäisen minuuden. Sen sijaan minuus rakentuu jatkuvasti uusiksi näiden kehitysprosessien kautta. Koska

tutkimuksen kohteena ovat kielelliset identiteetit, sosiaalisia suhteita selvitetään pääasiassa kielenkäytön ja kielen valinnan näkökulmista eri sosiaalisissa konteksteissa.

2.2 Identiteetit globalisoituvassa maailmassa

Identiteetit ovat nousseet tärkeäksi puheenaiheeksi nykymaailmassa, jossa kulttuuriset ja kansalliset rajat hämärtyvät yhä enenevässä määrin eikä käsitys oman itsen suhteesta yhteisöön ole enää samalla tavalla sidoksissa kansallisuuteen ja isänmaahan kuin se ennen saattoi olla (ks. Sihvola 2000). Löppönen (2000: 37) pitää mahdollisena, että globalisaation seurauksena ihmisistä saattaisi jatkossa kehittyä henkisesti kodittomia ”moduuli-ihmisiä”, joiden identiteetit ovat pirstonaisia ja jatkuvasti vaihdettavissa (ks. myös Talib 2002: 34). Todellisuudessa ylikansallisuus on synnyttänyt kuitenkin myös vastavoimia, jotka korostavat paikallisten identiteettien tärkeyttä modernissa, muuttuvassa maailmassa (Sihvola 2000: 192). Yhtä mieltä voidaan joka tapauksessa olla siitä, että globalisaatiolla ja sen tuomilla maailmanlaajuisilla muutoksilla on ollut ja tulee jatkosakin olemaan moninaisia vaikutuksia siihen, kuinka yksilö näkee itsensä suhteessa yhteisöön, keistä tuo yhteisö koostuu ja mistä seikoista rajanveto ”meidän” ja ”muiden” välillä tällöin koostuu (Löppönen 2000; Sihvola 2000; ks. Talib 2002).

Globalisaation ja ihmisten vapaamman liikkuvuuden seurauksena tieteen parissa suositetaan yhä enemmän ajatusta identiteettien moninaisuudesta sen sijaan, että ihmisellä ajateltaisiin olevan pohjimmiltaan yksi hallitseva identiteetti. Hall (1999) näkee ihmiselämän useiden identiteettien summana, jossa identiteetit tulevat esiin tilanteesta riippuen. Yksi ja sama ihminen voi kokea olevansa samanaikaisesti nuori, naispuolinen, maahanmuuttaja ja suomenkielinen, eikä yksikään näistä identiteeteistä sulje toistaan pois (Hall 1999).

Muun muassa Hall (1999: 39) on pohtinut, pitäisikö identiteettien sijaan sittenkin puhua *identifioitumisesta*, jotta ei erehdyttäisi pitämään identiteettiä jonain kiinteänä ja pysyvänä osana ihmistä (ks. myös Talib 2006: 6). Identifioituminen korostaisi paremmin näkemystä identiteettien muodostumisen aktiivisesta prosessista, jossa subjekti on aktiivi-

nessa roolissa eikä vain oman identiteettinsä äänetön kantaja. Tässä tutkimuksessa käytän sekä identifioitumisen että identiteettien käsitteitä, joista edellisellä viitataan siihen prosessiin, jonka kautta jälkimmäiset puolestaan rakentuvat. Identiteettien yhteydessä käytän pääasiassa identiteetti-termin monikkomuotoa *identiteetit*, mikä osaltaan havainnollistaa paremmin identiteettien moninaisuutta ja muuttuvuutta.

2.3 Kieli identifioitumisen välineenä

Kielellisissä identiteeteissä on kyse oman kielen arvostuksesta ja asenteista tuota kieltä kohtaan sekä myös kielellisestä käyttäytymisestä. Iskanius (2006: 64) painottaakin, ettei kielellinen identiteetti merkitse ainoastaan yhteisen kielen käyttöä, vaan myös tuon kielen sisältämien merkitysten ja ajattelutapojen jakamista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tätä kautta kielellinen identiteetti on erottamattomasti sidoksissa identiteetin käsitteeseen yleensä. Kielellinen identiteetti määrittelee sen, kuinka näemme itsemme kielenkäyttäjinä sekä millaiseksi miellämme oman kieleemme suhteessa muihin kieliin ja kieliyhteisömmme suhteessa muihin kieliyhteisöihin (Dufva 2001). Dufva (2001) korostaa, että kielen arvostus on sidoksissa ympäröivään poliittiseen ja yhteiskunnalliseen todellisuuteen, jossa valtaväestön kieli nauttii tavallisesti enemmän arvostusta kuin vähemmistökielet. Valtaväestön ja vähemmistön kielten suhteisiin palaan luvussa 2.3.4.

Lehtonen (2000: 47) näkee kielen itsessään olevan tärkeä identiteettien tuottaja. Äidin kielen ja kielenkäyttötapojen oppiminen sitoo yksilön yhteisönsä jäseneksi jo tämän ensimmäisistä elinvuosista lähtien. Kielellä on tärkeä merkitys ihmisten identifioitumiselle ryhmään ja yhteenkuuluvuuden tunteelle sekä toisaalta myös erottautumiselle muista ryhmistä. (Emt. 47–48.) Lehtonen ajattelee ihmisellä olevan useita erilaisia kielellisiä identiteettejä, riippuen siitä, kenelle puhutaan ja missä tilanteessa. Erilaiset puheyhteisöt synnyttävät erilaisia sosiaalisia rooleja, jotka edelleen tuottavat erilaisia kielenkäyttötapoja ja tätä kautta tilannekohtaisia kielellisiä identiteettejä. (Emt. 51).

Lähestyn tutkimuksessani kielellisen identiteetin käsitettä kulttuurisen identiteetin käsitteen avulla. Tutkimukseni kannalta olennainen ajatus on Mihail Bahtinin (mm. 1990)

teoria kielen dialogisuudesta, jota laajalti on soveltanut Valentin Vološinov² (1990). Kielen dialogisuudessa huomioidaan kulttuurin ja yhteisön olemassaolo. Näin ollen kieli on dialoginen, vuorovaikutuksellinen ilmiö, jota ei voi kuvata ilman sen sosiaalista ja kulttuurista kontekstia (Vološinov 1990: 17; Dufva 1997). Kielen dialogisuutta tutkinut Dufva (2001) korostaa, että määriteltäessä kieltä dialogisesta näkökulmasta on otettava huomioon kaksi tärkeää seikkaa. Ensinnäkin kieli ei ole pelkästään merkkijärjestelmä, sanojen joukko, jota hallitsevat kieliopilliset säännöt, vaan kielen kautta luodaan ja ylläpidetään merkityksiä, joiden avulla ihmiset toimivat maailmassa. Toiseksi kieli ei ole ainoastaan yksi yhtenäinen kielimuoto, vaan se jakaantuu joukoksi erilaisia puhetapoja, murteita, diskursseja, tekstejä ja konventioita, joilla on omat funktionsa yhteisessä tietoisuudessa. Näiden seikkojen kautta kielellinen ja kulttuurinen tietoisuus kulkevat käsi kädessä. (Dufva 1997.)

2.3.1 Äidinkieli identiteetin rakentajana

Äidinkielen käsite voidaan hahmottaa usein eri tavoin. Skutnabb-Kangas (1988: 34) huomauttaa, että äidinkielestä puhuttaessa on tarkennettava, mitä useista eri määritelmistä kulloinkin käytetään, jotta väärinymmärryksiltä säästyttäisiin. Määritelmiä voidaan tehdä eri kriteerien, kuten alkuperän, kielen hallinnan, kielen käytön tai kieleen samastumisen, perusteella. Alkuperä-kriteerin perusteella äidinkieli on se kieli, jonka yksilö on oppinut ensimmäiseksi ja jota käyttäen hän on solminut ensimmäiset pitkäaikaiset kielelliset suhteensa muihin. Tämä on erityisesti sosiologiassa käytetty määritelmä. Hallinnan perusteella äidinkieli on se kieli, jonka yksilö sillä hetkellä osaa parhaiten. Samastumisen eli identifikaation perusteella äidinkieli voi tarkoittaa kahta asiaa, sisäistä tai ulkoista samastumista kieleen. Toisin sanoen äidinkieli on joko se kieli, johon yksilö itse samastuu tai se kieli, jonka syntyperäisenä puhujana muut pitävät yksilöä. (Skutnabb-Kangas 1988: 35.)

² Vaikka Bahtin nähdäänkin tavallisesti kielen dialogisuuden teorian isänä, voidaan kielen dialogisuutta käsittelevänä perusteoksena pitää Vološinovin Kielen dialogisuus -teosta. Osan teoksen tekstistä onkin epäilty olevan Bahtinin kirjoittamaa, joskaan tästä ei ole selviä todisteita. (ks. Vološinov 1990: 13–15.)

Skutnabb-Kangas (1988: 38) pitää parhaana äidinkielen määritelmänä alkuperän ja säisen samastumisen yhdistelmää, jonka mukaan ”äidinkieli on se kieli, jonka on oppinut ensiksi ja johon samastaa itsensä”. Hän huomauttaa, ettei määritelmä läheskään aina toteudu vähemmistöjen kohdalla, jotka joutuvat kielensä ja kulttuurinsa puolesta altavastajiksi (emt. 38). Skutnabb-Kankaan suosima määritelmä voitaisiinkin nähdä vähemmistöjen ihannetilanteena, joka ei kuitenkaan aina toteudu. Vähemmistöön kuuluvilla lapsilla ei läheskään aina ole mahdollisuutta kehittää ja pitää yllä omaa äidinkielistä identiteettiään käyttämällä äidinkieltään virallisissa tilanteissa, kuten päiväkodissa ja koulussa, ja oppimaan sitä täydellisesti (emt. 38). Yhteiskunnissa, joissa vähemmistöpolitiikka suosii vähemmistöjen sulauttamista valtakulttuuriin, voidaan Skutnabb-Kankaan (1988: 40) mukaan puhua kulttuurirasismista, joka estää vähemmistöjen myönteisen suhtautumisen alkuperäiskieleensä ja näin myös alkuperäiskulttuuriinsa. Vähemmistöt opetetaan näin jo pienestä pitäen häpeämään ja peittelemään omaa alkuperäänsä. Tämä saattaa johtaa väliinpuotoamiseen, jossa vähemmistöön kuuluva yksilö haluaa sulautua valtaväestöön ja omaksua heidän kielellisen identiteettinsä, mutta jossa valtaväestö ei kuitenkaan hyväksy tätä identiteetin muutosta vaan luokittelee hänet edelleen vähemmistöön kuuluvaksi. (Skutnabb-Kangas 1988: 40–41.)

Ihannetilanne olisi siis, että ensimmäisenä opittu kieli olisi samalla se kieli, johon sen puhuja identifioituu. Äidinkiелensä kautta yksilö oppii jäsentämään ja hahmottamaan maailmaa tavalla, joka tuolle kielelle on ominaista. Näin äidinkieli on olennainen osa sitä prosessia, jossa yksilö hahmottaa omaa identiteettiään. Tässä tutkimuksessa äidinkielen käsitettä lähestytään tämän ihanteen kautta. Käyttäessäni äidinkielen käsitettä tarkoitetaan sitä kieltä, jonka yksilö on oppinut ensimmäiseksi ja johon hän identifioituu. Selvitettäväksi jää tällöin, minkä kielen yksilö mieltää äidinkielekseen. On myös otettava huomioon synnyntäisen kaksikielisyyden mahdollisuus, joka edelleen monimutkaistaa äidinkielen määrittelyä. Tällöin ei ole itsestään selvää, identifioituuko yksilö näiden molempien kielten puhujaksi, eli ovatko nämä molemmat kielet yksilön samastumisen näkökulmasta hänen äidinkieliään.

2.3.2 Asenteet ja arvot osana kielellistä identiteettiä

Tässä tutkimuksessa kielellinen identiteetti nähdään kokonaisuutena, joka muodostuu kieliasteiden ja kielellisten arvojen sekä kielellisen käyttäytymisen yhteisenä seurauksena. Kieliasteilla tarkoitan asenteita kieltä kohtaan. Fasold (1984: 158) toteaa kieliasteita tutkimalla voitavan saada arvokasta tietoa kielestä sosiaalisen identiteetin rakentajana. Syitä sekä asenteiden ja arvojen että käyttäytymisen tutkimiseen käsittelen tarkemmin luvussa 3.4.

Asenteella tarkoitetaan tavallisesti taipumusta suhtautua johonkin asiaan tai yksilöön positiivisesti tai negatiivisesti. Asenne on siis yksilön reaktio ärsykkeeseen. Asenteella ei ole yhtä oikeaa, täsmällistä määritelmää käsitteen väljyyden vuoksi, mutta samaa mieltä tutkijat ovat enimmäkseen olleet siitä, että asenteille ominaista on niiden arvioiva luonne eli se, että jotain asiaa tai yksilöä tavataan arvioida positiivisesti tai negatiivisesti. Asennetta voidaan hahmottaa kuvitteellisella akselilla, jonka päissä sijaitsevat jonkin ominaisuuden positiivinen ja negatiivinen ääripää (esimerkiksi kaunis–ruma, tärkeä–turha) ja jolle arvioitava asia tai yksilö sijoitetaan sen perusteella, kuinka positiivisena tai negatiivisena arvioiden kohde koetaan. (Ajzen 1988: 4; Eagly & Chaiken 1993: 1.) Eagly ja Chaiken (1993: 1) kuvaavat asennetta psykologisena taipumuksena, tarkoittaen tällä yksilön sisäistä tilaa. Tähän sisältyy myös ajatus asenteesta jonain enemmän tai vähemmän pysyvänä. Koska taipumus ei erityisesti viittaa pitkäkestoiseen tilaan, jättää se tilaa myös ajatukselle, että asenne voi muuttua. Näin voi käydä etenkin siinä tapauksessa, että kyseinen asenne ei ole yksilölle erityisen merkityksellinen. (Eml. 1.) Oppenheim (1986: 108) korostaakin, että asenteita tutkittaessa on syytä kiinnittää huomiota myös asenteen intensiteettiin, yksilön asenteelle antamaan voimakkuuteen. Tavallisesti neutraalit asenteet ovat voimakkuudeltaan heikkoja, kun taas selkeästi positiiviset tai negatiiviset asenteet ovat yksilölle merkityksellisempiä ja näin ollen intensiteetiltään voimakkaampia (emt. 108).

Asenteet eivät ole synnynnäisiä, vaan ne opitaan ympäröivästä maailmasta. Asenteiden oppiminen on olennainen osa nuoren sosiaalistumisprosessia. (Deprez & Persoons 1987: 128.) Deprezin ja Persoonsin (emt. 128) mukaan varhaislapsuudessa tapahtuvassa

asenteen muodostuksessa erityisesti vanhemmilla on tärkeä rooli joko suoran opetuksen (direct tuition) tai epäsuoran opetuksen (indirect tuition) eli asenteiden omaksumisen kautta. Noin kahdeksasta ikävuodesta eteenpäin muista ympäristötekijöistä, kuten ystävästä ja mediasta, muodostuu ensisijaisia asenteen muokkaajia. (Deprez & Persoons 1987: 128.)

Koska kieli ja kielitaito nähdään tässä olennaisena identiteettien kehitystä sekä akkulturaatioprosessia muokkaavana tekijänä, on syytä tarkastella myös kielen oppimiseen kohdistuvia asenteita. Asenteita kielen oppimista kohtaan on tutkittu paljon Gardnerin ja Lambertin sosio-educational malliin (socio-educational model) perustuvien instrumentaalisen ja integratiivisen motivaation käsitteiden avulla. Kielen oppimismotivaation kautta on tavallisesti tutkittu asenteita toisen kielen (second language) oppimiseen (ks. Gardner 1991; Oxford 1996), mutta koska kielen oppiminen merkitsee maahanmuuttajataustaisille nuorille sekä oman äidinkielen että valtakulttuurin kielen oppimista ja kielitaidon ylläpitoa, selvitetään oppimismotivaatiota tässä tutkimuksessa näiden molempien kielten osalta.

Integratiivinen motivaatio viittaa haluun sopeutua vieraaseen kulttuuriin ja nähdä itsensä osana tuota kulttuuria (Oxford 1996: 2). **Instrumentaalinen motivaatio** viittaa puolestaan haluun oppia kieltä hyödykkeenä, esimerkiksi työmahdollisuuksien parantamiseksi. Instrumentaalisen motivaation on havaittu olevan läsnä erityisesti vieraan kielen oppimisprosessissa, eli tilanteessa, jossa kieltä opitaan ”keinotekoisesti”, olematta läsnä siinä paikassa ja kulttuurissa, jossa kieltä normaalisti käytetään. (Emt. 3–4.)

Oppimismotivaation ja toisen kielen oppimisen välillä on olemassa vaikutussuhde, joskaan täysin selvää ei ole, minkä suuntainen tuo suhde on. On oletettu, että tietyn tyyppiset asenteet kielen oppimista kohtaan helpottaisivat toisen kielen oppimista, ja toisaalta on ehdotettu myös, että menestyminen toisen kielen oppimisessa voisi suosia tietyn tyyppisten asenteiden kehittymistä. (Gardner 1991: 50.) Niinkään olennaista ei tässä ole selvittää tuon suhteen laatua kuin tutkia itse kielen oppimiseen kohdistuvia asenteita, jotka edelleen antavat lisätietoa kielellisistä identiteeteistä aineistossa.

Asenteen käsite on läheisessä suhteessa arvon käsitteeseen. **Arvoilla** tarkoitetaan käyttäytymistapoja, joita tietoisesti tai alitajuisesti pidämme käyttäytymistämme ohjaavina sisäisinä ”standardeina”. Arvojemme kautta rakennamme asenteita jotakin asiaa tai tilannetta kohtaan ja oikeutamme nämä asenteet. Arvojen kautta myös vertaamme itseämme toisiin ja arvioimme itseämme ja toisiamme moraalisisella tasolla. Arvoja voidaan myös käyttää vaikuttamaan toisten yksilöiden arvoihin, asenteisiin ja käyttäytymiseen – näin toimimme esimerkiksi kasvattaessamme omia lapsiamme. (Rokeach 1976: 159–160.)

Rokeach (1976: 162) arvioi, että siinä missä yksilöllä voi olla tuhansia tai jopa kymmeniä tuhansia asenteita, hänellä on oletettavasti joitakin kymmeniä arvoja. Asenteet ja arvot voidaan nähdä osana yksilön monimutkaista uskomusjärjestelmää, jossa arvot ja asenteet ovat hierarkiasuhteessa toisiinsa nähden. Järjestelmässä arvot jakaantuvat edelleen niitä ilmentäviin asenteisiin, joiden rakennusosina puolestaan ovat moninaiset uskomukset. (Emt. 162.)

2.3.3 Kieliasenteiden ja kielellisten arvojen tutkimus

Asennetutkimus on perinteisesti jakaantunut mentalistiseen ja behavioristiseen teoriaan asenteiden luonteesta. Kieliasenteita on tutkittu pääasiassa mentalistisesta näkökulmasta. Mentalistisen näkemyksen mukaan asenne on yksilön valmius reagoida johonkin tiettyyn ärsykkeeseen tietyllä tavalla. Behavioristisen näkemyksen mukaan asenteet puolestaan nähdään näinä yksilön reaktioina. Behavioristisen tutkimusotteen heikkoutena on, ettei siinä oteta huomioon yksilön sisäisiä mielenliikkeitä eikä tutkija voi asenteiden havainnoinnin perusteella luoda oletuksia yksilön muusta käyttäytymisestä. Toisaalta taas mentalistista asennetutkimusta hankaloittaa se, etteivät asenteet ole suoraan tutkijan havainnoitavissa vaan tutkimuksen kohteena olevan yksilön sisäisiä konstruktioita. Tällöin ei voida olla täysin varmoja tutkimustulosten luotettavuudesta. (Fasold 1984: 147–148.)

Tässä tutkimuksessa asenteita tutkitaan mentalistisesta näkökulmasta, sillä tarkoituksena on selvittää asenteita sisäisinä konstruktioina ja tutkia käyttäytymistä asenteista

erillisenä kokonaisuutena. Näin voidaan luoda oletuksia yksilön käyttäytymisestä, mutta myös selvittää asenteiden ja käyttäytymisen suhdetta vertaamalla näiden kahden tutkitavan osa-alueen tuloksia toisiinsa.

Mentalistisessa asennetutkimuksessa ajatellaan asenteiden muodostuvan yksilön antamista arvioista jollekin asialle tai toiselle yksilölle. Nämä arviot jaetaan yleensä kolmeen kategoriaan: kognitiivisiin, affektiivisiin ja konatiivisiin arvioihin. Kognitiivisilla arvioilla tarkoitetaan uskomuksia asenteen kohteesta, affektiivisilla arvioilla asenteen kohteen herättämiä tunteita ja konatiivisilla arvioilla aikomusta käyttäytyä tietyllä tavalla. Nämä kolme arviotyyppiä – tai asenteen komponenttia, kuten ne on usein määritelty sosiaalipsykologiassa – eivät kuitenkaan ole empiirisesti toisistaan selkeästi erotettavissa, minkä vuoksi kolmijako ei sovi läheskään kaikkien asenteiden tieteelliseen analyysiin. Siitä huolimatta sitä voidaan pitää hyödyllisenä käsitteellisenä apuvälineenä asenteita tutkittaessa. (Eagly & Chaiken 1993: 10.) Tässä tutkimuksessa kolmijakoa on hyödynnetty kyselylomaketta laadittaessa siten, että kaikkia kolmea arviotyyppiä voidaan mitata lomakkeen kysymyksiä käyttäen. Analyysissa arviotyyppiä ei kuitenkaan eritellä siitä edellä mainitusta syystä, etteivät ne ole aina empiirisesti toisistaan eroteltavissa, eikä näin ollen erottelun nähdä tuovan analyysille lisäarvoa.

Lähestyn arvoja enemmänkin taustalla vaikuttavana tekijänä sen sijaan, että tutkisin niitä itsenäisenä kokonaisuutena kyselylomakkeessa. Näen arvot Rokeachin (1976: 160) tapaan asenteita rakentavina ja niitä pysyvämpinä uskomusrakennelmina. En siis tutki arvoja erillään asenteista, vaan asennetutkimuksen avulla kerään tietoa asenteista ja analyysivaiheessa luon laajempia oletuksia asenteiden taustalla piilevistä arvoista.

Yleisimmät asennemittauksen välineet ovat Likert-asteikko ja semanttinen differentiaali. Näistä ensimmäisessä käytetään väittämiä, joihin annetaan tavallisesti noin viisi vastausvaihtoehtoa, esimerkiksi välillä ”täysin samaa mieltä” – ”täysin eri mieltä”. Semanttisessa differentiaalissa vastaajan on puolestaan arvioitava jotakin käsitettä asettamalla se noin viisi- tai seitsenportaiselle asteikolle vastakohtaisten adjektiiviparien väliin esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Suomen kieli on mielestäni

helppo 1 2 3 4 5 6 7 vaikea

Jos vastaaja pitäisi suomen kieltä erittäin helppona, hän ympyröisi numeron 1. Jos taas suomen kieli ei olisi vastaajan mielestä helppo eikä vaikea, hän ympyröisi numeron 4, ja niin edespäin. (Helkama ym. 1998: 194–195.) Numeroiden tilalla voidaan käyttää myös viivoja, jolloin vastaaja piirtää rastin valitsemalleen viivalle (ks. Iskanius 2006). Tässä tutkimuksessa on käytetty sekä Likert-asteikkoa että semanttista differentiaalia. Jälkimmäistä on kuitenkin muokattu helpommin ymmärrettäväksi siten, että yllä kuvatun esimerkin mukaisen asteikon sijaan on käytetty vaihtoehtoisia väittämiä kuvaamaan asteikon eri portaita, esimerkiksi seuraavasti:

Suomen kieli on mielestäni

- erittäin helppo
- melko helppo
- ei helppo eikä vaikea
- melko vaikea
- erittäin vaikea

Yllämainituista vastausvaihtoehdoista vastaaja valitsee sen, joka parhaiten kuvaa hänen omaa mielipidettään väittämästä, rastimalla sitä vastaavan neliön. Koska Likert-asteikko on nimenomaan asennetutkimuksessa käytetty menetelmä, se ei välttämättä ole vastaajalle ennestään tuttu, ellei hän ole sattunut perehtymään tai osallistumaan asennetutkimukseen aiemmin. Minimoidakseni ymmärtämisvaikeudet – joita kyselyyn osallistuneille maahanmuuttajataustaisille nuorille saattoi aiheuttaa jo yksin lomakkeessa käytetty suomen kieli – päätin käyttää yllä esitellyn kaltaista, tavanomaisempaa monivalintakysymyksen rakennetta.

2.3.4 Kielellinen käyttäytyminen osana kielellistä identiteettiä

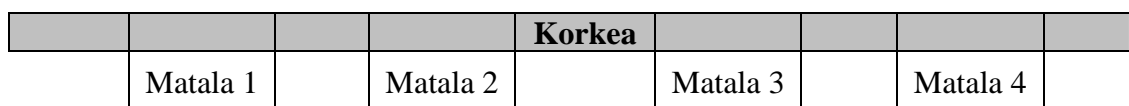
Kieli on merkkien järjestelmä, jonka avulla ihminen mahdollistaa suhteen todellisuuden ilmiöiden sekä niihin viittaavien mielen konstruktoiden, käsitteiden, välille. Mielen-

sisäisten käsitteiden avulla yksilön on mahdollista järjestää ja luokitella maailmaa. Tällä tavoin kieli mahdollistaa käsitteellisen ajattelun. (Helkama ym. 1998: 56.) Kieli ei ole ainoastaan ajattelun väline, vaan myös yksilöiden keskinäisen viestinnän mahdollistaja. Sen avulla yksilöt voivat jakaa ajatuksiaan ja tuntemuksiaan toistensa kanssa. Tällä tavoin kielen kautta tuodaan näkyviin sosiaalisia suhteita ja oman itsen kuulumista sosiaalisiin ryhmiin. Kieli on konkreettinen sosiaalisen identifioitumisen ilmentäjä. (Fasold 1984: 1.)

Kun yksilöllä on käytettävissään useampi kuin yksi kieli, on ongelmallista puhua kielellisestä identiteetistä yksikkömuodossa. Monikielistä yhteisöä tutkittaessa onkin paikallaan kysyä, millä tavoin yksilön käytettävissä olevat eri kielet voivat ilmentää hänen sosiaalisia suhteitaan ja toisaalta kuinka yksilö voi tarkoituksellisesti tai alitajuisesti tuoda esiin omaa ryhmäjäsenyyttään – tai pikemminkin ryhmäjäsenyyksiään – kielen käytön kautta. Kielenkäyttöä ja kielen valintaa monikielisessä yhteisössä on tutkittu usein diglossian valossa. **Diglossialla** tarkoitetaan yleisesti ottaen ilmiötä, jossa yksilö käyttää yhtä kieltä yhdessä tietyssä sosiaalisessa tilanteessa ja toista kieltä toisessa. Diglossiaa on tutkinut erityisesti Ferguson, jonka vuonna 1959 ensimmäisen kerran ilmestynyttä artikkelia *Diglossia* pidetäänkin usein kyseisen aiheen perusteoksena. (Fasold 1984: 34.) Ferguson määrittelee diglossian ilmiönä, jossa yhteisössä on käytössä kaksi erilaista kielen varieteettia, joilla kummallakin on oma roolinsa yhteisössä. Fergusonin mukaan diglossiassa ei ole kyse kahdesta eri kielestä vaan yhden ja saman kielen varietee-teista, joista toinen on korkea (High) ja toinen matala (Low). Korkeaa kielimuotoa käytetään ainoastaan virallisissa yhteyksissä ja se nauttii enemmän arvovaltaa, kun taas matalaa käytetään epävirallisissa, ”kotoisissa” yhteyksissä. Väärän kielimuodon käyttäminen väärässä tilanteessa merkitsee käytöksellistä erhettä. (Fasold 1984: 34–35; Ferguson 1976: 232–236.)

Fasold (1984: 44) laajentaa Fergusonin määritelmää toteamalla, että diglossiassa voi olla kyse useammasta kuin kahdesta kielen varieteetistä tai täysin eri kielistä. Korkea kieli tai kielimuoto on yleensä opittu tietoisesti, yleensä virallisen opetuksen kautta, kun taas matala on yleensä opittu ensimmäiseksi, ilman tietoista ponnistelua. Fasoldin määritel-

mä mahdollistaa esimerkiksi kuvion 1 mukaisen tilanteen, jossa kieliyhteisössä on yksi yhteinen korkea ja useita matalia kieliä tai kielimuotoja. (Emt. 44.)

Kuvio 1. Kieliyhteisö, jossa yksi yhteinen korkea kieli ja useita matalia kieliä (Fasold 1984: 44).

Kuvion 1 hahmottamaa tilannetta voidaan käyttää teoreettisella tasolla kuvaamaan Suomea ja sen maahanmuuttajaväestöä. Suomen kieli on yhteisön virallinen, yhteinen kielimuoto (korkea), kun taas maahanmuuttajien äidinkiellillä tai muilla heidän käyttämillään kielillä on epävirallisempi (matala) rooli kieliyhteisössä. Fasoldin diglossian määritelmää on tässä tapauksessa kuitenkin syytä muokata siten, ettei suomi ole välttämättä ainoastaan virallisissa yhteyksissä käytetty kieli, vaan sillä – kuten myös muilla maahanmuuttajien käyttämillä kielillä – voidaan olettaa olevan useampia erityyppisiä rooleja, jotka kehittyvät kielenkäyttäjien tekemien kielen valintojen mukaisesti. Näitä rooleja sekä niitä rakentavia kielivalintoja on tarkoitus selvittää aineistosta sekä verrata tulosten perusteella, voidaanko Suomen maahanmuuttajuuden yhteydessä todella puhua diglossiasta.

Fasold (1984: 180–181) jakaa kielen valinnat kolmeen perustyyppiin, koodinvaihtoon (code-switching), koodinsekoitukseen (code-mixing) sekä kielen sisäiseen variaatioon (variation within the same language). Näistä ensimmäisellä tarkoitetaan valintaa kahden tai useamman kielen käytön välillä, toisella sanojen tai fraasien lainaamista yhdestä kielestä toiseen kieleen ja kolmannella esimerkiksi kielen murteiden vaihtelua (emt. 180–181). Näistä kolmesta tyyppistä tutkin pääasiassa koodinvaihtoa, jonka näen sosiaaliin tilanteisiin sidonnaisena ilmiönä. Fishmania (1969: 50) mukaillen kutsun näitä sosiaaliin tilanteita tai instituutioita *domeeneiksi* (domains), joissa jonkin tietyn kielen käyttöä pidetään muiden kielten käyttöä sopivampana. Kielen valinnan tutkimus domeenien

mukaan, eli domeenianalyysi³ (domain analysis), sijoittuu sosiologisen tutkimuksen piiriin. Domeenianalyysi on suhteessa diglossiaan siten, että korkeaa kieltä on todettu käytettävän yleensä virallisissa yhteyksissä, kuten koulutuksessa tai työssä, kun taas matalaa kieltä käytetään epävirallisemmissa yhteyksissä, kuten kotikielenä. (Fasold 1984: 183.)

2.4 Kulttuurin määrittelyä

Vielä 1800-luvulla kulttuureja ajateltiin olevan vain yksi ja eurooppalainen kulttuuri edusti tuon koko ihmiskunnan kattavan kulttuurin huippua. Kulttuuri nähtiin tuolloin korkea-arvoisempana ja parempana elämisen tasona sen ulkopuoliseen maailmaan verrattuna eikä eurooppalaisille vieraita kansoja edes pidetty kulttuureina. Vasta 1900-luvun alussa kulttuurin käsite laajentui viittaamaan myös muihin kuin eurooppalaisiin kulttuureihin. (Kupiainen 1994: 29; Jandt 2001: 5.)

Olenneista modernille käsitykselle kulttuurista on, että kulttuuria pidetään relatiivisena; kulttuuri nähdään suhteessa muihin kulttuureihin sen sijaan että se olisi jokin absoluuttisesti oikea tapa elää (Kupiainen 1994: 30). Kulttuuri voidaan edelleen määritellä usein eri tavoin, eikä määritelmästä ole saavutettu täydellistä yksimielisyyttä. Yhtäältä voidaan puhua esimerkiksi suomalaisesta kulttuurista, suomenruotsalaisesta kulttuurista tai muslimikulttuurista, toisaalta esimerkiksi kulttuuriharrastuksista tai korkeakulttuurista. Käsitteiden sekaannusten välttämiseksi on erotettava toisistaan kulttuurin laaja ja suppea merkitys. Laaja merkitys viittaa kulttuuriin ihmisyyhteisöjen elämäntapaa koskevana kokonaisuutena. Suppeaa merkitystä käytetään usein arkikielessä tarkoittamaan lähinnä ”läntisiä taidekulttuurin ja taidejärjestelmän ilmiöitä” (Kupiainen 1994: 27).

Jandt (2001: 11) sekä Alho, Raunio ja Virtanen (1988: 31–32) tekevät jotakuinkin samankaltaisen jaon laajempaan ja suppeampaan määritelmään, erottaen toisistaan kulttuurin sekä sen alakulttuurit, eräänlaiset kulttuurit kulttuurien sisässä. Jandt (2001: 12)

³ Suomenkielistä domeenianalyysi-käsitettä on käyttänyt ainakin Kovács (2004) selvittäessään australiansuomalaisten kielen valintaa ja vaihtoa.

katsoo alakulttuurien perustuvan usein taloudelliseen tai yhteiskunnalliseen luokkaan, etnisyyteen, rotuun tai maantieteelliseen alueeseen. Tämä merkitsisi esimerkiksi sitä, että suomalaista kulttuuria voitaisiin maantieteellisen rajauksen perusteella pitää jonkin laajemman kulttuurin alakulttuurina. Tuskin voidaan kuitenkaan ajatella suomalaisen kulttuurin olevan esimerkiksi eurooppalaisen kulttuurin alakulttuuri, mikäli eurooppalaisesta kulttuurista voidaan edes puhua sen monikulttuurisuus huomioon ottaen (Horsti 2005: 14; ks. Sihvola 2000: 189).

Kulttuurin määrittely on eittämättä ongelmallista. Tässä tutkimuksessa kulttuuria käytetään sen laajemmassa merkityksessä, Tylorin (1970: 1) klassista kulttuurin määritelmää mukailien, jonka mukaan ”kulttuuri on kompleksi kokonaisuus, joka sisältää tiedon, uskon, taiteen, moraalin, lain, tavat ja useita muita kykyjä ja tottumuksia, jotka ihminen on hankkinut yhteisön jäsenenä” [oma suomennos]. Toisin sanoen kulttuurilla tarkoitetaan yhteisöä ja sen sisällä jatkuvaa sosiaalista perintöä, johon sisältyvät muun muassa uskonto, kieli, käyttäytymistavat, arvot ja normit (vrt. Jandt 2001: 12, Alho ym. 1988: 33).

2.4.1 Kulttuurinen identiteetti

Kulttuuria voidaan pitää yksilön identiteetin perustana (Grönfors, Virolainen, Åkerlund & Lounela 1997: 149). Nykyisessä monikulttuuristuvassa ja globalisoituvassa maailmassa kulttuurien rajoja on yhä vaikeampi määritellä, kun kulttuurit limittyvät toisiinsa (Kupiainen 1994: 31). Tällöin myös kulttuurisen identiteetin käsite monimutkaistuu.

Phinney, Berry, Vedder ja Liebkind (2006: 76–78) hahmottavat kulttuurisen identiteetin käsitteen siten, että sen alle kuuluvat sekä etninen että kansallinen identiteetti. Maahanmuuttajien tapauksessa *etninen identiteetti* merkitsee samastumista omaan etniseen tai kulttuuriseen (vähemmistö)ryhmään, kun taas *kansallinen identiteetti* merkitsee samastumista vastaanottavan maan yhteisöön, niin kutsuttuun valtakulttuuriin (Phinney ym. 2006: 76–78). Termien heikkoutena voitaneen pitää sitä, että niiden luoma kahtiajako etnisyyden ja kansallisuuden välillä hämärtää sitä tosiasiaa, että myös vastaanottava yhteisö on yhdenlainen etninen yhteisö, jolla on oma etninen identiteettinsä (ks. Allardt &

Starck 1981: 18–20). Tästä huolimatta pitäydyn etnisen ja kansallisen identiteetin termin käytössä liiallisen termien variaation välttämiseksi, joskin samalla on todettava, että täsmällisemmän termistön kehittämiseksi olisi tässä yhteydessä syytä.

Etnisestä ja kansallisesta identiteetistä etnistä identiteettiä on tutkittu enemmän maahanmuuttajatutkimusten yhteydessä. Näiden molempien huomioonottaminen on kuitenkin tärkeää maahanmuuttajien akkulturaatiota, eli kahden kulttuurin jatkuvasta kontaktista aiheutuvia kulttuurisia muutoksia, tutkittaessa. (Akkulturaatiota käsittelem tarkemmin luvussa 3.4.) Kansallinen identiteetti ei merkitse ainoastaan nimitystä esimerkiksi suomalaiseksi, vaan siihen liittyy myös yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sitä heijastavia asenteita valtakuntaa kohtaan. Kansallinen ja etninen identiteetti eivät sulje toisiaan pois siten, että maahanmuuttajan olisi valittava näistä toinen, vaan ne voivat muuttua toisistaan riippumatta. Tällainen kaksiulotteinen malli mahdollistaa identifioitumisen sekä omaan että valtakunnan kulttuuriin tai toisaalta näiden molempien hylkäämisen. (Phinney ym. 2006: 76–78.)

Kulttuuri ja etnisyys sekoittuvat niin tieteellisessä kuin arkikielenkäytössä usein toisiinsa. Sekoittuminen on sikäli ymmärrettävää, että käsitteet ovat pitkälti päällekkäisiä ja niitä käytetään usein samoissa yhteyksissä täydentämään toisiaan (Kupiainen 1994: 35). Viljanen (1994: 144) määrittelee **etnisyyden** joksikin sellaiseksi, joka ”edustaa niitä yhteisiä kulttuurisia ominaisuuksia, joita jollain puhujan elämänpiirin ulkopuolelle kuuluvalla ihmisryhmällä on”. Tämänkaltaisessa määritelmässä tehdään jyrkkä jako ”meidän” ja ”muiden” välille, korostaen kulttuurista etäisyyttä ja erilaisuutta. Etnisyys voidaan kuitenkin määritellä myös toisin, vähemmän puhujalähtöisesti. Muun muassa Jandt (2001: 13–14) käyttää nimitystä *etninen ryhmä* tarkoittaen sillä ihmisryhmää, jolla on yhteiset sukujuuret ja perimä sekä yhteinen ja erityislaatuinen kulttuuri, joka on jatkunut yli sukupolvien. Etnisen ryhmän erikoispiirteitä voivat olla esimerkiksi kieli tai murre, fyysiset piirteet, nimet, käyttäytymistavat ja uskonto. (Jandt 2001: 13–14.) Edwards (1994: 126–127) täydentää tätä etnisyyden määritelmää korostaen, että etnisyydessä on aina jossain määrin oltava kyse myös yhteisistä sukujuurista, vaikka se pääasiassa koostuukin yhteenkuuluvuuden tunteesta ja muusta ei-geneettisestä yhteisyydestä.

Allardt ja Starck (1981: 38–40) puolestaan listaavat neljä ehtoa, joista ainakin yhden on täytyttävä jokaisen ryhmään kuuluvaksi lasketun ihmisen kohdalla, jotta voidaan puhua etnisestä ryhmästä. Nämä ehdot ovat a) samastuminen ryhmään, b) sukujuuret, c) erityiset kulttuuripiirteet kuten yhteinen kieli ja d) sosiaalinen organisaatio ryhmän sisällä ja ryhmän ulkopuolisten kanssa vuorovaikutuksessa oltaessa (emt. 38–40). Paradoksaalista Allardt ja Starckin etnisen ryhmän määritelmässä on se, että mikäli ainoastaan yhden näistä ehdoista on toteuduttava ja mikäli tuo ehto on samastuminen ryhmään, olisi mitä tahansa sosiaalista ryhmittymää mahdollista pitää etnisenä ryhmänä.

Etnisistä ryhmistä puhuttaessa on huomioitava, että etninen ryhmittely on aina sosiaalinen prosessi, ei luonnollinen itsestäänselvyys. Historiassa rajoja etnisten ryhmien välille on haluttu vetää muun muassa taloudellisista syistä tai siksi, että itselle vieraat elämänmuodot on koettu uhkana omalle identiteetille. (Allardt & Starck 1981: 27–28, 38–40.)

2.4.2 Kielen suhde kulttuuriin

Kielen ja kulttuurin suhde on monisäikeinen ja vaikeasti määriteltävä, mutta sen olemassaoloa harvoin kyseenalaistetaan. Kieli on side, joka yhdistää sen osajia ja toisaalta erottaa heidät niistä, jotka eivät sitä osaa. Sen avulla kulttuuriperintöä välitetään sukupolvelta toiselle. (Skutnabb-Kangas 1988: 13; Helkama ym. 1998: 61.) Yhteinen kieli mahdollistaa ihmisten väliset sosiaaliset suhteet ja samalla sen avulla rakennetaan kielenkäyttäjien yhteistä kulttuurista todellisuutta. Tämä todellisuus näyttää erilaiselta eri kielten kautta ymmärrettynä, joten uuden kielen oppiminen merkitsee myös uuden kulttuurin oppimista (Helkama ym. 1998: 61). Kieli voidaan nähdä sosiaalisen identiteetin symbolina tai ilmentymänä, jonka kautta kielen puhujat voivat identifioitua kyseisen kielen puhujien ryhmään. Sosiaalinen identiteetti ei ole luonnostaan olemassa oleva tosiasia vaan kulttuuriin sidottu yhteinen tunne. Kielen kautta toisinnetaan niitä ajatuksia, jotka kussakin kulttuurissa nähdään olennaisina. (Kramsch 1998: 65.) Kramsch (1998: 67) painottaa kuitenkin, ettei näin kuvattu kulttuurin ja kielen suhde merkitse yksinkertaista laskutoimitusta, jossa ihmisellä on vain yksi kieli, joka on yhtä kuin yksi kulttuuri ja päinvastoin. Sen sijaan yksilöillä voi olla useita kielellisiä ja kulttuurisia identiteette-

jä, jotka keskustelevat keskenään ja toisinaan ovat myös keskinäisessä ristiriidassa (emt. 67).

Kieli rakentaa ja ylläpitää yksilön kulttuurista identiteettiä (Gumperz & Cook-Gumperz 1982: 7). Kupiainen (1994: 39) pitää kieltä etnisen identiteetin useimmiten esiintyvänä tuntomerkinä. Kieli on usein viimeinen jäljellä oleva etnisyyden tunnus, mikäli muita etnisyyttä ilmentäviä ominaisuuksia ei yksilöstä ole enää havaittavissa esimerkiksi oman alkuperän hylkäämisen kautta tai seurauksena pitkäaikaisesta oleskelusta jossain muussa kuin omassa etnisessä yhteisössä (emt. 36–37, 39).

2.4.3 Monikielisuuden ja monikulttuurisuuden suhde

Maailman eri kielten määrän arvioiminen on yllättäen vaikeampaa kuin voisi kuvitella. Rajanveto kielen ja murteen välillä on usein häilyvä, samoin yhdellä ja samalla kielellä voi olla useampiakin nimityksiä, mikä vaikeuttaa tilastointia. Ongelmana on myös kielen elinvoiman ja toisaalta kuoleman määrittäminen. Ei ole selvää, pitäisikö tilastoihin laskea nekin kielet, joilla on enää vain kourallinen puhujia, jos sitäkään. Karkeasti arvioiden maailmassa puhutaan nykyisin noin 4500 kieltä. **Monikielisyys** on maailmanlaajuisesti yleinen ilmiö ja useissa maailman yhteisöissä huomattavasti yleisempää kuin yksikielisyys. Monikielisyudessa on tavallisimmin kyse kontakteista ja monikielisuuden käytännön tarpeellisuudesta sen sijaan, että se olisi yhteisön tavoitteleva itseisarvo. (Edwards 1994: 19, 33.)

Edwards (1994: 55) pitää maailman lähes koko väestöä monikielisenä siinä merkityksessä, että jokainen – ainakin aikuisiällään – tuntee vähintäänkin yksittäisiä sanoja myös jollain muulla kielellä kuin omalla äidinkielellään. Hän väittää, että jokaisella normaaliälykkyyden omaavalla ihmisellä on kyky oppia useampia kieliä; vaatimuksina ovat riittävä motivaatio ja ulkoiset mahdollisuudet kielen oppimiseen (emt. 63). Samoin kielten kontakteja tutkinut Thomason (2001: 31) huomauttaa, ettei yksikielisyyttä tulisi pitää ihmiselämän normina, kuten muun muassa useissa englannin kielen hallitsemisissa maissa on tapana.

Maailmassa on alle 200 valtiota, kun taas erilaisia kulttuureja arvioidaan olevan noin 10 000. Valtion monikulttuurisuutta ei siis voida pitää millään tavalla poikkeuksellisenä ilmiönä. Itse asiassa ajatus kansallisvaltiosta, jota yhdistävät ja toisaalta erottavat toisista kansallisvaltioista sellaiset tekijät kuten kieli, etnisyys, uskonto, kulttuuri, perinne ja historia, on jo osittain nykyaikaan pätemätön, sillä nykyisin ei ole enää olemassa täysin yksikulttuurisia ja -kielisiä yhteisöjä. (Berry 2006: 27.) Globalisoitumisen myötä kansallisvaltiot ja niihin liittyvät käsitykset isänmaasta ja kansallisuudesta eivät ole enää yhtä vahvoja yhteisöllisen identiteetin rakentajia kuin ennen (Sihvola 2000: 191). Sen sijaan väestön lisääntynyt liikkuvuus on johtanut erilaisten kulttuuristen identiteettien elämiseen rinnakkain ja lomittain yhdessä ja samassa tilassa (emt. 213).

Berry (2006: 36) määrittelee **monikulttuurisuuden**, eli kulttuurien monimuotoisuuden, yhteisön yhteiseksi tavoitteeksi. Puurosen (2006: 7) mukaan monikulttuurisuudella voidaan tarkoittaa kahta asiaa. Kuvailevassa merkityksessä sillä tarkoitetaan jo olemassa olevaa asiantilaa, kun taas normatiivisena käsitteenä se merkitsee toivottua ja tavoiteltavaa asiantilaa (emt. 7). Monikulttuurisuus toteutuu parhaimmillaan ideaalina tasa-arvoisuutena, monimuotoisuuden ollen tuolloin arvo sinänsä. Yleisyydestään ja pitkästä historiastaan huolimatta monikulttuurisuus on tunteita herättävä ilmiö, joka nähdään liian usein teoreettisina ihanteina, ennakkoluulojen väritymänä tai vieraiden kulttuurien eksotiikkana (Horsti 2005). Todellisuudessa monikulttuurisuus on jokapäiväistä oppimista, jossa arvoja ja normeja on pohdittava uudelleen sekä yksilön näkökulmasta että koko yhteisön kesken. (Talib 2002: 116–118.)

Kielten ja kulttuurien kontaktitilanteita syntyy muun muassa maahanmuuton, kolonialismin ja poliittisten liittojen seurauksena. Toisaalta myös yhteinen tahto säilyttää kielellistä ja kulttuurista monimuotoisuutta esimerkiksi jonkin ylikansallisen kulttuurin uhkaaman ylivoiman vuoksi voi olla riittävä syy monikielisyyden ja -kulttuurisuuden suosimiselle yhteisössä. Niin tai näin, kielelliset ja kulttuuriset kontaktit ja toisaalta myös niistä syntyneet konfliktit kulkevat usein käsi kädessä. (Edwards 1994: 33, 176.)

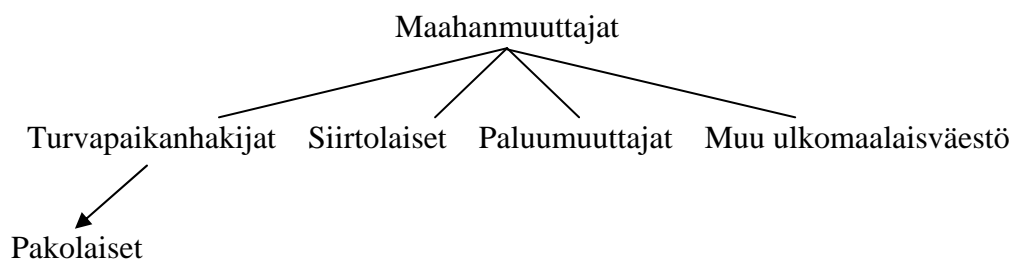
3 MAAHANMUUTTAJAT

Muuttoliike ei ole uusi ilmiö Suomessa tai muuallakaan maailmassa, mutta yhteiskunnallisella tasolla siihen kiinnitetään yhä enenevässä määrin huomiota. Nykyisin maailman maahanmuuttajien määrä onkin korkeampi kuin koskaan aiemmin (van Oudenhoven 2006).

Tämän luvun aluksi selvitän tarkemmin maahanmuuton käsitettä ja sen alakäsitteitä. Sen jälkeen kuvailen Suomen maahanmuuttajaväestöä tilastojen avulla sekä esittelen niitä poliittisia linjauksia, joita maahanmuuttajien onnistuneemmaksi sopeuttamiseksi on tehty suomalaisessa yhteiskunnassa. Toisaalta valaisen myös niitä subjektiivisia kokemuksia, joita maahanmuuttajien on aiemmissa tutkimuksissa todettu jakavan. Pidän olennaisena korostaa sitä tosiasiaa, että tilastojen antaman kokonaiskuvan muodostavat aina yksilöt, jotka kokevat maahanmuuton eri tavoin. Luvun lopuksi tutkin maahanmuuton psyykkisiä vaikutuksia yksilöön akkulturaation käsitteen avulla.

3.1 Maahanmuuttajuuden määrittelyä

Suomen maahanmuuttajien määrä on lähes viisinkertaistunut viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana (Ulkomaalaisvirasto 2007b). Suomessa maahanmuuttajiksi laskeaan kuvion 2 mukaisesti kaikki pakolaiset, turvapaikanhakijat, siirtolaiset, paluumuuttajat ja muut Suomessa vakituisesti asuvat ulkomaalaiset (Opetusministeriö 2006). *Maahanmuuttajat* on näin ollen yhteisnimitys eri puolilta maailmaa ja eri kulttuureista tuleville, eri kieliä puhuville ihmisille, jotka yhdessä muodostavat kaiken kaikkiaan hyvin heterogeenisen väestöryhmän.

Kuvio 2. Maahanmuuttajien luokittelu.

Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan henkilöä, joka hakee maasta suojaa ja oleskeluoikeutta (Liebkind 1994: 10). Turvapaikkaa voidaan hakea vainotuksi joutumisen uhan ohella myös muun muassa kotimaassa vallitsevan sodan, köyhyyden, ympäristökatastrofin tai muun pakottavan ahdingon vuoksi (Ulkomaalaisvirasto 2007a). Kun turvapaikanhakija saa myönteisen oleskeluoikeuspäätöksen, häntä nimitetään pakolaiseksi. YK:n pakolaisen oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen mukaan *pakolainen* on kotimaansa ulkopuolella oleva henkilö, ”jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta” (Amnesty International 2003). Pakolaisia ovat niinkään myönteisen päätöksen saaneiden turvapaikanhakijoiden perheenjäsenet, suojelun tarpeen vuoksi oleskeluoikeuden saaneet henkilöt sekä kiintiöpakolaiset, jotka tulevat maahan vuosittaisen pakolaiskiintiön puitteissa. (Liebkind 1994: 10.)

Suomessa Ulkomaalaisvirasto ja Työministeriö valitsevat vastaanotettavat kiintiöpakolaiset niiden henkilöiden joukosta, joille YK:n pakolaisjärjestö UNHCR on myöntänyt pakolaisaseman. Oleskeluluvan saanti kiintiöpakolaisen asemassa edellyttää, että henkilö on kansainvälisen suojelun ja uudelleensijoituksen tarpeessa, vastaanoton ja kotoutumisen edellytykset Suomeen on arvioitu ja oleskeluluvan myöntämiselle ei ole muita esteitä. (Kotoutumista käsitellen tarkemmin luvussa 3.3.) Valinnat tehdään tavallisesti pakolaisleirillä tehtävien haastattelujen perusteella. Suomi on yksi noin viidestätoista maailman valtiosta, joka ottaa vastaan kiintiöpakolaisia. Viime vuosina suurin osa kiintiöpakolaisista on tullut Suomeen Afganistanista, Iranista, Irakista ja Sudanista. (Ulkomaalaisvirasto 2007a.)

Siirtolaisella tarkoitetaan henkilöä, joka muuttaa pysyvästi toiseen maahan hankkiakseen siellä elantonsa. Siirtolaisiksi ei lasketa opiskelijoita tai turisteja eikä myöskään niin kutsuttuja siirtotyöntekijöitä, jotka hakeutuvat väliaikaisesti maahan hankkiakseen toimeentulonsa. *Paluumuuttajalla* taas tarkoitetaan Suomen maahanmuuttajista puhuttaessa ulkomaalaista, joka on asunut Suomen ulkopuolella ja palaa takaisin Suomeen. (Liebkind 1994: 9–10.)

Suomen kielessä nykyisin ahkerassa käytössä oleva *maahanmuuttaja*-termi on sikäli ongelmallinen, että se sisältää tiettyjä valtakulttuurin siihen rakentamia arvolatauksia. *Maahanmuuttajuus* on eräänlainen nimilappu, jonka yhteiskunta kiinnittää niin maahanmuuttajiin kuin heidän jälkeläisiinsä, määritellen näin koko kulttuurisen yhteisön sillä perusteella, että ”he” ovat muuttaneet ”tänne jostain muualta”, huolimatta siitä, miten yhteisön jäsenet itse määrittelevät itsensä. Tällaisen käsitteiden käytön kautta uusinnetaan jatkuvasti jakoa ”meidän” ja ”heidän” välillä, mikä ei palvele ihmisten tasavertaisuutta ja yrityksiä karsia yhteisössä piileviä ennakkoluuloja.

Hankaluuksia aiheuttaa myös käsitteiden sekaannus arkisessa kielenkäytössä, jossa nimityksiä maahanmuuttaja ja *ulkomaalainen* käytetään toisinaan toistensa vastineina. Suomalaisen määritelmän mukaan ulkomaalainen on henkilö, jolla ei ole Suomen kansalaisuutta (Liebkind 1994: 10). Tämän määritelmän perusteella niitä maahanmuuttajia, joilla on Suomen kansalaisuus, ei siis tule nimittää ulkomaalaisiksi. Tähän termien tarkempaan määrittelyyn kiinnitti huomiota myös Suomen Ulkomaalaisvirasto, joka muutti nimensä 1.1.2008 Maahanmuuttovirastoksi (Maahanmuuttovirasto 2008a). Nimenmuutoksesta huolimatta esimerkiksi nykyisen Maahanmuuttoviraston tilastot ovat ”ulkomaalaisväestöä” kuvaavia tilastoja (Maahanmuuttovirasto 2008c), mikä jälleen tuottaa ymmärtämisvaikeuksia.

Maahanmuuttaja-termin tilalle on ehdotettu muun muassa nimitystä *uussuomalainen*, josta kävisi ilmi, että ulkomaalaista syntyperää oleva, Suomessa asuva yksilö voi olla yhtälailla suomalainen kuin kuka tahansa suomalaissyntyinen yksilö. Nimitys ei kuitenkaan ratkaise kahtiajaon ongelmaa, vaan ainoastaan pukee sen toiseksi. Lisäksi uussuomalaisuus ei huomioi niitä väestöryhmiä, jotka ovat lähtöisin Suomen ulkopuolelta,

mutta jotka ovat asuttaneet Suomea jo pitkään. Tällaisia väestöryhmiä ovat muun muassa romanit. (Grönfors ym. 1997). Kielenkäyttöön vahvasti vakiintunutta termiä on luonnollisesti vaikea korvata toisella, etenkin kun sitä käytetään myös virallisissa yhteyksissä kuten lainsäädännössä. Termi *maahanmuuttajanuori* tuottaa niinkään tulkintavaikeuksia. Maahanmuuttajanuorilla tarkoitetaan usein sekä nuoria maahanmuuttajia että Suomessa syntyneitä maahanmuuttajien jälkeläisiä, vaikka termin kirjaimellinen merkitys ei viittaakaan jälkimmäisiin. Tässä tutkimuksessa käytetään termiä *maahanmuuttajataustainen nuori*, jotta voitaisiin paremmin korostaa sitä, että tutkimukseen osallistuneiden nuorten kohdalla maahanmuuttajuus voi olla joko omakohtainen tai aiemman sukupolven kokemus. Tämäkään nimitys ei välttämättä ole paras mahdollinen, mutta antaa kuitenkin enemmän liikkumavaraa maahanmuuttajanuori-nimitykseen nähden. Maahanmuuttajataustaisen nuoren termin taustoihin palaan luvussa 4.

3.2 Suomen maahanmuuttajat

Ensimmäiset suuret maahanmuuttajaryhmät saapuivat Suomeen Chilestä, josta Suomi vastaanotti pakolaisia 1970-luvun alkupuolella. 1980-luvulla pakolaisia alettiin vastaanottaa myös muualta, muun muassa Vietnamista. (Rekola 1995: 6–7.) 1980-luvulle saakka maastamuutto oli Suomessa kuitenkin maahanmuuttoa huomattavasti yleisempää (Siirtolaisuusinstituutti 2005). Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana Ruotsi on ollut ylivoimaisesti tärkein suomalaisten siirtolaisten kohdema, jonne on muuttanut noin 70 prosenttia kaikista suomalaisista maastamuuttajista. Vuosina 1945–2000 Ruotsi vastaanotti liki 545 000 suomalaista siirtolaista. (Korkiasaari 2004.)

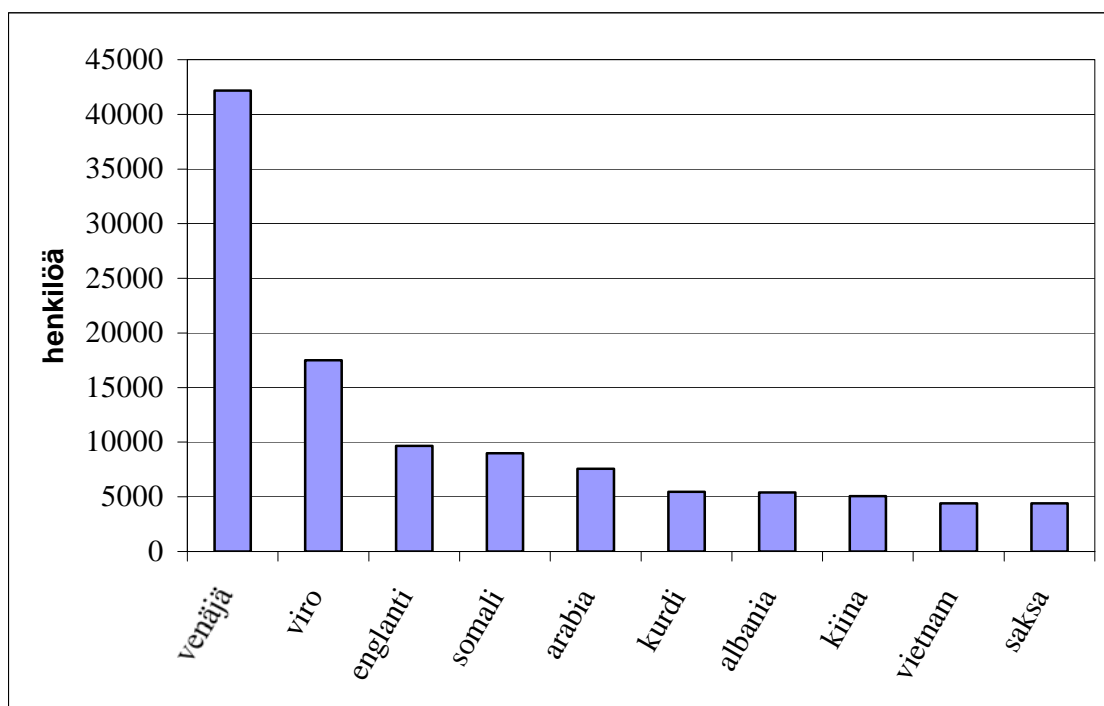
Maahanmuutto on yleistynyt Suomessa myöhemmin kuin muissa Pohjoismaissa (Rekola 1995: 6–7). Maahanmuuttajien määrän kasvu on kuitenkin ollut suhteellisen nopeaa. Vuonna 1990 Suomessa oli hieman yli 26 000 ulkomaalaista. Vuonna 2006 vastaava luku oli noin 121 700, eli ulkomaalaisia oli tuolloin noin 2,2 prosenttia koko Suomen väestöstä. (Tilastokeskus 2007a.) Maahanmuuttajien todellinen osuus on oletettavasti hieman suurempi, sillä osalla heistä on Suomen kansalaisuus eikä heitä näin ollen enää lasketa – tai ainakaan tulisi laskea – ulkomaalaisiksi. Lukumäärien perusteella ulko-

maalaisten lukumäärä Suomessa on lähes viisinkertaistunut hyvin lyhyellä aikavälillä. Tästä huolimatta Suomen sekä suhteelliset että absoluuttiset maahanmuuttajatilastot ovat edelleen Euroopan alhaisimpia (Jaakkola 2005: 5).

Suomen pääkaupunkiseudulla maahanmuuttajien suhteellinen osuus on monin kerroin suurempi kuin muualla Suomessa. Vuoden 2007 alussa 9 prosenttia helsinkiläisistä oli maahanmuuttajia. Koko Suomen ulkomaalaisväestöstä hieman yli neljännes asui tuolloin Helsingissä. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2008a.) Kansainvälisesti vertailtaessa Helsingin maahanmuuttajaväestön suhteellinen osuus jää kuitenkin pieneksi. Esimerkiksi länsinaapurimme Ruotsin pääkaupungissa Tukholmassa ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajia, eli maahanmuuttajia ja heidän Ruotsissa syntyneitä jälkeläisiään, oli vuoden 2006 lopussa noin 27 prosenttia koko kaupungin väestöstä. (Stockholms Stad 2008).

Vuoden 2007 lopussa Suomessa asuvista ulkomaalaisista ylivoimaisesti suurin osa, noin 26 200 henkilöä, oli kansallisuudeltaan venäläisiä (Maahanmuuttovirasto 2008b). Heistä osa on paluumuuttajia, joilla on suomalaiset sukujuuret. Inkerinsuomalaiset ja muut entisen Neuvostoliiton suomalaiset sukujuuret omaavat kansalaiset saivat paluumuutto-oikeuden vuonna 1990, mikä yhdessä Neuvostoliiton hajoamisen ja rajojen avautumisen kanssa toi Suomeen runsaasti paluumuuttajia (Jaakkola 2005: 4; Westin 2006: 375). Toiseksi eniten Suomessa on virolaisia maahanmuuttajia. Maahanmuuttajatilastoissa Viroa seuraavat Ruotsi, Somalia sekä Serbia ja Montenegro. (Maahanmuuttovirasto 2008b.)

Vuonna 2006 muita kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvia asui Suomessa 156 827 henkilöä, eli 3,0 prosenttia kokonaisväestöstä (Tilastokeskus 2007a). Kuviosta 3 ilmenevät kymmenen suurinta Suomessa asuvaa vieraskielistä kieliryhmää vuonna 2006.

Kuvio 3. Suurimmat vieraskielisten ryhmät Suomessa vuonna 2006 (Tilastokeskus 2007b).

Suurimmat vieraskielisten ryhmät Suomessa muodostivat vuonna 2006 venäjänkieliset (42 182 henkeä), vironkieliset (17 489 henkeä), englanninkieliset (9 659 henkeä), somaliankieliset (8 990 henkeä) sekä arabiankieliset (7 564 henkeä) (Tilastokeskus 2007a). Näiden ryhmien järjestys oli vuonna 2006 sama kuin vuonna 1996 (Tilastokeskus 2007b).

3.3 Suomen maahanmuuttopolitiikka

Suomen maahanmuuttopolitiikkaa on pyritty yhtenäistämään ja täydentämään maahanmuuttajaväestön kasvaessa, tosin varsinaisesti vasta 1990-luvun lopulta alkaen. Vuonna 1997 Suomen hallitus antoi ensimmäisen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman, jossa korostui ohjelman nimen mukaisesti pakolaispolitiikka. Vuonna 2006 maahanmuuttopoliittinen ohjelma uusittiin ja sen pääpaino oli työperusteisen maahanmuu-

ton edistämässä. Ohjelman pyrkimyksenä on erityisesti varautua tulevien vuosien työvoiman saatavuusongelmiin, joihin maahanmuuttajat voisivat tuoda ratkaisun. Maahanmuuttajien ajatellaan myös voivan laajentaa osaamista suomalaisilla työmarkkinoilla ja lisäävän yrittäjyyttä. Ohjelmassa halutaan samalla korostaa, etteivät maahanmuuttajat ole tällöin vain ongelmanratkaisuun käytettävä väline, vaan heistä muodostuu osa suomalaista, monikulttuurista yhteiskuntaa. (Työministeriö 2006.)

Vuonna 1999 säädettiin niin sanottu kotouttamislaki, eli laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. Lain tavoitteena on ”edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnanvapautta”. Näihin tavoitteisiin pyritään yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen omaksumisella, samoin kuin turvaamalla turvapaikanhakijoiden toimeentulo ja järjestämällä heidän vastaanottonsa. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493.) Laissa esitellään kaksi Suomen maahanmuuttopolitiikkaan olennaisesti liittyvää käsitettä, kotoutuminen ja kotouttaminen. **Kotoutumisella** tarkoitetaan ”maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen”. **Kotouttaminen** tarkoittaa niitä viranomaisten järjestämiä toimenpiteitä ja voimavaroja, joilla kotoutumista pyritään edistämään. Kotouttamiseen piiriin lasketaan lain mukaan ne Suomeen muuttaneet työttömät henkilöt, joilla on kotikunta Suomessa. Heillä on oikeus kotoutumissuunnitelmaan, jossa voidaan sopia muun muassa suomen tai ruotsin kielen opiskelusta, koulutuksesta sekä lasten ja nuorten kotoutumisen tukemisesta. (Emt.)

Vuonna 2004 Suomessa säädettiin yhdenvertaisuuslaki, jonka tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja toisaalta puuttua syrjintätilanteisiin tukemalla oikeudellisesti syrjinnän kohteeksi joutunutta. Yhdenvertaisuuslakia sovelletaan muun muassa työllistämiseen ja työoloihin sekä koulutukseen. Lisäksi lakia voidaan soveltaa etnisen alkuperän vuoksi tapahtuneissa syrjintätapauksissa, jotka koskevat esimerkiksi sosiaali- ja terveystalv palveluja tai asumista. Laki sisältää syrjintäkiellon, jonka mukaan syrjintä on kielletty yksilöön itsensä liittyvien syiden, kuten iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen tai uskonnon vuoksi. (Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21.)

Maahanmuuttajapoliittiset linjaukset edustavat ihanteita, jotka kuitenkin harvoin toteutuvat käytännössä sellaisinaan (Talib 2002: 48; Työministeriö 2006). Korkeamman tason päätöksiä sovelletaan viime kädessä kouluissa, työpaikoilla ja muissa arkielämän sosiaalisissa tilanteissa, joihin vastaanottavan yhteiskunnan yleiset käsitykset heijastuvat enemmän tai vähemmän (Talib 2002: 48). Suuri osa maahanmuuttajista on kokenut syrjintää muun muassa työpaikalla tai ei mielestään ole saanut työpaikkaa ulkomaalais-taustansa vuoksi, vaikka syrjinnän pitäisi olla lailla kiellettyä. Työttömyys onkin yksi maahanmuuttajien sopeutumista vaikeuttavista tekijöistä. (Jasinskaja-Lahti ym. 2002: 128–129.) Suomalaisessa yhteiskunnassa täytynee tapahtua voimakkaita asennemuutoksia, jotta maahanmuuttajapoliittisen ohjelman ensisijainen tavoite, työperusteisen maahanmuuton lisääminen lähivuosina, voi toteutua onnistuneesti.

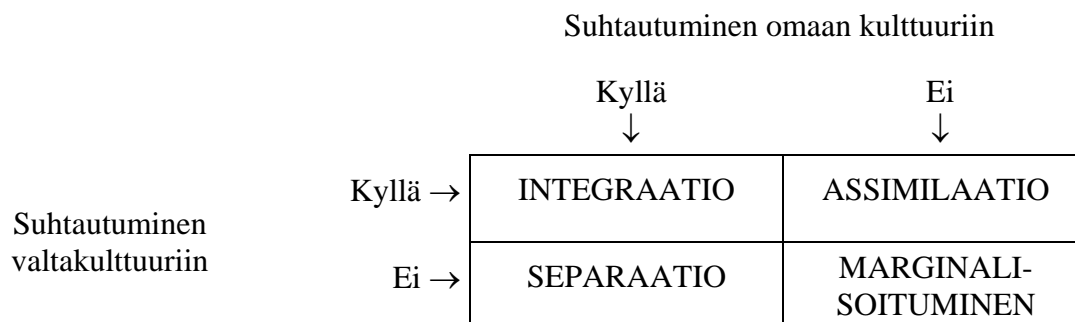
3.4 Maahanmuuttajien akkulturaatio

Eri kulttuurien kohdatessa kulttuurien jäsenten on sopeuduttava kulttuurisiin muutoksiin. Tietoisuus omasta kulttuurista ja etnisestä identiteetistä tulee ajankohtaiseksi vasta silloin, kun tullaan kosketuksiin jonkin itselle kulttuurisesti vieraan kanssa. Aiemmin luonnollisina pidetyt oman kulttuurin piirteet joutuvat kyseenalaistetuiksi ja uusiin on totuteltava. Tämä kulttuurien välinen kontakti voi aiheuttaa eri yksilöille hyvin erilaisia sisäisiä kokemuksia. (Marjeta 1998: 8–9.) Kahden toisistaan poikkeavan kulttuurin jatkuvasta kontaktista aiheutuvista kulttuurisista muutoksista käytetään nimitystä *akkulturaatio* (Berry ym. 1987: 492). Alun perin ryhmätasolla tapahtuvana pidettyä ilmiötä on tutkittu myös yksilötasolla, jolloin voidaan puhua *psykologisesta akkulturaatiosta* (Graves 1967). Psykologisella akkulturaatiolla tarkoitetaan ”ihmisten identiteetissä, arvoissa, käyttäytymisessä ja asenteissa tapahtuvia, kulttuurien kohtaamisesta johtuvia muutoksia” (Liebkind 1994: 25, Berry ym. 1987: 492). Tässä tutkimuksessa akkulturaatiolla viitataan nimenomaan psykologiseen akkulturaatioon, yksilössä tapahtuviin muutoksiin, joskin sitä käsitellään paljolti sosiologisten ilmiöiden seurauksena.

Akkulturaation aikana yksilö voi kokea niin kutsuttua *akkulturatiivista stressiä*. Akkulturatiivisella stressillä tarkoitetaan räsitystä, joka aiheutuu akkulturaatioprosessista ja

joka voi ilmetä fyysisinä, psykologisina ja sosiaalisina muutoksina yksilössä. Akkulturaatiivisen stressin syntyyn vaikuttaa kolme päätekijää. Näistä ensimmäinen on vastaanottavan tai valtayhteisön kulttuurinen ideologia. Yhteisössä voi vallita pluralistinen eli monikulttuurisuutta suvaitseva ideologia tai assimilaatioideologia, joka pakottaa väestön yhteen kulttuuriseen standardiin. Toinen päätekijöistä on se ihmisryhmä, jota akkulturaatioprosessia läpikäyvä yksilö edustaa. Vapaaehtoisesti akkulturaatioprosessia läpikäyvä yksilölle akkulturaatio voi olla helpompaa kuin sellaiselle, joka käy akkulturaatioprosessia pakon sanelemista syistä, kuten pakolaiset ja turvapaikanhakijat. Akkulturaatiivisen stressin syntyyn vaikuttavan kolmannen päätekijän muodostavat akkulturaatiostrategiat. *Akkulturaatiostrategioilla* tarkoitetaan suhtautumista yhtäältä valtaväestöön ja toisaalta omaan kulttuuriin. (Berry ym. 1987: 492–494.) Keskityn näistä kolmesta akkulturaatiivisen stressin osatekijästä akkulturaatiostrategioiden käsittelyyn, sillä ne liittyvät olennaisesti identiteettien muodostukseen.

Berry ym. (1987: 495) havainnollistavat akkulturaatiomallissaan (kuvio 4) neljä erilaista akkulturaatiostrategiaa. Nelijako tehdään kahden kysymyksen perusteella: a) kuinka vähemmistön jäsen suhtautuu omaan kulttuuriinsa ja kulttuuriseen identiteettiinsä ja b) kuinka tärkeänä hän pitää hyvien suhteiden ylläpitoa valtaväestöön ja vastaanottavan maan yhteiskuntaan. Akkulturaatiostrategiat ovat **integraatio**, **assimilaatio** eli sulautuminen, **separaatio** eli eristäytyminen ja **marginalisoituminen** eli vieraantumisen. Toisin kuin Berry, Liebkind (1994: 25) käyttää näistä neljästä tavasta suhtautua sosiaaliseen ympäristöön suomenkielistä nimitystä *akkulturaatioasenteet*. Tässä tutkimuksessa pitäydytään kuitenkin Berryn käyttämässä *akkulturaatiostrategia*-termissä. Berry näkee akkulturaatiostrategioilla olevan kaksi ulottuvuutta, asenteet ja käyttäytymisen, eikä niitä siksi ole mielekäästä nimetä pelkästään asenteiksi. Asenteet ja käyttäytyminen eivät aina kulje käsi kädessä, mutta niiden on kuitenkin todettu korreloivan huomattavalla tavalla akkulturaatiostrategioita tutkittaessa (Berry 2006: 33–34). Sen vuoksi pidän tärkeänä tutkia sekä asenteita että käyttäytymistä sekä niiden keskinäistä korrelointia aineistossa.

Kuvio 4. Akkulturaatiostrategiat (Berry ym. 1987: 496).

Integraatiota pidetään tavallisesti maahanmuuttajien sopeutumisen optimaalisena tuloksena. Integraatiossa yksilö pitää tärkeänä sekä oman kulttuurinsa ja kulttuurisen identiteettinsä säilyttämistä että hyviä suhteita valtakulttuuriin ja sen väestöön. **Assimilaatiossa** on kyse oman kulttuurin hylkäämisestä ja valtakulttuurin omaksumisesta sen tilalle. Liebkind (1994: 26) korostaa, että assimilaatiolle alttiita ovat erityisesti nuoret, joilla on usein voimakas halu tulla hyväksytyksi valtakulttuurissa ja kuulua joukkoon. Seurauksina voivat olla sopeutumisvaikeudet, kun yhteys omaan kulttuuriin ja sen jäseniin katkeaa (Liebkind 1994: 26). Assimilaatiossa ei siis ole kyse onnistuneesta sopeutumisesta, vaikka yksilön suhteet valtakulttuuriin ja -väestöön siinä tapauksessa ovatkin hyvät. Toisinaan assimilaatiota käytetäänkin virheellisesti akkulturaation synonyymina tai näiden kahden merkitykset jopa sekoittuvat toisiinsa (ks. Liebkind 1997; Sam 2006: 11–12).

Separaatiota voidaan pitää assimilaation vastakohtana. Siinä vetäydytään omaan kulttuuriin eikä pidetä yllä yhteyksiä valtakulttuuriin ja -väestöön. Tällaisessa tilanteessa sopeutuminen on mahdotonta jo pelkästään kielimuurin vuoksi, jos valtakulttuurin kieltä ei haluta omaksua. **Marginalisoitumisessa** taas hylätään sekä oma että valtakulttuuri, jolloin yksilö syrjäytyy sekä valtaväestöstä että oman kulttuurinsa väestöstä. (Liebkind 1994: 26.)

Liebkind (1994: 27) korostaa, että akkulturaatiomallin antamat vaihtoehdot ovat kärjistettyjä, sillä harvoin kysymyksiin voidaan todellisuudessa vastata jyrkästi kyllä tai ei.

Asenteet voivat niinkään vaihdella saman yksilön kohdalla ajallisesti ja eri elämäntilanteiden välillä (emt. 27). Malli on kuitenkin hyödyllinen väline maahanmuuttajien akkulturaation astetta analysoitaessa, sillä sen nelijakoa vasten voidaan verrata saatuja tutkimustuloksia ja siten saada lisätietoa maahanmuuttajien sopeutumisesta.

4 MAAHANMUUTTAJATAUSTAISET NUORET

Maahanmuuttajataustainen nuori ei terminä ole täysin vakiintunut suomen kieleen. Aiemmissä tutkimuksissa on puhuttu sekä *maahanmuuttajanuorista*, *nuorista maahanmuuttajista* että *maahanmuuttajataustaisista nuorista*. Tässä tutkimuksessa maahanmuuttajataustaisilla nuorilla tarkoitetaan nuoria, jotka ovat syntyneet Suomen ulkopuolella ja muuttaneet jossain elämänsä vaiheessa Suomeen sekä nuoria, jotka ovat syntyneet Suomessa mutta joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet jossain muualla kuin Suomessa. Toisinaan näitä ryhmiä nimitetään myös *ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajiksi*. (Ks. Opetushallitus 2004: 36.)

Maahanmuuttajataustaiset nuoret ovat mielenkiintoinen ja tutkimuksen arvoinen väestöryhmä erityisesti sen vuoksi, että heidän voidaan katsoa kuuluvan kahteen paljon tutkittuun sosiaaliseen ryhmään yhtäaikaaisesti. Tutkimuksessa yhdistyvät sekä nuorisotutkimuksen että maahanmuuttajatutkimuksen kentät. Sekä ikä että kulttuurinen tausta – monien muiden tekijöiden lisäksi – vaikuttavat siihen, millaisia ovat kunkin maahanmuuttajataustaisen nuoren kulttuuriset ja kielelliset identiteetit ja kuinka niissä korostuvat yhtäältä oma etninen perintö ja toisaalta halu luoda kontakteja valtakulttuuriin.

Käsittelen tässä luvussa nuoruutta yksilön identiteettejä ja sisäistä minää muokkaavana elämänvaiheena (4.1) sekä sitä, millainen elämänvaihe nuoruus on maahanmuuttajataustaiselle nuorelle (4.2). Selvitän tämän jälkeen luvussa 4.3, millaisen ihmisryhmän maahanmuuttajataustaiset nuoret muodostavat Suomessa. Suomen maahanmuuttajataustaisten nuorten kielten kouluopetusta käsittelen luvussa 4.4. Kieltenopetusta erittelemällä saadaan käsitys siitä, millaiset puitteet koulujärjestelmä luo suomen kielen ja oman äidinkielen oppimiselle. Voidaan edelleen pohtia, millä tavoin tämä vaikuttaa kielellisten identiteettien rakentamiseen. Käsittelen tämän luvun lopuksi tutkimukseen osallistuneiden koulujen, Maunulan yhteiskoulun ja Vuosaaren lukion, maahanmuuttajataustaista oppilaskantaa sekä heille tarjottavaa kielten opetusta.

4.1 Nuoruus elämänvaiheena

Nuoriso on vaikeasti rajattava ja määriteltävä käsite. Nuorisoksi luokiteltavien yksilöiden ajatellaan tavallisesti elävän tiettyä ikävaihetta. Nuorisolla voi olla myös joitakin yhteisiä ominaisuuksia, asenteita, mielipiteitä, tekoja ja käsityksiä, jotka yhdistävät kyseisen sukupolven jäseniä. Nuoriso voidaan edelleen jakaa useisiin erilaisiin alaryhmiin muun muassa sukupuolen, kulttuurin ja yhteiskuntaluokan perusteella. Tämän vuoksi voidaankin pohtia, onko yhtä ainoaa nuorisoa edes olemassa. Nuorison määritelmää hankaloittaa myös **nuoruuden** käsitteen monitulkintaisuus. Ei ole olemassa mitään itsestään selviä nuoruuden alkamisen ja loppumisen rajoja, vaan ne on tavattu määritellä keinotekoisesti. (Hoikkala 1989: 22–23.)

Coleman ja Hendry (2000: 52) pitävät nuoruutta itsen muutoksen ja samalla sen vahvistumisen ajanjaksona. Fyysisten muutosten ohella minäkuvaa muokkaa älyllinen kehitys, joka mahdollistaa itsen kehittymisen monisyisemmäksi. Nuoren minäkuvaa muokkaa myös henkinen itsenäistyminen, joka edelleen vaikuttaa muun muassa nuoren kaveripiiriin, kiinnostuksen kohteisiin ja arvoihin liittyviin valintoihin. Lisäksi nuoruuden vaiheeseen liittyvät usein sosiaalisten roolien etsintä ja niiden muutokset. Ristiriita sosiaalisten roolien ja oman itsenäisen minän välillä muodostaa nuorisolle perustavanlaatuisen dilemman. Lukuisten valintojen kautta nuori määrittelee itseään ja rakentaa omia identiteettejään sekä etsii omaa paikkaansa sosiaalisessa ympäristössään. (Coleman & Hendry 2000: 52.)

Puuronen (2006: 164) puhuu sosiaalisten roolien sijaan laajemmin yhteiskunnan vaikutuksesta nuoren yksilön kehitykseen. Puuronen toteaa nuoruuden institutionaalistuneen nyky-yhteiskunnan kehityksen myötä. Tähän institutionaalistumisen prosessiin liittyvät tietyt muodolliset käyttäytymissäännöt ja valtiollinen sääntely. Suomessa, kuten monissa muissakin maissa, valtion rooli on määrittää nämä muodolliset säännöt. Valtiollinen sääntely muuttaa tällä tavoin ihmiselämän institutionaalisesti määritellyksi kokonaisuudeksi, johon kuuluvat tietyt elämänvaiheet ja tapahtumat, kuten nuoruus. Puuronen näkee nuoruuden elämänvaiheena, johon vaikuttaa ”individualisoitumisen ja standardisoitumi-

sen ristiriitainen dynamiikka”, toisin sanoen se ristiriita, joka syntyy yhtäältä halusta erottua ja kasvaa yksilöksi ja toisaalta kasvamisesta osaksi institutionaalista yhteiskuntaa. (Emt. 164–165.) Nuorten kohdalla valtion sääntely näkyy erityisesti koulun kautta siten, että koululaitos määrittelee nuoruuden elämänvaiheena, jossa nuori kasvatetaan tiettyjen mallien mukaan yhteiskunnan jäseneksi (emt. 166).

4.2 Maahanmuuttajataustaisen nuoren akkulturaatio

Maahanmuuttajataustaisten nuorten kohdalla ristiriitaa sosiaalisen ympäristön ja oman itsen välillä voidaan pitää varsin monisäikeisenä, sillä siinä ovat läsnä tavanomaisen sosiaalisen kontekstin lisäksi myös kulttuuri- ja kielierot. Kasvaminen osaksi yhteisöä ja toisaalta halu erottua siitä on samalla myös kulttuurista, kun maahanmuuttajataustainen nuori punnitsee tietoisesti tai alitajuisesti, missä määrin hän haluaa kasvaa oman kulttuurinsa ja toisaalta suomalaisen kulttuurin jäseneksi ja kielen puhujaksi tai erottua niistä.

Maahanmuuttajataustaisen nuoren akkulturaatiostrategioita muovaavat voimakkaasti hänen perheensä sekä se laajempi yhteisö, jossa nuori elää. Asenteet ja käsitykset omasta ja muista kulttuureista nuori omaksuu perheenjäseniltään, kavereiltaan, koulun kautta sekä mahdollisesti muilta aikuisilta, joihin nuori on kosketuksissa. Akkulturaatiostrategioita selvitetessä olennaisia tutkittavia seikkoja ovat nuoren kulttuurinen ja kielellinen identifioituminen, jotka puolestaan ohjaavat sitä, kuinka halukas nuori on oppimaan ja käyttämään vastaanottavan maan kieltä, millaisia sosiaalisia kontakteja nuori on halukas luomaan ja kuinka nuori arvottaa perhesuhteet elämässään. Nuoren akkulturaatioon vaikuttavat myös mahdollinen syrjintä sekä kulttuurinen etäisyys ja fyysinen erottuvuus valtakulttuurista ja -väestöstä. (Phinney ym. 2006: 75–84.)

Kielellistä identifioitumista tutkittaessa kaikki edellä mainitut maahanmuuttajataustaisen nuoren akkulturaatioon vaikuttavat tekijät ovat olennaisia juuri kielen ja kulttuurin kiinteän yhteyden vuoksi. Tässä tutkimuksessa ei perehdytä mahdolliseen syrjintään, sillä yksistään syrjintä muodostaa laajan sosiologisen tutkimusalueen. Laajemmassa tut-

kimuksessa myös syrjinnän ja erottuvuuden tutkiminen olisi paikallaan, jotta akkulturaatiosta saataisiin mahdollisimman kattavaa tietoa. Tällöin kyselylomake ei tosin olisi paras mahdollinen aineistonkeruumenetelmä aiheen arkaluontoisuuden ja henkilökohtaisuuden vuoksi.

4.3 Maahanmuuttajataustaiset nuoret Suomessa

Tilastoja Suomen maahanmuuttajataustaisista nuorista on toistaiseksi heikosti saatavilla. Alkuperän sijaan Suomen nuorta väestöä on tilastoitu äidinkielen perusteella. Opetushallituksen tilastoinnin mukaan vuonna 2004 vieraskielisiä 16–20-vuotiaita asui Suomessa 10122 henkilöä, eli noin 3,2 prosenttia koko Suomen vastaavasta ikäluokasta (Opetushallitus 2008b). Osuus vastaa jotakuinkin koko Suomen vieraskielisen väestön – kaikki ikäluokat mukaan lukien – osuutta; vuonna 2006 3,0 prosenttia Suomen väestöstä oli vieraskielisiä. (Tilastokeskus 2007a). Helsingissä vieraskielisten osuus väestöstä vuodenvaihteessa 2006–2007 oli sitä vastoin noin 8,2 prosenttia, ja 16–20-vuotiaiden vieraskielisten osuus koko Helsingin vastaavasta ikäluokasta oli 9,7 prosenttia. Toisin sanoen lähes joka kymmenes helsinkiläinen nuori oli tuolloin vieraskielinen. Helsingin 16-18-vuotiaan vieraskielisen väestön yleisin äidinkieli oli venäjä, kun taas Helsingin peruskouluikäisten vieraskielisten yleisin äidinkieli oli somali. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2008b.)

Tähän tutkimukseen osallistuneista kouluista ei ollut saatavilla listaa kussakin koulussa opiskelevista maahanmuuttajataustaisista nuorista. Koulumaailmassa erottelun tarve nousee oletettavasti ainoastaan silloin, kun on päätettävä, mihin opetusryhmään kukin nuori sijoitetaan. Oppilaita ja opiskelijoita oli luokiteltu tähän tutkimukseen osallistuneissa kouluissa muun muassa äidinkielen tai uskonnolliseen ryhmittymään kuulumisen perusteella sekä sen perusteella, kuuluvatko he äidinkieli ja kirjallisuus -opetusryhmään vai suomi toisena kielenä -opetusryhmään.

4.4 Maahanmuuttajataustaisten nuorten kieltenopetus Suomen kouluissa

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan maahanmuuttajataustaisten oppilaiden opetuksessa pyritään ottamaan huomioon oppilaiden taustat ja lähtökohdat, kuten kulttuuri ja maahanmuuton syy. Pyrkimyksenä on kasvattaa maahanmuuttajataustainen oppilas yhtäaikaaisesti suomalaisen sekä oppilaan oman kieli- ja kulttuuriyhteisön jäseneksi. Peruskoulussa maahanmuuttajalle opetetaan äidinkieltä ja kirjallisuutta, jos hänen suomen kielen taitonsa ovat hänen äidinkieltänsä tasoiset. Mikäli oppilas ei osaa suomea äidinkieltänsä tasoisesti, opetetaan hänelle suomea toisena kielenä äidinkielen ja kirjallisuuden sijaan. Peruskoulun suomi toisena kielenä -opetuksen tarkoituksena on vahvistaa oppilaan monikulttuurista identiteettiä ja kaksikielisyyttä. Suomen kielen opetuksesta päätetään paikallisesti, kunnittain. (Opetushallitus 2004.)

Myös oppilaan oman äidinkielen opetusta voidaan järjestää, joskaan kunnilla ei ole velvollisuutta opetuksen järjestämiseen. Kunta voi järjestää opetusta erillisen, Opetushallituksen myöntämän valtionavustuksen turvin. (Opetushallitus 2006.) Opetukseen osallistuminen on maahanmuuttajille vapaaehtoista. Opetukseen voivat osallistua sellaiset oppilaat, joiden äidinkieli tai heidän kotonaan päivittäin käyttämänsä kieli on jokin muu kuin suomi. Opetukseen voivat osallistua myös syntyperäiset suomalaiset oppilaat, jotka ovat asuneet Suomen ulkopuolella, oppineet siellä jonkin toisen kielen ja muuttaneet sitten takaisin Suomeen. (Opetushallitus 2008a.)

Vuonna 2006 äidinkielen opetusta järjesti erillisen valtionavun turvin kevätlukukaudella 82 kuntaa yhteensä 48 kielessä ja syyslukukaudella 81 kuntaa 50 kielessä (Opetushallitus 2008a). Helsingissä vuonna 2007 äidinkielen opetusta annettiin maahanmuuttajataustaisille peruskoululaisille noin 40 kielellä (Opetusvirasto 2007). Äidinkielen opetuksen ajatuksena on saada oppilas kiinnostumaan omasta äidinkielestään, käyttämään ja kehittämään äidinkielen taitojaan ja sitä kautta säilyttämään arvostuksensa omaa kulttuurista ja kielellistä taustaansa kohtaan. (Opetushallitus 2008a). Voidaan kuitenkin pohtia, kuinka tehokkaasti tämä tavoite voidaan saavuttaa ottaen huomioon, ettei kaikille oppilaille järjestetä oman äidinkieltänsä opetusta. Epäselväksi jää myös, kuinka vasta-

ta esimerkiksi ennen Suomeen muuttoaan kaksikieliseksi oppineen maahanmuuttajan molempien äidinkielten oppimistarpeisiin.

Maahanmuuttajataustaisen lapsen tai nuoren suomen kielen taito ei aina ole riittävä tavallisissa perusopetuksen ryhmissä opiskelemiseen. Erityisesti yläaste voi tuntua vaativalta, kun pitäisi yhtäaikaaisesti kyetä oppimaan suomen kieltä ja seuraamaan muuta opetusta jäämättä muusta opetusryhmästä jälkeen. Oppilas voi ennen perusopetukseen siirtymistään saada perusopetukseen valmistavaa opetusta, jonka pääpaino on suomi toisena kielenä -opiskelussa. Valmistava opetus on tarkoitettu pääsääntöisesti kuusivuotiaille ja oppivelvollisuusikäisille maahanmuuttajille. Valmistavan opetuksen oppimäärää ei ole määritelty valtakunnallisella tasolla, joten jokaiselle valmistavaa opetusta tarvitsevalle oppilaalle tehdään oma yksilöllinen opinto-ohjelmansa. Valmistavaa opetusta voivat järjestää opetuksen järjestämisluvan saaneet sekä kunta. Kaikki kunnat eivät kuitenkaan välttämättä tarjoa valmistavaa opetusta, jolloin oppilasta täytyy muilla tavoin tukea perusopetuksen ryhmissä. (Opetushallitus 2004.)

Maahanmuuttajataustaisten nuorten lukio-opetuksesta on annettu huomattavasti vähemmän valtakunnallisia säädöksiä kuin maahanmuuttajataustaisten oppilaiden peruskouluopetuksesta. Tämä johtune ainakin osittain siitä, että päästäkseen lukioon maahanmuuttajataustaisella nuorella on oltava jo sellainen suomen kielen taito ja yleinen osaaminen, kuten luku- ja kirjoitustaito, että hän kykenee tasavertaisena opiskelijana osallistumaan lukio-opetukseen. Lukion opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2003) painotetaan opetuksen ja opiskelun tärkeyttä maahanmuuttajataustaisen opiskelijan kasvamisessa oman sekä suomalaisen kieli- ja kulttuuriyhteisön jäseneksi. Maahanmuuttajataustaiselle lukion oppilaalle voidaan Opetushallituksen mukaan opettaa äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen sijaan suomea (tai ruotsia) toisena kielenä, mikäli hänen suomen kielen taitonsa ei arvioida olevan äidinkielen tasoiset. Lisäksi maahanmuuttajataustainen lukion oppilas voi saada oman äidinkieltensä opetusta. (Opetushallitus 2003.)

Keräsin tutkimusaineiston kahdesta eri koulusta, Maunulan yhteiskoulusta ja Vuosaaren lukiosta, jotta aineisto olisi riittävän heterogeeninen. Totesin kouluympäristön sopivaksi ympäristöksi tutkimuksen toteuttamiselle, sillä se on nuorille ennestään tuttu ja luontai-

nen ympäristö ja siellä nuoret ovat suhteellisen helposti tavoitettavissa yhdellä kertaa. Alaluvuissa 4.4.1 ja 4.4.2 käsittelen tarkemmin maahanmuuttajaväestöä ja -opetusta Maunulan yhteiskoulun yläluokilla ja Vuosaaren lukiossa.

4.4.1 Maunulan yhteiskoulun maahanmuuttajataustaiset nuoret ja opetus

Maunulan yhteiskoulun yläluokilla oli lukuvuonna 2006–2007 61 oppilasta, joiden äidinkieli oli jokin muu kuin Suomi. Heistä 26 oppilaalla oli suomen kansalaisuus. Niille, jotka olivat syntyneet muualla kuin Suomessa, oli rekisteröity muuttomaa, eli se maa, josta kukin oppilas on muuttanut Suomeen. Kaikkiaan muuttomaita oli 21. 12 oppilasta oli muuttanut Suomeen Somaliasta, 7 Nepalista, 7 Venäjältä ja 4 Virosta. Muut muuttomaat olivat Pakistan, Kiina, Iso-Britannia, Vietnam, Turkki, Thaimaa, Romania, Alankomaat, Azerbaidzan, Bosnia-Hertsegovina, Irak, Kreikka, Iran, Indonesia, Bangladesh, Yhdysvallat ja Saksa. Kustakin näistä maista muuttaneita oli 1–3 oppilasta. (Vatanen 2008.)

Tutkimuksentekohetkellä Maunulan yhteiskoulun yläluokkien kaikista oppilaista 57 kävi koulua kansainvälisellä, englanninkielisellä luokalla (Fagerström 2007). Kansainvälinen luokka on tarkoitettu 13–16-vuotiaille oppilaille, jotka ovat käyneet englanninkielisen ala-asteen Suomessa tai muualla. Kansainvälistä luokkaa voivat käydä sekä maahanmuuttajataustaiset että suomalaista syntyperää olevat oppilaat, joilla on riittävä englannin kielen taito osallistuakseen englanninkieliseen opetukseen.⁴ Huomattavaa on toki, ettei kaikilla maahanmuuttajataustaisilla oppilaille välttämättä ole riittävää englanninkielen taitoa kansainväliselle luokalle osallistuakseen. Tutkimuksentekohetkellä osa Maunulan yhteiskoulun yläluokkien maahanmuuttajataustaisista oppilaista kävikin koulua suomenkielisissä luokissa (Isometsä 2007).

Maunulan yhteiskoulu ei toistaiseksi tarjoa maahanmuuttajataustaisille oppilaille valmistavaa opetusta. Opetusvirasto järjestää koulussa äidinkielen opetusta somalin ja venäjän kielellä. Muiden kielten opetusta maahanmuuttajataustaiset oppilaat voivat

⁴ www.mayk.hel.edu.fi.

saada muissa Helsingin kouluissa Opetusviraston järjestämällä oppitunneilla. Äidinkielen opetusta järjestetään kaksi tuntia viikossa. Opetukseen osallistuminen on kuitenkin vapaaehtoista ja osallistumista saattaa verottaa esimerkiksi opetustunnin epämieluisa ajankohta (Isometsä 2007). Maunulan yhteiskoulun suomi toisena kielenä -opettaja Jouko Isometsä (2007) uskoo esimerkiksi, että Maunulan yhteiskoulussa järjestetyillä venäjän kielen tunneilla eivät käy läheskään kaikki venäjänkieliset oppilaat siitä syystä, että opetusta järjestetään perjantaisin kello 15–17.

4.4.2 Vuosaaren lukion maahanmuuttajataustaiset nuoret ja opetus

Vuosaaren lukiota kävi tutkimuksentekohetkellä noin 65–70 maahanmuuttajataustaista nuorta. Heidän osuutensa kaikista lukion oppilaista oli tuolloin hieman alle 15 prosenttia. Lukion ensimmäisen luokan suomi toisena kielenä -oppilaat puhuivat ensimmäisenä kielenään kymmentä eri kieltä. (Niemeläinen 2007.) Täsmällistä tietoa lukion muiden luokkien oppilaiden ensimmäisistä kielistä ei ollut saatavilla tätä tutkimusta varten.

Lukion maahanmuuttajataustaiset nuoret saavat ensimmäisenä lukiovuonna suomi toisena kielenä -opetusta kolmen kurssin verran, joista kukin kurssi sisältää yhteensä 38 tuntia opetusta. Toisena lukiovuonna suomi toisena kielenä -opetusta annetaan kaksi kurssia ja kolmantena vuonna yhden pakollisen kurssin verran. Määrät ovat samat kuin suomea äidinkielenään puhuvien lukion oppilaiden pakollisten suomen kieli ja kirjallisuus -kurssien määrät. Äidinkielen opetusta maahanmuuttajataustaiset nuoret eivät saa Vuosaaren lukiossa, mutta heidän on halutessaan mahdollista osallistua Helsingin opetusviraston järjestämille kurseille muissa Helsingin lukioissa. Opetusvirasto tarjoaa Helsingin lukioden maahanmuuttajataustaisille nuorille keskitetysti äidinkielten opetusta yhteisen kurssitarjottimen puitteissa. (Niemeläinen 2007.)

5 KIELELLISET IDENTITEETIT TUTKIMUSAINEISTOSSA

Selvitin maahanmuuttajataustaisten nuorten kielellisiä identiteettejä kyselylomakkeen ja puolistrukturoitujen haastattelujen avulla. Tässä luvussa käsittelen aluksi kyselylomakkeen ja puolistrukturoitujen haastattelujen sisältöä (5.1) ja aineiston keruuta niitä käyttäen (5.2 ja 5.3). Aineiston analyysimetodeja kuvaan alaluvussa 5.4. Tämän jälkeen selvitän lomakkeeseen vastanneiden ja haastatteluun osallistuneiden nuorten etnisiä ja kielellisiä taustoja (5.5). Alaluvusta 5.6 alkaen analysoin kyselylomakkeella saatuja vastauksia ensiksi osa-alueittain. Osa-alueita ovat kieliasenteet ja kielten arvostus, kielen käyttö ja valinta arkielämän viestintätilanteissa sekä kielelliset ja kulttuuriset identiteetit. Alaluvussa 5.11 analysoin puolistrukturoituja haastatteluita. Alaluvussa 5.12 selvitän laajemmin haastatteluiden ja kyselylomakkeen tuloksia sekä näiden yhteyksiä.

5.1 Kyselylomakkeen ja puolistrukturoidun haastattelun kysymykset

Kahdeksansivuinen kyselylomake (ks. liite 1) koostuu yhteensä 101 kysymyksestä. Ensimmäiset kaksitoista kysymystä liittyvät vastaajan perustietoihin: niissä tiedustellaan vastaajan sukupuolta, syntymävuotta ja -maata, koululuokka-astetta, vanhempien äidinkieltä ja syntymämaata, omaa kielitaitoa, Suomessa asuttuja vuosia sekä sitä, kenen kanssa vastaaja on muuttanut Suomeen, mikäli hän ei ole syntynyt Suomessa. Muita kysymyksiä on yhteensä 89, joista monivalintakysymyksiä on 86 ja avoimia kysymyksiä 3. Kysymyksissä tiedustellaan mielipiteitä suomen kielestä ja ensimmäisestä kielestä sekä näiden kielten tarpeellisuudesta, kielen valintaa arkielämän viestintätilanteissa sekä käsityksiä itsestä ja identifioitumisesta kieliin ja kulttuureihin. Kysymyksiä ei ole otsikoitu tällä tavoin kyselylomakkeessa, sillä otsikointi olisi saattanut vaikuttaa vastauksiin. Otsikoinnin sijaan kutakin osiota edeltävät lyhyet vastausohjeet, jotka kertovat, mihin laajempiin aihepiireihin kysymykset liittyvät.

Kyselylomakkeen kysymykset voidaan jakaa kolmeen perusteemaan: a) kieliasenteisiin ja kielten arvostukseen, b) kielenkäyttöön ja kielen valintaan sekä c) kielelliseen ja kulttuuriseen identiteettiin. Näistä ensimmäisellä selvitetään epäsuorasti vastaajan asennoi-

tumista käyttämiinsä kieliin sekä niitä arvoja, jotka mahdollisesti vaikuttavat näiden asenteiden taustalla. Kielen valinta erilaisissa viestintätilanteissa kertoo konkreettisesti kielellisestä identifioitumisesta silloin, kun puhujalla on mahdollisuus valita, mitä kieltä hän käyttää missäkin tilanteessa. Kielellistä ja kulttuurista identiteettiä selvittävillä kysymyksillä saadaan puolestaan tietoa vastaajan käsityksestä omista identiteeteistään ja näitä vastauksia voidaan edelleen verrata siihen, millaista suhtautuminen kieliin ja arki-
nen kielenkäyttö käytännössä ovat.

Vältin kysymyslomakkeessa tietoisesti äidinkieli-termin käyttämistä, sillä termin sisäänrakennetut arvotukset ja moniselitteisyys olisivat saattaneet antaa vastaajille valmiita malleja siitä, kuinka suomen kieleen ja muihin kieliin tulisi suhtautua. En halunnut asettaa kyselylomakkeessa vastakkain suomen kieltä ja äidinkieltä, sillä tällä tavoin olisin kenties antanut ymmärtää, ettei suomen kieli voisi olla vastaajan äidinkieli. Jätin äidinkielen määrittelyn vastaajille itselleen, sillä jo se, kuinka äidinkieli määritellään, kertoo kielellisestä identifioitumisesta ja asenteista eri kieliä kohtaan. Äidinkielen sijaan käytän kyselylomakkeessa termiä *ensimmäinen kieli*, jonka määrittelin kyselylomakkeen perustieto-osiossa siksi kieleksi, jonka vastaaja on oppinut ensimmäisenä. Käytän äidinkieli-terminä sen arkikielisessä merkityksessä ainoastaan kysymyksessä, jossa tiedustellaan vanhempien äidinkieltä, sillä vastaajilla oletettiin jo olevan selvä kuva vanhempiensa äidinkielestä eikä suomen tai jonkin muun kielen vastakkainasettelun vaaraa näin ollen ollut.

Maahanmuuttajatutkimukseen liittyvät suomen kielen käsitteet, kuten äidinkieli, maahanmuuttaja ja kotimaa, ovat varsin hankalia ja monitulkintaisia, mutta myös ahkerasti käytettyjä niin arkikielessä kuin tieteellisissä ja lakiteksteissäkin. Niiden merkitykset vaikuttavat itsestään selviltä erityisesti valtaväestön edustajien näkökulmasta, mutta nimenomaan tällaisia yksipuolisia tulkintatapoja haluttiin tutkimuksessa välttää. Jotta päästäisiin näiden käsitteiden totuttuja määritelmiä syvemmälle, selvitettiin puolistrukturoitujen haastattelujen avulla maahanmuuttajataustaisten nuorten omia käsityksiä niiden määritelmistä. Puolistrukturoitu haastattelu (ks. liite 2) koostuu kahdeksasta kysymyksestä, joista kolmessa ensimmäisessä tiedustelen haastateltavan sukupuolta, syntymävuotta ja syntymämaata. Loput viisi kysymystä ovat avoimia kysymyksiä. Kolmessa

kysymyksessä pyydän haastateltavia määrittelemään käsitteet äidinkieli, maahanmuuttaja ja kotimaa siten kuin he itse ne ymmärtävät. Kahdessa kysymyksessä tiedustellaan, mitä kotimaa ja äidinkieli haastateltaville merkitsevät.

5.2 Kyselyn suorittaminen

Kyselyyn osallistuneet nuoret täyttivät kyselylomakkeen toukokuussa 2007. Sovin tutkimuksen toteutustavasta ja sen ajankohdista puhelimitse ja sähköpostitse koulujen rehtoreiden sekä suomi toisena kielenä -opettajien kanssa kevään 2007 aikana. Maunulan yhteiskoulun yläluokkien maahanmuuttajataustaisille nuorille järjestettiin kyselylomakkeen täyttöä varten erillinen tilaisuus tavallisten oppituntien aikana. Tilaisuudesta tiedotettiin luokanvalvojien kautta ja koulun sisäisin kuulutuksin. Maunulan yhteiskoulun yläluokilta tutkimukseen osallistui seitsemäntoista nuorta. Heistä kolmea ei kuitenkaan voida laskea tässä tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukaan maahanmuuttajataustaisiksi nuoriksi, sillä he ovat syntyneet Suomessa ja toinen kunkin kolmen vanhemmista on suomalainen. En ottanut heidän lomakkeidensa vastauksia huomioon tuloksia analysoidessani. Maunulan yhteiskoulusta analyysiin otettiin siis mukaan 14 vastaajaa, kahdeksan tyttöä ja kuusi poikaa. Heistä neljä kävi aineistonkeruuhetkellä seitsemättä luokkaa, seitsemän kahdeksatta luokkaa ja kolme yhdeksättä luokkaa. Vuosaaren lukion keräsin aineiston suomi toisena kielenä -oppiaineen 3. kurssin oppitunnin aikana, jolle osallistui tuona päivänä neljätoista 16–18-vuotiasta maahanmuuttajataustaista nuorta, seitsemän tyttöä ja seitsemän poikaa, joista osa kävi ensimmäistä ja osa toista lukiovuottaan.

Kummallekaan ryhmälle ei kerrottu etukäteen tutkimuksen koskevan kielellisiä identiteettejä, sillä tieto tutkimuksen varsinaisesta aiheesta olisi saattanut vaikuttaa vastauksiin. Ennen kyselyn täyttämistä kerroin vastaajille haluavani selvittää heidän omia mielipiteitään ja näkemyksiään kielistä ja kulttuureista. Aluksi kävin lomakkeen lyhyesti läpi kertoen samalla, kuinka avoimiin ja monivalintakysymyksiin tulee vastata. Tämän jälkeen kukin vastaaja täytti lomakkeen itsenäisesti. Maunulan yhteiskoulussa järjestetyssä aineistonkeruutilaisuudessa ei ollut läsnä kouluhenkilökuntaa, vaan toimin itse ti-

laisuuden valvojana. Vuosaaren lukiosta aineistoa kerättyä luokassa oli minun lisäksi läsnä suomi toisena kielenä -opettaja.

5.3 Haastattelujen toteutus

Haastatteluihin valittiin osallistujat Vuosaaren lukiosta sen vuoksi, että lomakkeen täyttämisen yhteydessä haastatteluajoista voitiin sopia opettajan läsnä ollessa ja näin voitiin olettaa, että opettajan auktoriteetin avulla haastateltavat sitoutuvat haastatteluaikeisiin. Maunulan yhteiskoulussa järjestetyssä tutkimustilaisuudessa ei ollut läsnä opettajia, minkä vuoksi haastatteluaikeista sopiminen ei onnistunut. Lomakkeen täyttäneistä Vuosaaren lukion oppilaista valittiin haastatteluun kuusi nuorta, jotka olivat halukkaita osallistumaan ja jotka pystyivät sovittamaan haastattelun omiin aikatauluihinsa. Halukkaita haastatteluun olisi ollut useampiakin, mutta päätin pitää haastattelujen määrän alhaisena yhtäältä tiukan tutkimusaikataulun vuoksi ja toisaalta siitä syystä, ettei niinkään tärkeää ollut saatavan aineiston koko kuin sen laatu.

Haastattelut toteutettiin kahtena koulupäivänä, opiskelijoiden ruokatunnin aikana. Haastattelin kutakin haastateltavaa yksitellen tyhjässä luokassa. Haastattelut järjestettiin tällä tavoin, jotta ympärillä olisi mahdollisimman vähän häiritseviä tekijöitä ja jotta kukin haastateltava saisi tuoda omia ajatuksiaan julki puolueettomassa ympäristössä. Kullekin haastateltavalle varattiin noin viisitoista minuuttia aikaa haastatteluun. Haastattelutilanteeseen saapui viisi nuorta kuudesta. Yhden haastateltavan poisjäännin syytä ei tiedetä.

5.4 Kyselyjen ja haastattelujen analysointi

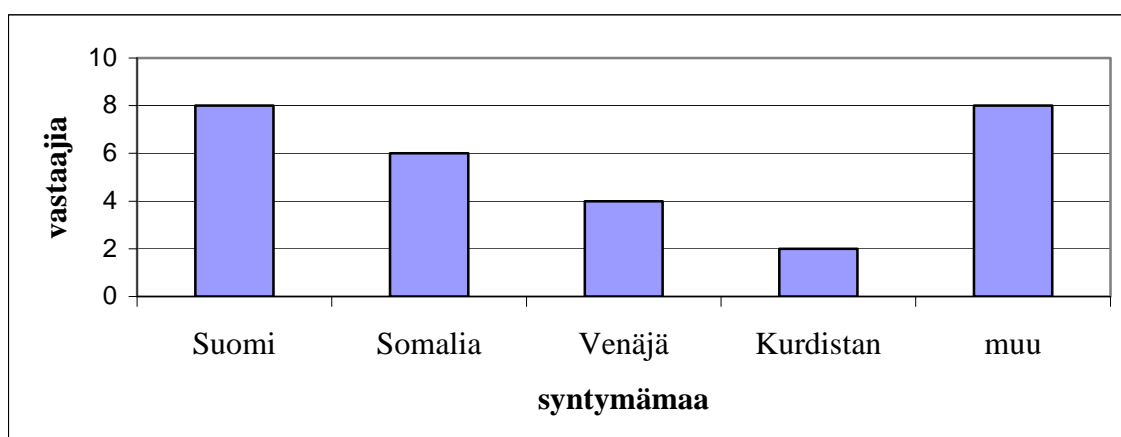
Analysoin kyselylomakkeella saatuja tutkimustuloksia pääasiassa kvantitatiivisin menetelmin. Siirsin täytettyjen kyselylomakkeiden datan sähköiseen muotoon SPSS-tilastointiohjelmalla käyttäen. Aineiston analyysivaiheessa laskin haluttujen muuttujien frekvenssejä sekä näiden mahdollisia korrelointeja ristiintaulukoinnin avulla. Näin saa-

toin vertailla eri mitattavien tekijöiden keskinäisiä suhteita sekä selvittää syy-seuraus-suhteiden mahdollisuutta muuttujien välillä.

Analysoin puolistrukturoituja haastatteluja teemoittelun keinoin. Teemoina toimivat haastattelun pääkäsitteet eli äidinkieli, kotimaa ja maahanmuuttajuus. Keräsin näiden teemojen alle lukeutuvia ajatuksia ryhmiksi ja analysoin niitä kvalitatiivisesti. Haastattelujen analyysin pääasiallisena tarkoituksena oli antaa lisätietoa tutkimuksen pääkäsitteistä siten, että niiden sisältämiä piilomerkityksiä oli mahdollista paljastaa sekä tuoda esille näkemyksiä käsitteiden sisällöstä arkielämässä. Tällä tavoin saatoin tuoda teoreettista osuutta lähemmäs empiiristä tutkimusta.

5.5 Vastaajien etninen ja kielellinen tausta

Kuviosta 5 käyvät ilmi tutkimukseen osallistuneiden syntymämaat. 28 maahanmuuttaja-taustaisesta nuoresta kahdeksan on syntynyt Suomessa, kuusi Somaliassa, neljä Venäjällä ja kaksi Kurdistanin itsehallintoalueella Pohjois-Irakissa. Loput kahdeksan ovat syntyneet kukin eri maassa. Nämä maat ovat Afganistan, Iran, Kenia, Kiina, Kongon demokraattinen tasavalta, Kosovo, Turkki ja Viro.

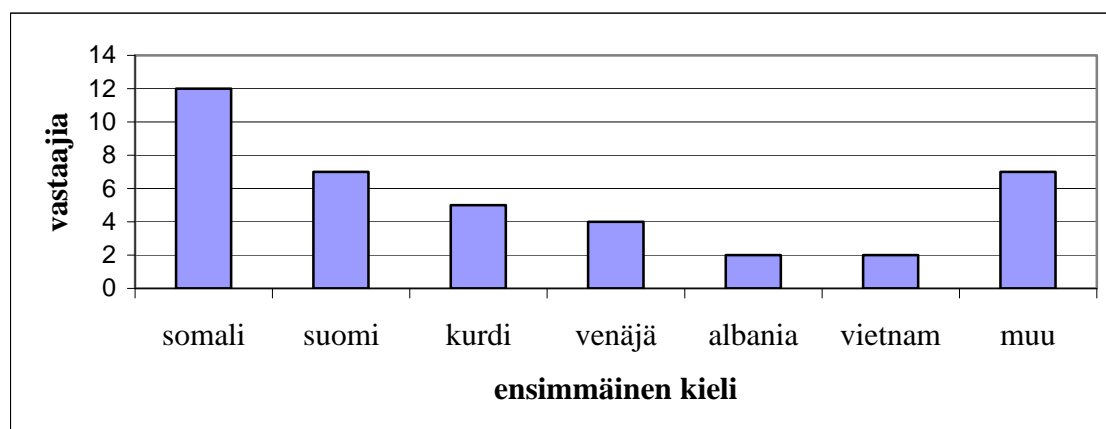
Kuvio 5. Tutkimukseen osallistuneiden syntymämaat.

Koska tutkimus toteutettiin suomen kielellä, oli tutkimukseen osallistuvien osattava suomea riittävän hyvin voidakseen täyttää kyselylomakkeen itsenäisesti. Tämä merkitsi sitä, ettei tutkimukseen voitu ottaa mukaan sellaisia maahanmuuttajataustaisia nuoria, jotka olivat asuneet Suomessa niin vähän aikaa, etteivät he olleet vielä ehtineet omaksua suomen kieltä riittävän hyvin vastatakseen kyselylomakkeen kysymyksiin. Taulukosta 1 käy ilmi, että tutkimukseen osallistuneista 28:sta nuoresta 1 oli asunut Suomessa 0-4 vuotta, 4 nuorta 5-9 vuotta, 11 nuorta 10-14 vuotta ja 11 nuorta 15-17 vuotta. Yksi nuori ei ilmoittanut Suomessa asumiaan vuosia.

Taulukko 1. Tutkimukseen osallistuneiden Suomessa asumat vuodet.

Suomessa asutut vuodet	0–4	5–9	10–14	10–14	ei tiedossa	yhteensä
vastaajien lukumäärä	1	4	11	11	1	28

Kuviossa 6 on ryhmitelty aineistossa mainitut ensimmäiset kielet sen mukaan, kuinka usein kukin kieli mainittiin lomakkeissa. 12 vastaajaa 28:sta on oppinut ensimmäisenä kielinään somalin kielen, seitsemän vastaajaa suomen, viisi kurdin kielen, neljä venäjän, kaksi albanian ja kaksi vietnamin kielen. Muita ensimmäisiä kieliä oli yhteensä seitsemän. Ensimmäisiä kieliä oli aineistossa yhteensä 39 kieltä, eli noin 1,4 kieltä vastaajaa kohden. Kielten suuri lukumäärä vastaajien määrään nähden johtuu siitä, että 11 vastaajaa ilmoitti ensimmäisiksi kielikseen kaksi eri kieltä. Yleisin kahden ensimmäisen kielen yhdistelmä oli somali ja suomi, joita kumpaakin puhui ensimmäisinä kielinään viisi vastaajaa.

Kuvio 6. Ensimmäisten kielten frekvenssit aineistossa.

Verrattaessa kuviota 6 koko Suomen vieraskielisten tilastoihin (Tilastokeskus 2007b) voidaan todeta venäjänkielisen väestön olevan tässä tutkimuksessa aliedustettuna sen todelliseen suhteelliseen kokoon nähden. Venäjänkielinen väestö muodostaa ylivoimaisesti suurimman vieraskielisten ryhmän Suomessa, mutta tässä tutkimuksessa venäjänkielisiä on neljänneksi eniten. Tämä voidaan selittää ainakin osittain sillä, että Helsingin vieraskielisistä peruskoululaisista enemmistö puhuu äidinkielenään somalin kieltä (Helsingin kaupungin tietokeskus 2008b). Tämä saattaa nostaa somalin kielen osuutta myös tutkimusaineistossa.

5.6 Kieliaseenteet

Kyselylomake sisältää yhteensä kaksitoista kieliaseenteita mittaavaa kysymystä. Näillä 12 kysymyksellä selvitin, kuinka positiivisesti tai negatiivisesti vastaajat suhtautuivat suomen kieleen ja ensimmäiseen kieleensä sekä näiden kielten käyttöön jokapäiväisessä elämässä.

Kahdeksassa kysymyksessä vastaajilta pyydettiin mielipidettä sekä suomen kielen että ensimmäisen kielen helppoudesta, kauneudesta, tärkeydestä ja hyödyllisyydestä. Vastaajan oli arvioitava näitä kielen piirteitä valitsemalla viidestä vastausvaihtoehdosta omasta mielestään sopivin. Taulukosta 2 käyvät ilmi yleisimmät suomen ja ensimmäi-

sen kielen arviointitavat sekä kunkin arviointitavan vastaajamäärät aineistossa. Ensimmäinen kieli nähtiin useimmiten erittäin kauniina, erittäin tärkeänä, erittäin hyödyllisenä ja melko helppona kielenä. Negatiivisia asenteita ensimmäistä kieltä kohtaan ilmeni näissä kysymyksissä vähän. Yksi vastaaja arvioi ensimmäisen kielenä melko rumaksi sekä kolme vastaajaa melko tai erittäin hyödyttömäksi kieleksi. Suomen kieleen kohdistuva arviointi oli useimmin neutraalia. Se arvioitiin useimmiten ei kauniiksi eikä rumaksi, ei tärkeäksi eikä turhaksi, ei hyödylliseksi eikä hyödyttömäksi sekä melko helpoksi kieleksi. Negatiiviset asenteet suomen kieltä kohtaan olivat näissä kysymyksissä huomattavasti yleisempiä kuin ensimmäistä kieltä kohtaan. Suomen kieltä piti melko tai erittäin rumana 8 vastaajaa, melko tai erittäin turhana 9 vastaajaa, melko tai erittäin hyödyttömänä kielenä 11 vastaajaa ja melko tai erittäin vaikeana 4 vastaajaa.

Taulukko 2. Suomen ja ensimmäisen kielen kauneuden, tärkeyden, hyödyllisyyden ja helppouden yleisimmät arviointitavat ja niiden frekvenssit aineistossa.

	Kauneus	Tärkeys	Hyödyllisyys	Helppous
1. kieli	erittäin kaunis (15)	erittäin tärkeä (12)	erittäin hyödyllinen (10)	melko helppo (10)
Suomen kieli	ei kaunis eikä ruma (14)	ei tärkeä eikä turha (13)	ei hyödyllinen eikä hyödytön (8)	melko helppo (11)

Kieliasenteita selvitettiin lisäksi neljällä väittämällä, ”puhun suomea erittäin mielelläni”, ”puhun ensimmäistä kieltä erittäin mielelläni”, ”pidän suomen kielestä” ja ”pidän ensimmäisestä kielestäni”. Näihin kaikkiin väittämiin annettiin vaihtoehdot ”täysin samaa mieltä”, ”osittain samaa mieltä”, ”ei samaa eikä eri mieltä”, ”osittain eri mieltä” ja ”täysin eri mieltä”.

Suhtautumisessa suomeen ja ensimmäiseen kieleen ei ollut havaittavissa merkittäviä eroja kysyttäessä mielipiteitä siitä, kuinka mielellään vastaajat puhuvat suomea ja ensimmäistä kieltään. Hieman yli puolet vastaajista ilmoitti puhuvansa ensimmäistä kieltään erittäin mielellään, ja puolet vastaajista ilmoitti puhuvansa suomen kieltä erittäin mielellään. Vastausten perusteella voidaan todeta sekä suomen että ensimmäisen kielen käytön jokapäiväisessä elämässä olleen lähestulkoon yhtä mieluisaa – vaikkakin myös

siinä tapauksessa asennoituminen ensimmäisen kielen käyttöön oli hiukan positiivisempaa. Asennoituminen kieliä kohtaan sinänsä oli sen sijaan huomattavasti positiivisempaa ensimmäisen kielen kuin suomen kielen kohdalla. 23 vastaajaa oli täysin samaa mieltä väittämästä ”pidän ensimmäisestä kielestäni”, kun taas väittämästä ”pidän suomen kielestä” täysin samaa mieltä oli 10 vastaajaa.

5.7 Kielen oppimisen motivaatio

Tässä aluvussa kuvaan vastaajien asenteita kielen oppimista kohtaan. Näiden asenteiden selvittäminen on tärkeää sen vuoksi, että vastaanottavan maan kielen oppiminen samoin kuin oman äidinkielen taidon ylläpito ovat olennaisia tekijöitä maahanmuuttajan sopeutumisprosessissa. Kielen oppimiseen asennoitumista mittaavia kysymyksiä on kyselylomakkeessa yhteensä 20. Näistä neljällä kysymyksellä tiedustelin suhtautumista kielten oppimiseen yleensä, jota analysoin aluvussa 5.7.1. Muita kielen oppimisen motivaatiota selvittäviä kysymyksiä oli lomakkeessa yhteensä 16. Niiden avulla selvitin vastaajien instrumentaalista ja integraatiivista motivaatiota eli sitä, millaiset tekijät motivoivat vastaajia oppimaan suomea ja ensimmäistä kieltään. Instrumentaalista ja integraatiivista motivaatiota analysoin aluvuissa 5.7.2 ja 5.7.3.

5.7.1 Suhtautuminen kielten oppimiseen

Suhtautumista kielten oppimiseen yleensä selvitin neljällä kysymyksellä. Ensinnäkin tiedustelin, haluaisiko vastaaja olla yksi-, kaksi- vai monikielinen, eli haluaisiko hän osata useampia kieliä vai ei. Selvitin sitten vastaajien mielipiteitä kielten oppimisen mieluisuudesta. Tiedustelin vielä kahden väittämän avulla vastaajien halua osata ensimmäistä kieltään ja suomen kieltä paremmin. Näiden kahden kysymyksen avulla pyrin saamaan yleiskäsityksen vastaajien asennoitumisesta näiden kahden kielen oppimiseen.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat ilmoittivat haluavansa olla monikielisiä ja yksi ei osannut sanoa. Halu osata useita kieliä oli näin ollen hyvin selkeä aineistossa. Vastaajista hieman yli puolet oli täysin samaa mieltä väittämästä ”tykkään opiskella kieliä”. Täy-

sin tai osittain samaa mieltä väittämästä oli yhteensä noin kolme neljäsosaa vastaajista. Yleisesti kielten opiskeluun suhtauduttiin siis kohtalaisen positiivisesti. Erot suhtautumista kielten oppimiseen yleensä kävi ilmi mielipiteet erosivat kuitenkin jonkin verran, kun kysyttiin halusta osata suomen kieltä ja ensimmäistä kieltä paremmin (taulukko 3).

Taulukko 3. Vastaukset väittämiin ”haluaisin osata ensimmäistä kieltäni paremmin” ja ”haluaisin osata suomen kieltä paremmin”.

	Täysin samaa mieltä	Osittain samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä	Yhteensä
1. kieli	20	3	2	1	1	27
suomen kieli	12	6	5	1	4	28

Huomattavan usea vastaaja koki haluavansa osata ensimmäistä kieltään paremmin. Täysin samaa mieltä väittämästä oli noin kolme neljäsosaa vastaajista. Täysin samaa mieltä halusta osata suomea paremmin oli hieman alle puolet vastaajista. On kuitenkin huomattava, että täysin tai osittain samaa mieltä ensimmäisen kielen osaamisesta oli yhteensä 23 vastaajaa ja suomen kielen osaamisesta 18 vastaajaa, joten erot asennoitumisessa eivät tässä mielessä olleet huomattavia.

5.7.2 Instrumentaalinen motivaatio

Selvitin instrumentaalista motivaatiota kuudella kysymyksellä. Vastaajalta tiedusteltiin, tarvitseeko hän ensimmäistä kieltään ja suomen kieltä saadakseen hyvän työpaikan, saadakseen hyvän koulutuksen ja harrastuksissaan. Näissä viestintätilanteissa kielen osaaminen nähdään välineenä, jolla viestintä mahdollistetaan ja voidaan näin päästä johonkin muuhun tavoitteeseen. Vastausvaihtoehdot kysymyksiin olivat ”kyllä”, ”ei” ja ”en osaa sanoa”.

Taulukko 4 kuvaa kyllä-vastausten lukumääriä aineistossa instrumentaalista motivaatiota selvittäviin kysymyksiin. Kuten taulukosta voidaan havaita, instrumentaalinen op-

pimismotivaatio suomen kieltä kohtaan oli aineistossa erittäin voimakasta, kun taas ensimmäisen kielen instrumentaalinen motivaatio oli huomattavasti heikompa.

Taulukko 4. Kyllä-vastausten lukumäärät aineistossa kysyttäessä suomen kielen ja ensimmäisen kielen tarpeellisuutta instrumentaalisissa tavoitteissa.

	harrastukset	hyvä koulutus	hyvä työpaikka
I. kielen tarpeellisuus	5	8	12
suomen kielen tarpeellisuus	26	26	25

Vastaajista vain hieman alle kuudesosa näki tarvitsevansa ensimmäistä kieltään harrastuksissaan. Alle neljäsosa näki tarvitsevansa ensimmäistä kieltään saadakseen hyvän koulutuksen, ja puolestaan hieman alle puolet uskoi tarvitsevansa ensimmäistä kieltään saadakseen hyvän työpaikan. Sen sijaan 26 vastaajaa 28:sta ilmoitti tarvitsevansa suomen kieltä nyt ja tulevaisuudessa harrastuksissaan, 26 vastaajaa saadakseen hyvän koulutuksen ja 25 vastaajaa saadakseen hyvän työpaikan. Suomen kieli nähtiin siis huomattavasti ensimmäistä kieltä tärkeämpänä harrastusten ja koulutuksen kuin myös työelämässä etenemisen mahdollistajana. Harrastuksissa ensimmäinen kieli nähtiin hyvin harvoin tärkeänä, mikä saattaa kertoa siitä, ettei harrastusmahdollisuuksia ensimmäisellä kielellä ehkä ollut juurikaan tarjolla.

5.7.3 Integratiivinen motivaatio

Tutkin integratiivista motivaatiota kymmenen kysymyksen avulla. Näissä kysymyksissä selvitettiin, tarvitseeko vastaaja kieltä nyt ja tulevaisuudessa voidakseen jutella kavereidensa ja perheenjäsentensä kanssa, tutustuakseen uusiin ihmisiin ja jotta muut kielen puhujat hyväksyisivät vastaajan ja pitäisivät vastaajasta. Näissä viestintätilanteissa kielen osaaminen on edellytys yksilölle voidakseen integroitua sosiaaliseen ryhmään. Integratiivinen motivaatio oli molemmissa kielissä hyvin samantyyppistä ja samoin suuntautunutta. Erot integratiivisessa motivaatiossa suomen kieltä ja ensimmäistä kieltä koh-

taan olivat hyvin pieniä, lukuun ottamatta perheenjäsenten kanssa juttelua, jossa ero oli hyvin merkittävä (taulukko 5).

Taulukko 5. Kyllä-vastausten lukumäärät aineistossa kysyttäessä suomen kielen ja ensimmäisen kielen tarpeellisuutta integratiivisissa tavoitteissa.

	kavereiden kanssa juttelu	tutustumisen muihin	muiden hyväksyntä	muiden pitäminen vastaajasta	perheen kanssa juttelu
1. kieli	24	23	15	7	26
suomen kieli	27	26	15	10	7

Sekä ensimmäistä kieltä että suomen kieltä pidettiin tärkeänä kavereiden kanssa viestimisen välineenä. 24 vastaajaa 28:sta näki tarvitsevansa ensimmäistä kieltään voidakseen jutella kavereidensa kanssa. Suomen kieli tässä tarkoituksessa oli hiukan tärkeämpi; yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat näkivät tarvitsevansa suomen kieltä voidakseen jutella kavereidensa kanssa. Kumpikin kieli nähtiin tarpeellisena myös tutustuttaessa muihin ihmisiin. 23 vastaajaa uskoi tarvitsevansa ensimmäistä kieltään ja 26 vastaajaa suomen kieltä voidakseen tutustua muihin ihmisiin. Sosiaalisten kontaktien kannalta kumpikin kieli nähtiin siis tarpeellisena viestinnän välineenä nyt ja tulevaisuudessa.

Kysyttäessä, uskooko vastaaja tarvitsevansa suomea ja ensimmäistä kieltään saadakseen muiden hyväksynnän, ero oli kielten välillä olematon. Hieman yli puolet vastaajista näki tarvitsevansa kumpaakin kieltä tullakseen muiden hyväksymäksi. Kumpaakaan kieltä ei sitä vastoin nähty erityisen tarpeellisena siinä tarkoituksessa, että muut pitäisivät vastaajasta. Neljäsosa näki ensimmäisen kielensä tarpeellisena, jotta muut pitäisivät vastaajasta, ja hieman useampi näki suomen kielen tarpeellisena tässä samassa tarkoituksessa. Kielten tarpeellisuudessa perheenjäsenten kanssa juttelun välineenä oli sen sijaan nähtävissä hyvin selkeä ero. Perheenjäsenten kanssa kommunikoitaessa ensimmäistä kieltä pidettiin lähes poikkeuksetta tarpeellisena, kun taas suomea näki tarvitsevansa tässä tarkoituksessa vain neljäsosa vastaajista. Ensimmäinen kieli näytti siis olevan perheeseen

ja sitä kautta omiin sukujuuriin integroitumisen kannalta huomattavasti suomen kieltä tarpeellisempi viestinnän väline.

5.8 Kielten arvostus

Kielten arvostusta selvitettiin asennetutkimuksen menetelmin siitä syystä, että arvot nähdään tässä tutkimuksessa eräänlaisina pysyvämpinä rakenteina, jotka edelleen ohjaavat asenteiden muodostumista. Kielten arvostusta selvitettiin kyselylomakkeessa kymmenellä kysymyksellä.

Kuudessa kysymyksessä selvitettiin vastaajien suhtautumista suomen ja ensimmäisen kielen tärkeyteen omassa elämässä, näiden kielten kouluopetuksen määrään ja omaan ylpeyden tunteeseen näitä kieliä kohtaan. 14 vastaajaa oli täysin samaa mieltä väittämän ”olen ylpeä suomen kielen taidostani” kanssa ja väittämän ”olen ylpeä ensimmäisen kielen taidostani” kanssa täysin samaa mieltä oli 19 vastaajaa. Sen sijaan näiden kielten kouluopetuksen määrän riittävyttä arvioitiin toisistaan hyvin poikkeavasti. Taulukko 6 kuvaa suhtautumista ensimmäisen kielen ja suomen kielen kouluopetuksen määrään.

Taulukko 6. Suomen ja ensimmäisen kielen kouluopetuksen riittävyyden arviointi aineistossa.

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä	ei vastausta	yhteensä
1. kieltäni pitäisi opettaa enemmän	14	9	2	1	1	1	28
suomea pitäisi opettaa enemmän	1	8	9	6	3	1	28

Taulukosta 6 on huomattavissa kaksi tärkeää seikkaa. Ensinnäkin ensimmäisen kielen kouluopetuksen määrästä oltiin huomattavasti enemmän yhtä mieltä kuin suomen kielen opetuksen määrästä, joka puolestaan jakoi vastaajien mielipiteet. Toiseksi ensimmäisen kielen kouluopetusta pidettiin useammin täysin riittämättömänä suomen kielen opetuk-

seen nähden. Yli kolme neljästä vastaajasta oli täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että ensimmäistä kieltä tulisi opettaa koulussa enemmän, kun taas huomattavasti harvempi, noin yksi kolmasosa, oli täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että suomea tulisi opettaa enemmän.

Suomen kielen arvostus omassa elämässä oli huomattavasti heikompaa ensimmäisen kielen arvostukseen verrattuna (taulukko 7). Kahta vastaajaa lukuun ottamatta kaikki pitivät ensimmäistä kieltään jossain määrin tärkeänä. Sen sijaan hieman yli puolet vastaajista oli eri mieltä siitä, että suomen kieli olisi tärkein kieli heidän elämässään.

Taulukko 7. Suomen ja ensimmäisen kielen tärkeys omassa elämässä.

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä	yhteensä
1. kieli on tärkein kieli elämässäni	20	6	2	0	0	28
suomi on tärkein kieli elämässäni	4	7	2	4	11	28

Suomenkielisyyttä ei taulukon 7 tulosten perusteella pidetty aineistossa yhtä usein tärkeänä identiteetin määrittäjänä kuin ensimmäistä kieltä. Toisaalta on huomattava myös suuri vastausten hajonta suomen kielen tärkeyteen suhtautumisessa. Suomenkielisyyttä ei siis näyttänyt olevan yhtä selkeästi määriteltävissä oleva osa itseä.

Ensimmäisen kielen ja suomen kielen vaikutusta omaan älykkyyteen selvitettiin kahdella väittämällä. Vastaajat arvioivat kummankin kielen vaikutusta älykkyyteen hyvin samankaltaisesti. 12 vastaajaa 28:sta näki tarvitsevansa suomen kieltä ollakseen älykkäämpi, ja 14 vastaajaa näki tarvitsevansa ensimmäistä kieltään samassa tarkoituksessa. Vastaajien suhtautumista monikielisyyteen yleensä selvitettiin kahden väittämän avulla, joilla tiedusteltiin suhtautumista oman ja tulevien lasten monikielisyyden tärkeyteen. Yleisesti kieliä ja monikielisyyttä arvostettiin aineistossa paljon. 26 vastaajaa 28:sta piti monien kielten osaamista tärkeänä. Myös tulevien sukupolvien kannalta monikielisyyttä

nähtiin tärkeänä ja arvostettavana asiana; 27 vastaajaa oli täysin tai osittain samaa mieltä väittämästä ”haluaisin, että tulevat lapseni osaisivat monia kieliä”.

5.9 Kielen valinta

Jotta vastaajien käsityksistä omasta kielitaidostaan saataisiin kokonaiskuva, selvitettiin aluksi, pitävätkö vastaajat itseään yksi-, kaksi- vai monikielisinä. 23 vastaajaa 28:sta piti itseään monikielisenä ja 4 vastaajaa kaksikielisenä. Yksi vastaaja piti itseään yksikielisenä. Lähes kaikki vastaajat näkivät siis itsensä useamman kuin yhden kielen taitajina, mikä merkitsee sitä, että erilaisissa viestintätilanteissa yhtä lukuun ottamatta kaikilla oli kielitaitonsa puolesta mahdollisuus valita kahden tai useamman kielen käytön välillä.

Vastaajien kielenkäyttöä ja kielen valintaa erilaisissa arjen viestintätilanteissa selvitettiin yhteensä 22 kysymyksellä. Vastaajilta tiedusteltiin, minkä kielen he valitsevat tavallisimmin viestintäkieleksi perheenjäsentensä, koulukavereidensa ja parhaiden kavereidensa kanssa kommunikoidessaan. Lisäksi tiedusteltiin vastaajien yleisintä ajattelu-kieltä sekä sitä, millä kielellä tai kielillä ja kuinka usein he seuraavat eri medioita, lukevat kirjallisuutta ja kuuntelevat musiikkia.

20 vastaajaa 28:sta ilmoitti puhuvansa äitinsä kanssa vain ensimmäistä kieltään ja 17 vastaajaa isänsä kanssa vain ensimmäistä kieltään. Sen sijaan yli puolet niistä vastaajista, joilla oli sisaruksia, ilmoitti puhuvansa sisarustensa kanssa sekä suomea että ensimmäistä kieltään. Suurin osa vastaajista ilmoitti puhuvansa koulukavereidensa kanssa sekä suomea että ensimmäistä kieltä (15 vastaajaa) ja toiseksi suurin osa ilmoitti puhuvansa koulukavereidensa kanssa vain suomea (11 vastaajaa). Niinikään parhaiden kavereiden kanssa juteltaessa suomea pidettiin tärkeänä viestinnän kielenä. 5 vastaajaa ilmoitti puhuvansa parhaiden kavereidensa kanssa vain suomea, 10 vastaajaa enemmän suomea kuin muita kieliä ja 9 vastaajaa yhtä paljon suomea kuin muita kieliä. Loput 4 vastaajaa ilmoittivat puhuvansa enemmän muita kieliä kuin suomea parhaiden kavereidensa kanssa.

Vastausten perusteella voidaan todeta ensimmäistä kieltä puhuttavan pääasiassa vanhempien kanssa kommunikoidessa. Ensimmäisen kielen ensisijainen domeeni näytti siis olevan koti ja siellä erityisesti vanhemmat. Yli puolelle vastaajista sekä suomen kieli että ensimmäinen kieli edustivat sitä kieltä, jota puhutaan oman ikäluokan edustajien kanssa, sisarukset mukaan lukien. Kaverisuhteissa puhuttiin kuitenkin huomattavasti enemmän ainoastaan suomea kuin ainoastaan ensimmäistä kieltä. Kaveripiirin domeenissa suomen kieli oli näin ollen ensimmäistä kieltä yleisemmin käytetty kieli.

Ajattelun kielinä toimivat useimmiten sekä ensimmäinen kieli että suomen kieli. Hie-
man yli puolet vastaajista ilmoitti ajattelevansa kummallakin kielellä. Molemmilla kie-
lillä oli siis yli puolessa tapauksista yhtä merkittävä rooli maailman hahmottamisen ja
sisäisen konstruoinnin välineenä. Neljäsosa vastaajista ilmoitti ajattelevansa vain suo-
meksi, kun taas vain ensimmäisellä kielellä ilmoitti ajattelevansa ainoastaan 3 vastaajaa.

Selvästi yli puolet vastaajista ilmoitti lukevansa sanomalehtiä, muita lehtiä ja kirjoja
vain suomen kielellä. Yli puolet vastaajista ilmoitti, ettei lue koskaan ensimmäisellä kie-
lellään kirjoitettuja sanomalehtiä, muita lehtiä ja kirjoja. Yleisimmiksi syiksi tälle annet-
tiin, ettei ensimmäisellä kielellä osata lukea riittävän hyvin, ensimmäisellä kielellä kir-
joitettuja lehtiä ja kirjallisuutta ei ole saatavilla Suomessa tai niitä ei jakseta tai haluta
lukea. Yli puolet vastaajista ilmoitti lukevansa suomenkielisiä sanomalehtiä ja muita
lehtiä joka päivä tai muutaman kerran viikossa. Suomenkielisiä kirjoja ilmoitettiin luet-
tavan harvemmin; suurin osa, 10 vastaajaa, ilmoitti lukevansa niitä muutaman kerran
kuukaudessa. Yksi ilmoitti, ettei koskaan lue suomenkielisiä kirjoja.

Myös muita medioita seurattiin huomattavasti enemmän suomen kielellä kuin ensim-
mäisellä kielellä. 17 vastaajaa ilmoitti käyvänsä suomenkielisillä internet-sivuilla päivit-
tään, kun taas vain 2 vastaajaa ilmoitti käyvänsä ensimmäisellä kielellään kirjoitetuilla
internet-sivuilla päivittäin. Myös televisio-ohjelmia, nauhoitettuja ohjelmia tai dvd:itä
katsottiin useammin suomeksi kuin ensimmäisellä kielellä. Sen sijaan musiikkia kuun-
neltiin useammin ensimmäisellä kielellä kuin suomeksi. 18 vastaajaa ilmoitti kuuntele-
vansa musiikkia ensimmäisellä kielellään päivittäin tai muutaman kerran viikossa.

Suomenkielinen musiikki sai aikaan voimakasta hajontaa; kaikki vastausvaihdot saivat 5–6 ääntä.

5.10 Kielelliset ja kulttuuriset identiteetit

Tässä luvussa käsittelen vastaajien omia näkemyksiä kielellisistä ja kulttuurisista identiteeteistään. Sen lisäksi, että niitä tutkitaan epäsuorasti asenteiden ja käyttäytymisen kautta, on syytä selvittää myös vastaajien omia arvioita omasta identifioitumisestaan. Luvussa 5.10.1 käsittelen aineistossa havaittavissa olevia kielellisiä identiteettejä, erityisesti äidinkielen käsitteen avulla. Luvussa 5.10.2 käsittelen kulttuurisia identiteettejä aineistossa.

5.10.1 Kielelliset identiteetit

Kielellistä identiteettiä tiedusteltiin suoraan yhdellä avoimella kysymyksellä. Avoimessa kysymyksessä kysyttiin, mikä on vastaajan äidinkieli hänen omasta mielestään. Korrelointi ensimmäisen kielen ja äidinkielen välillä oli aineistossa voimakasta. 18 vastaajaa 28:sta piti äidinkielenään tai -kielinään sitä kieltä tai niitä molempia kieliä, jonka tai jotka oli maininnut ensimmäiseksi kielekseen. Kahdeksan vastaajaa oli puolestaan maininnut ensimmäisiksi kielikseen kaksi eri kieltä, mutta äidinkielenään he pitivät jompaakumpaa näistä kahdesta kielestä. Loput kaksi vastaajaa oli oppinut ensimmäisenä kielenään vain yhden kielen, mutta mainitsi äidinkielikseen sekä ensimmäiseksi opitun että jonkin toisen kielen. Näissä molemmissa tapauksissa toinen äidinkielistä oli suomi.

Yleisin äidinkieli aineistossa oli somalin kieli, jota äidinkielenään tai toisena kahdesta äidinkielestään pitivät ne samat 12 vastaajaa, jotka olivat oppineet somalin kielen ensimmäisenä kielenään tai yhtenä kahdesta ensimmäisestä kielestään. Yksi 28:sta vastaajasta piti äidinkielenään ainoastaan suomea. Hänen lisäksi neljä vastaajaa piti suomea toisena kahdesta äidinkielestään.

Aineistosta oli löydettävissä yhteensä 34 kappaletta perusteluja avoimelle kysymykselle ”mikä on sinun mielestäsi sinun äidinkielenä” (taulukko 8). Moni vastaaja perusteli vastaustaan useammalla kuin yhdellä tavalla, mistä syystä perusteluja on enemmän kuin kyselyyn vastaajia. Perustelut voidaan jakaa neljään pääkategoriaan: kielen käyttö sosiaalisissa tilanteissa, ensimmäisenä opittu kieli, yhteys kotimaahan sekä vanhempien äidinkieli tai kotimaa. Äidinkielen yhdistämisen tavalla tai toisella vanhempiin, kotiin ja kotimaahan tai nykyiseen asuinmaahan voidaan katsoa liittyvän kokonaisuutena kulttuuriseen identiteettiin.

Taulukko 8. Perustelut vastauksille kysymykseen ”mikä on sinun mielestäsi sinun äidinkielenä”.

	Kielen käyttö sosiaalisissa tilanteissa	Ensimmäinen opittu kieli	Kotimaa	Vanhempien äidinkieli/kotimaa	Muu	Ei perustelua	Ei osaa sanoa
Perustelun frekvenssit aineistossa	8	6	5	4	5	5	1

Kielen käytöllä perusteltiin äidinkielen valintaa joko siten, että kieltä käytetään eniten erityyppisissä viestintätilanteissa tai että kieltä käytetään kotona. Kun äidinkielen valintaa perusteltiin sillä, että kyseinen kieli oli ensimmäisenä opittu kieli, äidinkieli oli tällöin aina jokin muu kieli kuin suomi. Yhteys kotimaahan merkitsi perusteluissa sitä, että kotimaana tai -maina pidettiin Suomea ja/tai sitä maata, jossa omat juuret olivat. Samantyyppinen perustelu saattoi siis tukea suomen ja/tai jonkin muun kielen valintaa äidinkieleksi. Oman äidinkielen perustelu vanhempien äidinkielellä tai kotimaalla merkitsi sitä, että äidinkieleksi miellettiin se kieli, joka on myös vanhempien äidinkieli tai se kieli, jota puhutaan maassa, josta vanhemmat ovat kotoisin.

Muita kuin näihin neljään pääkategoriaan kuuluvia perusteluja oli yhteensä viisi. Näistä kaksi liittyi kielitaitoon, eli äidinkieleksi valittiin se kieli, jota osattiin parhaiten. Lopuissa kolmessa tapauksessa äidinkielen valintaa perusteltiin sillä, että se on kotimaan virallinen kieli, kyseinen kieli on ”siisti”, eli sitä pidettiin muodikkaana tai muuten

miellyttävänä, ja että kyseinen kieli on itselle tärkeä. Viisi vastaajaa ei perustellut vastaustaan millään lailla ja yksi ei osannut sanoa.

13 vastaajan vastauksissa äidinkieli yhdistyi tavalla tai toisella kulttuuriseen identiteettiin. Kielen käytön, kotimaan sekä vanhempiin liittyvien perustelujen kautta lasketuna 9 vastaajan tapauksessa äidinkieli yhdistyi etniseen identiteettiin, 2 vastaajan tapauksessa sekä kansalliseen (suomalaiseen) että etniseen identiteettiin sekä 1 vastaajan tapauksessa kansalliseen identiteettiin.

Niissä tapauksissa, joissa syntymämaa oli Suomi, yhteys syntymämaan ja äidinkielen välillä oli melko heikko. Niistä kahdeksasta, jotka olivat syntyneet Suomessa, kuusi ei pitänyt suomen kieltä äidinkielenään ja kaksi piti suomen kieltä toisena kahdesta äidinkielestään. Myöskään muiden syntymämaiden ja äidinkielten korrelointi ei ollut erityisen vahvaa, mikä on ymmärrettävää siinä mielessä, että usein syntymämaassa oli asuttu vain vähän aikaa, jos lainkaan. Korrelaation heikkoutta voidaankin pitää merkittävänä tutkimustuloksena Suomen ollessa syntymämaa, sillä moni vastaaja on syntynyt Suomessa ja asunut Suomessa oletettavasti koko ikänsä, mutta siitä huolimatta heistä monikaan ei useimmiten pitänyt suomen kieltä äidinkielenään.

Kielellistä identiteettiä selvitettiin lisäksi epäsuorasti kahdella monivalintakysymyksellä, joissa tiedusteltiin, tarvitseeko vastaaja ensimmäistä kieltään ja suomen kieltä siksi, että kyseinen kieli on osa häntä. 26 vastaajaa 28:sta näki tarvitsevansa ensimmäistä kieltään nyt ja tulevaisuudessa, sillä kieli on osa itseä. Huomattavasti harvempi, joskin kuitenkin puolet vastaajista, näki tarvitsevansa suomen kieltä samasta syystä.

5.10.2 Kulttuuriset identiteetit

Kyselylomakkeessa kulttuurista identiteettiä selvitettiin 21 kysymyksellä. Näistä 13 oli väittämiä, joihin vastaajan oli otettava kantaa valitsemalla sopivin

vaihtoehtoista ”täysin samaa mieltä”, ”osittain samaa mieltä”, ”ei samaa eikä eri mieltä”, ”osittain eri mieltä” ja ”täysin eri mieltä”. Väittämät liittyivät muun muassa halukkuuteen asua Suomessa tai jossain muualla, mielipiteisiin suomalaisia ja muita kulttuuriryhmiä kohtaan sekä kiinnostukseen eri kulttuureita kohtaan.

Hieman yli kolme neljäsosaa vastaajista piti jossain määrin Suomessa asumisesta. Sitä vastoin hieman yli puolet ei pitänyt missään määrin Suomea kotimaanaan. Yksikään 0–9 vuotta Suomessa asunut vastaaja ei pitänyt Suomea lainkaan kotimaanaan, joten osittaista korrelointia on havaittavissa Suomessa asuttujen vuosien ja Suomen kotimaaksi mieltämisen välillä. Korrelointia ei kuitenkaan voida pitää erityisen vahvana, sillä myös esimerkiksi 15 vuotta Suomessa asuneista vastaajista 4 ei pitänyt Suomea lainkaan kotimaanaan. Myös syntymämaalla näytti olevan vaikutusta siihen, missä määrin Suomea pidettiin kotimaana. Suomessa syntyneet vastaajat olivat useammin täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että Suomi oli heidän kotimaansa, kuin muualla syntyneet vastaajat.

19 vastaajaa 28:sta oli täysin samaa mieltä siitä, että heidän kotimaansa on jossain muualla kuin Suomessa. Kaikki 0–10 vuotta Suomessa asuneet olivat tästä täysin samaa mieltä, eli myös tässä tapauksessa korrelaatiota oli havaittavissa. Ainoastaan kolme vastaajaa oli väittämstä osittain tai täysin eri mieltä. Yhtä selkeää ei kuitenkaan näyttänyt olevan, mikä tuo ”oikea kotimaa” voisi olla. 8 vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että vanhempien kotimaassa olisi mukava asua. Suurin vastaajaryhmä, 9 vastaajaa, ei ollut väittämän kanssa samaa eikä eri mieltä. Saattaa olla, että vanhempien kotimaassa elinoloja ei pidetty sellaisina, että maassa haluttaisiin asua. Toisaalta kyse voi olla myös vahvasta kulttuurisesta yhteenkuuluvuuden tunteesta pikemmin kuin konkreettisesta halusta muuttaa muualle. Vain 4 vastaajaa olikin täysin samaa mieltä siitä, että tulevaisuudessa he aikoisivat muuttaa pois Suomesta. Suurin vastaajaryhmä, 12 vastaajaa, ei ollut väittämän kanssa samaa eikä eri mieltä. Yhteenkuuluvuuden tunne muiden maahanmuuttajien kanssa oli joka tapauksessa selkeästi havaittavissa; 21 vastaajaa, eli kolme neljästä vastaajasta, oli täysin tai osittain samaa mieltä väittämstä ”minulla on paljon yhteistä maahanmuuttajien kanssa”. Väittämstä ”minulla on paljon yhteistä suomalaisten kanssa” täysin tai osittain samaa mieltä oli 11 vastaajaa, eli hieman yli kolmannes vastaajista.

Noin kolme neljästä vastaajasta oli jossain määrin kiinnostunut muista kulttuureista. Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat olivat jossain määrin kiinnostuneita vanhempiensa kulttuurista. Sen sijaan mielipiteet suomalaisen kulttuurin tärkeydestä itselle ja kaantuivat erittäin tasaisesti. Vanhempien kulttuuri oli siis lähes kaikille vastaajille erittäin tai melko tärkeä, kun taas suomalaisesta kulttuurista oltiin monta mieltä. Suomalaisen kulttuurin tärkeyden ja Suomessa asuttujen vuosien välillä ei ollut havaittavissa korrelointia. Myöskään syntymämaan ja suomalaisen kulttuurin tärkeyden välillä korrelointia ei ollut. Suomalaisen kulttuurin pitäminen tärkeänä näytti siis olevan aineistossa hyvin yksilöllistä.

Vastaajilta tiedusteltiin kahdella avoimella kysymyksellä, minkä maalaisia he ovat omasta mielestään ja minkä maalaisia he olisivat mieluiten. Vastaajista kolme ilmoitti olevansa suomalaisia ja neljä ilmoitti olevansa suomalaisia sekä muun maalaisia. 20 vastaajaa ilmoitti olevansa jonkin muun maalaisia ja yksi ei osannut sanoa. Neljännos vastaajista piti siis itseään täysin tai osittain suomalaisena. Taulukko 9 kuvaa niitä seikkoja, joilla vastaajat perustelivat omaa kansallisuuttaan. Perusteluja oli aineistossa yhteensä 40; moni vastaaja perusteli vastaustaan useammalla kuin yhdellä tavalla.

Taulukko 9. Perustelut vastauksille kysymykseen ”minkä maalainen olet omasta mielestäsi”.

	Vanhempien kotimaa	Syntymämaa	Asuu/asunut maassa	Osa itseä/tuntuu siltä	Kotimaa	Ei osaa sanoa	Muu	Ei perustelua
Perustelun frekvenssit aineistossa	10	9	5	3	2	1	5	5

Yleisin perustelu omalle kansallisuudelle oli, että omat vanhemmat ovat kotoisin kyseisestä maasta. Näin vastaustaan perusteli 10 vastaajaa. Toiseksi useimmin, 9 kertaa, kansallisuutta perusteltiin sillä, että se on maa, jossa vastaaja on syntynyt. 5 vastaajaa perusteli kansallisuuttaan sillä, että he olivat aiemmin asuneet tai asuivat nyt kyseisessä maassa. Tällä tavoin saatettiin siis perustella joko suomalaisuutta tai jonkin muun maan

kansallisuutta. Lisäksi kansallisuutta perusteltiin sillä, että kyseinen maa oli osa vastaajan minää tai abstraktimmin, että vastaajasta yksinkertaisesti tuntui tältä. Tällaiset perustelut yhdistyivät aina yhteen tai useampaan muuhun perusteluun, esimerkin 1 tavoin:

- (1) Luulen että olen jo enemmän suomalainen koska olen asunut täällä pienestä pitäen ja koska Suomi tuntuu tavallaan kotimaalta.

Kahdessa tapauksessa kansallisuutta perusteltiin sillä, että vastaaja mielsi kyseisen maan kotimaakseen. Muita perusteluja oli aineistossa 5 kappaletta, yksi kutakin: kulttuurinen (etninen) perintö, käyttäytyminen kyseisen maan kansalaisten tavoin, ajanvietto kyseisen maan kansalaisten kanssa ja sukujuuret kyseisessä maassa. Viisi vastaajaa ei perustellut vastaustaan millään tavalla ja yksi ei osannut sanoa.

Selvitin kahdessa kysymyksessä, minkä maalaisia vastaajan parhaat kaverit ovat ja minkä maalaisten kanssa vastaaja viettää mieluiten vapaa-aikaansa. Puolella vastaajista oli yhtä paljon suomalaisia ja muun maalaisia kavereita. Toiseksi suurimmalla vastaajaryhmällä, 9 vastaajalla, oli enemmän muun maalaisia kuin suomalaisia kavereita. Yhdelläkään vastaajalla ei ollut ainoastaan suomalaisia kavereita, ja vain kahdella oli ainoastaan muun maalaisia kavereita. Suurin vastaajaryhmä, 18 vastaajaa, totesi viettävänsä vapaa-aikaa mieluiten sekä suomalaisten että muun maalaisten kanssa, ja toiseksi suurin ryhmä, 7 vastaajaa, totesi viettävänsä vapaa-aikaa mieluummin muun maalaisten kuin suomalaisten kanssa.

Taulukko 10 kertoo vastaajien todellisesta vapaa-ajan vietosta, jota selvitettiin kahdella kysymyksellä. Taulukko osoittaa, että vapaa-aikaa vietettiin hieman useammin suomenkielisten kuin ensimmäistä kieltä puhuvien nuorten kanssa. Hieman yli neljännes ilmoitti viettävänsä päivittäin vapaa-aikaa ensimmäisen kielensä puhujien kanssa, kun taas puolet vastaajista ilmoitti viettävänsä päivittäin vapaa-aikaa suomenkielisten nuorten kanssa. Ero ei kuitenkaan ollut merkittävä siinä mielessä, että vähintään muutaman keran viikossa vapaa-aikaa ensimmäistä kieltä puhuvien kanssa vietti yhteensä 20 vastaajaa ja suomenkielisten kanssa yhteensä 22 vastaajaa.

Taulukko 10. Vapaa-ajan vietto suomenkielisten ja muunkielisten nuorten kanssa.

	Päivittäin	Muutamana kerran viikossa	Muutamana kerran kuukaudessa	Muutamana kerran vuodessa	Ei vastaus-ta	Yhteensä
1. kieltä puhuvien nuorten kanssa	8	12	4	4	0	28
suomenkielisten nuorten kanssa	14	8	2	3	1	28

Vaikka vapaa-aikaa vietettiin mieluiten sekä suomalaisten että muun maalaisten kanssa, haluttiin samalla enemmän kaverisuhteita, joissa olisi mahdollista käyttää ensimmäistä kieltä ja näin kenties vahvistaa ensimmäisen kielen taitoa ja identiteettiä. Tämä selvisi kahden kaverisuhteita koskevan väittämän avulla. 23 vastaajaa oli osittain tai täysin samaa mieltä väittämästä ”haluaisin enemmän ensimmäistä kieltäni puhuvia kavereita”. Sen sijaan suomenkielisiä kavereita ei toivottu läheskään yhtä paljon. Suurin vastaajaryhmä, 11 vastaajaa, ei ollut samaa eikä eri mieltä väittämästä ”haluaisin enemmän suomenkielisiä kavereita”.

5.11 Puolistrukturoidut haastattelut

Puolistrukturoitujen haastattelujen tarkoituksena oli syventää kyselylomakkeella saadun aineiston analyysia ja selvittää paremmin tutkimukselle olennaisten käsitteiden määrittelyä. Puolistrukturoitu haastattelu sisältää seitsemän avointa kysymystä. Ensimmäinen kysymys selvittää haastateltavan syntymävuoden ja toinen syntymämaan. Seuraavissa kolmessa kysymyksessä haastateltavaa pyydetään kertomaan, mitä hänen mielestään tarkoittavat sanat ’äidinkieli’, ’maahanmuuttaja’ ja ’kotimaa’. Kuudennessa ja seitsemännessä kysymyksessä tiedustellaan, mitä kotimaa ja äidinkieli merkitsevät haastateltavalle.

Haastatteluun kutsuttiin kuusi nuorta Vuosaaren lukiosta, ja heistä haastatteluun saapui viisi nuorta, kolme tyttöä ja kaksi poikaa. He kaikki olivat syntyneet Suomen ulkopuo-

lella. Haastateltavat olivat syntyneet vuosina 1988-1990, eli he olivat haastatteluhetkellä 16–19-vuotiaita.

Analysoin haastatteluja teemoittelun menetelmää soveltaen. Valitsin teemoiksi ne samat käsitteet, jotka olin pyytänyt haastateltavia määrittelemään haastattelun aikana. Näin teemoiksi nousivat äidinkieli, kotimaa ja maahanmuuttajuus. Kerään analyysissani teemojen alle niihin liittyvät, haastatteluissa esiintyneet toteamukset ja käsittelen niitä tällä tavoin ryhmissä. Lopuksi pohdin teemoja toisiinsa liittyvänä kokonaisuutena.

Sidos etnisen ja kielellisen identiteetin välillä oli vahvasti esillä **äidinkielestä** puhuttaessa. Haastateltavat yhdistivät äidinkielen käsitteen useimmiten sukujuuriin, omaan perheeseen, sukulaisiin ja syntymämaahan. Äidinkielen käsite yhdistyi haastateltavien vastauksissa vahvasti kotiin; sitä kuvailtiin kieleksi, jota puhutaan kotona ja jota vanhemmat puhuvat. Äidinkieli määriteltiin myös ”omaksi kieleksi”. Se miellettiin myös siksi kieleksi, jota puhutaan omassa syntymämaassa ja joka on opittu ensimmäisenä. Äidinkieltä pidettiin yleisesti hyvin tärkeänä. Se merkitsi useimmalle vastaajalle oman syntymämaan kieltä, jota käytetään vanhempien ja sukulaisten kanssa kommunikoidessa, sekä sitä kieltä, jota omille lapsille tulisi opettaa. Toisaalta koettiin myös, että äidinkielen osaaminen ja käyttäminen on eräänlainen velvollisuus. Äidinkieltä ”pitäisi” osata ja sen osaamattomuus olisi erään haastatellun mielestä ”noloo”. Esimerkissä 2 samainen henkilö pohtii suomen kielen asemaa kotonaan:

- (2) ”Vanhemmat ei tykkäis jos me puhuttais koko ajan suomee. Aina ku me puhutaan [sisarusten kanssa] suomea niin ne sanoo että ’puhukaa kurdia’. Joskus se tuntuu tyhmältä, ku kyllä me kumminki aina puhutaan suomee.”

Yksi haastateltavista piti äidinkieltä arvokkaana oman itsen kannalta, mutta tämä ajatus ei tullut muissa haastatteluissa esiin. Äidinkieltä arvostettiin enemmänkin kielenä yleensä tai sen osaamista pidettiin yhteisöön kuulumisen kannalta tärkeänä.

Haastateltavat mielsivät **kotimaan** useimmin siksi maaksi, jossa on syntynyt. Kotimaan merkityksen määrittäminen omalle itselle oli kuitenkin vaikeaa. Kysytyäni, mitä koti-

maa haastateltavalle merkitsee, haastateltavat miettivät vastauksiaan pitkään ja totesivat kysymyksen olevan vaikea. Esimerkit 3 ja 4 ovat eri henkilöiden vastauksia kysymykseen kotimaan merkityksestä itselle. Ne kuvaavat hyvin sekä vastaamisen vaikeutta että myös kotimaan käsitteen etäisyyttä haastatelluille:

- (3) En osaa sanoa. Patriotismi liittyy siihen.
- (4) Vaikee sanoa. Kaikkee. Sinne voi mennä jos halua vaikk viettää lomaa. Sinne voi asettua aloilleen. Tuntuu että kuuluu sinne.

Esimerkkien 3 ja 4 tavalla henkilökohtainen suhde kotimaahan vaikutti olevan usealle haastatellulle varsin abstrakti. Kotimaa piirtyi haastateltavien vastauksissa sekä ajallisesti että fyysisesti etäiseksi paikaksi, kuten lomakohteeksi, tulevaisuuden asuinmaaksi tai siksi paikaksi, jossa sukulaiset asuvat. Kotimaahan toivottiin voitavan joskus muuttua, esimerkiksi maan elinolojen parannuttua, kuten esimerkissä 5:

- (5) Varmaan joku päivä meen takas sinne. [...] Jos siellä tulee paremmat oltavat niin ehkä siel on sit mun kotimaa.

Ajatus, että kotimaita voisi olla kaksi, ei tullut haastatteluissa esille, vaan haastateltavat pyrkivät valitsemaan joko Suomen tai jonkin muun maan välillä, mikä taas aiheutti huomattavaa tunteiden ristiriitaa.

Haastateltavien määrittellessä **maahanmuuttaja**-käsitettä rajanveto oli Suomen ja suomalaisuuden sekä ulkomaalaisuuden välillä selkeästi havaittavissa. Maahanmuuttajaa kuvailtiin myös ulkomaalaiseksi. Maahanmuuttaja määriteltiin useimmiten henkilöksi, joka on muuttanut toisesta maasta toiseen maahan. Maahanmuuttajuus nähtiin enemmän olosuhteiden pakkona kuin henkilökohtaisena päätöksenä. Sitä kuvailtiin esimerkiksi muuttona pois omasta kotimaasta pakolaisen asemassa tai muuttona korkeamman elämänlaadun toivossa, esimerkkien 6 ja 7 tavalla:

- (6) Se on sellanen joka on joutunu pois omasta kotimaasta ja pakolla tullu Suomeen.

- (7) Joku joka on tullu toisesta maasta Suomeen, parempaa elämää ettimään.

Tapa määritellä maahanmuuttajuutta tuntui tällä tavoin heijastavan haastateltujen omia kokemuksia ja tuntemuksia maahanmuuttajana, vaikkakaan niistä ei haastattelujen yhteydessä keskusteltu syvemmin. Kaikki viisi haastateltavaa pitivät itseään selvästi maahanmuuttajina, mikä on luonnollista otettaessa huomioon, että kaikki haastatteluun osallistuneet olivat syntyneet muualla kuin Suomessa. Maahanmuuttajuutta ei kuitenkaan pidetty kiusallisena asiana tai leimana, josta haluttaisiin päästä eroon, vaan se oli enemmänkin itsestänselvyys, jota vastaajat eivät kokeneet tarvitsevana kyseenalaistaa.

5.12 Tulosten yhteenveto

Kieliasenteiden havaittiin olevan useammin positiivisia ensimmäistä kieltä kuin suomen kieltä kohtaan. Sekä suomen että ensimmäisen kielen käyttö arkielämässä näytti sen sijaan olevan lähestulkoon yhtä mieluisaa, joskin myös siinä positiiviset asenteet olivat yleisempiä ensimmäistä kieltä kuin suomea kohtaan. Haastatteluissa kävi ilmi, että ensimmäisen kielen käyttö saattoi herättää myös velvollisuuden tunnetta kotiolosuhteissa. Siitä huolimatta ensimmäisen kielen asemaa ei kyseenalaistettu kyselylomakkeen vastauksissa tai haastatteluissa.

Kielten oppimiseen yleensä suhtauduttiin kohtalaisen positiivisesti, eikä asennoitumisen positiivisuudessa tai negatiivisuudessa suomen kielen ja ensimmäisen kielen oppimista sinänsä kohtaan ollut havaittavissa merkittävää eroa. Erot integratiivisessa motivaatiossa suomea ja ensimmäistä kieltä kohtaan olivat hyvin pieniä. Halu osata kieltä voidakseen integroitua osaksi yhteisöä oli selkeästi havaittavissa kummankin kielen kohdalla, mikä antaa ymmärtää, että sekä suomenkieliseen että ensimmäistä kieltä käyttävään yhteisöön integroituminen oli vastaajille tärkeä kielen oppimisen motivoija. Vastaajat näkivät kuitenkin tärkeämpänä integroitumisen yhteisöön yleisellä tasolla kuin pidetyksi tulemisen henkilökohtaisemmalla tasolla. Hyväksytyksi tuleminen voidaan ajatella laajemmassa yhteisössä tapahtuvaksi, kun taas pidetyksi tuleminen kuvastaa lähempää so-

siaalista suhdetta. Tässä mielessä voidaan nähdä, ettei kielen oppimisella katsottu olevan yhtä paljon merkitystä sosiaalisten suhteiden luomisessa kuin yhteisöön sopeutumisessa laajemmassa mittakaavassa. Sekä suomi että ensimmäinen kieli nähtiin tärkeinä kaverisuhteiden rakentamisen ja ylläpidon välineinä. Instrumentaalinen motivaatio oli suomen kielen kohdalla erittäin voimakas, kun taas ensimmäisen kielen kohdalla se ei ollut yhtä merkittävä. Suomen kieli nähtiin huomattavasti ensimmäistä kieltä tärkeämpänä koulutuksen mahdollistajana sekä työelämässä etenemisen ja harrastusten kielenä.

Kieliä ja monikielisyyttä arvostettiin aineistossa paljon, niin omassa elämässä kuin myös tulevien sukupolvien kannalta. Kyselylomakkeen tuloksia tukivat haastattelut, joissa moni haastateltava painotti erityisesti äidinkiелensä merkitystä tulevien lastensa äidinkielenä. Ensimmäisen ja suomen kielen arvostuksessa ei ollut havaittavissa kyselylomakkeen vastausten perusteella suuria eroja. Voitiin kuitenkin huomata ensimmäisen kielen opetusta koulussa arvostettavan korkealle. Voi olla, että kyse on enemmänkin arvoista kuin todellisesta halusta oppia kieltä; ideologisella tasolla kielen opetusta vaaditaan ehkä lisää, mutta todellisuudessa oppitunneille ei välttämättä edes osallistuta (vrt. Isometsä 2007).

Tiedotusvälineitä seurattiin ja kirjoja luettiin huomattavasti enemmän suomen kielellä kuin ensimmäisellä kielellä. Sen sijaan ensimmäisellä kielellä kirjoitettua musiikkia kuunneltiin enemmän kuin suomenkielistä musiikkia. Perusteluiksi sille, miksi suomenkielistä musiikkia ei kuunneltu, annettiin usein se, ettei suomenkielisestä musiikista pidetty. Musiikki on kulttuurin ilmentymä, harrastus, joka ei ole samalla tavalla kiinni nykyhetkessä kuin esimerkiksi tiedotusvälineet. Se, ettei esimerkiksi ensimmäisellä kielellä kirjoitettuja tai puhuttuja uutisia seurattu kiinnostuneesti päivittäin, mutta ensimmäisellä kielellä kirjoitettua musiikkia kuunneltiin huomattavasti suomenkielistä musiikkia enemmän, voisi viitata siihen, että suomen kieltä käytettiin enemmän hyötytarkoituksessa kuin ensimmäistä kieltä, johon puolestaan identifioitiin henkilökohtaisemmalla tasolla. Tässä on huomattavissa yhteys instrumentaaliseen motivaatioon suomen kieltä kohtaan; suomen kielen oppimisesta uskottiin olevan hyötyä esimerkiksi työnhaussa ja opiskeluissa, kun taas ensimmäisen kielen oppimista hyötytarkoituksessa ei nähty olennaisena.

Kielellisten identiteettien tutkimuksen perusteella voidaan todeta tutkimukseen osallistuneiden identifioituneen voimakkaammin ensimmäiseen kieleensä kuin suomen kieleen. Vaikka suomen kieltä käytettiin huomattavasti moninaisemmin ja enemmän, suomen kieltä ei kuitenkaan mielletty yhtä selkeästi osaksi itseä kuin ensimmäistä kieltä. Kyselylomakkeen vastauksissa äidinkielen käsitteen yhdisti kulttuuriseen identiteettiin noin puolet vastaajista. Noin kolmasosa vastaajista yhdisti äidinkielen nimenomaan etniseen identiteettiin. Haastattelut tukivat tätä havaintoa merkittävällä tavalla; niissä äidinkielen ja etnisen identiteetin välillä oli nähtävissä selkeä yhteys. Äidinkieleen identifioitiin vahvasti eikä sen merkitystä kyseenalaistettu haastatteluissa.

Etninen identiteetti oli vastaajilla niinkään vahva. Sen sijaan ei ollut useinkaan selvää, minkä maan vastaajat mielsivät kotimaakseen. Haastatteluiden tulokset olivat samansuuntaisia; haastateltavat pitivät vaikeana määrittellä kotimaan merkitystä itselle. Lähes kolme neljästä vastaajasta näki kotimaansa olevan jossain muualla kuin Suomessa. Tunteet kotimaasta olivat vahvoja niin kyselylomakkeen vastausten kuin haastattelujen perusteella, mutta niitä kannatteli enemmänkin ajatus omista sukujuurista kuin todellinen halu muuttaa siihen maahan, jossa sukujuuret ovat. Kyseiseen maahan ei ehkä ollut mahdollista muuttaa esimerkiksi maan huonojen elinolojen vuoksi, minkä vuoksi konkreettista halua asua kyseisessä maassa ei tutkimuskohetkellä ollut. Haastattelun tulokset tukivat tätä oletusta kahdella tavalla. Ensinnäkin, haastatteluissa pohdittiin, että kotimaahan muuttaminen voisi olla mahdollista tulevaisuudessa maan elinolojen parantua. Toiseksi, usea haastateltava määritteli maahanmuuton olosuhteiden pakkona tai paremman elämän mahdollistajana, mikä viittaa siihen, etteivät olosuhteet lähtömaassa olleet tutkimuskohetkellä sellaiset, että muuttaminen kyseiseen maahan olisi ollut mahdollista.

6 POHDINTAA

Selvitin tutkimuksessani maahanmuuttajataustaisten nuorten kielellisiä identiteettejä. Tähän liittyen selvitin, mieltävätkö vastaajat itsensä yksi-, kaksi- vai monikielisiksi. Kielellisen identiteetin käsite on tutkimuksessa vahvasti sidoksissa kulttuurisen identiteetin käsitteeseen, minkä vuoksi kulttuuristen identiteettien tutkiminen muodosti tärkeän osan analyysia. Tutkin, millä tavoin vastaajat määrittelevät äidinkielen käsitteen ja mitä äidinkieli heille merkitsee, jotta saisin tarkemman kuvan siitä, millä tavalla vastaajat itse näkevät kielelliset identiteettinsä. Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeella ja puolistrukturoiduilla haastatteluilla kahdesta helsinkiläisestä koulusta keväällä 2007. Analysoin kyselylomakkeen monivalintakysymysten vastauksia kvantitatiivisesti. Kvantitatiivinen analyysi muodostaa tutkimukseni pääasiallisen analyysin, jota täydensin kyselylomakkeen avointen kysymysten sekä haastattelujen vastausten kvalitatiivisella analyysillä. Tutkimuksen pääasiallinen, määrällinen analyysi pohjautuu monivalintakysymyksistä saatuihin vastauksiin.

Kielenkäyttöä arkielämässä sekä kielen valintaa analysoitaessa tulokset mukailivat vahvasti aiempia maahanmuuttajataustaisten nuorten kielenkäyttöä koskevien tutkimusten tuloksia (ks. Berry, Phinney, Kwak & Sam 2006: 9). Suomen kielellä ja ensimmäisellä kielellä näytti olevan selkeät roolit käyttäjiensä elämässä. Ensimmäistä kieltä käytettiin pääasiassa kotikielenä, vanhempien kanssa kommunikoitaessa. Ensimmäisen kielen domeeni näytti siis olevan koti ja vanhemmat. Kielten käytön suhteen asetelma oli siinä mielessä epäsuhta, että ensimmäinen kieli dominoi ainoastaan viestintää vanhempien kanssa, kun taas kaikissa muissa tutkituissa sosiaalisissa tilanteissa suomen kieltä käytettiin yhtä paljon tai enemmän kuin ensimmäistä kieltä. Diglossian piirteitä voidaan havaita maahanmuuttajavähemmistön ja syntyperäisten suomalaisten kielenkäytössä siinä mielessä, että ensimmäisellä, eli tässä tapauksessa matalalla, kielellä oli tavallisesti kotikielen rooli. Diglossiasta ei voida puhua kuitenkaan siinä merkityksessä, että korkeaa kieltä käytettäisiin ainoastaan virallisissa yhteyksissä, vaan suomen kielellä oli aineiston perusteella hyvin moninaisia rooleja käyttäjilleen.

Suomi oli tärkeä viestinnän kieli oltaessa vuorovaikutuksessa oman ikäluokan edustajien kanssa. Suomen kielen tärkeys kaveripiirin domeenissa saattaa hyvinkin merkitä sitä, että se on ainoa yhteinen kieli maahanmuuttajataustaisten nuorten välillä. Toisaalta voi myös olla, että suomen kieli nauttii korkean kielen statusta siten, että kavereiden kesken sitä pidetään yleisesti hyväksyttävänä kielenä. Myös suomenkielinen kouluympäristö saattaa edesauttaa suomen kielen roolin kehittymistä koulukavereiden keskinäiseksi kieleksi. Maunulan yhteiskoulussa useat maahanmuuttajat tosin käyvät koulua englanniksi, jolloin suomen kielen käyttäminen kouluympäristössä ei ole välttämätöntä eikä näin synny suoraa suhdetta koulun ja suomen kielen käytön välille. Tämäkin huomioon ottaen suomen kielen tärkeää roolia kaverisuhteissa voidaan pitää merkittävänä tutkimustuloksena.

Huolimatta suomen kielen runsaasta käytöstä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ensimmäiseen kieleen verrattuna, asenteet suomen kieltä kohtaan eivät olleet yhtä positiivisia kuin asenteet ensimmäistä kieltä kohtaan. Selvitettäessä kielellisiä identiteettejä voitiin havaita vastaajien identifioituvan huomattavasti vahvemmin ensimmäisen kielensä kuin suomen kielen puhujien ryhmään. Ensimmäiseen kieleen identifioituttiin huomattavasti vahvemmin siitäkin huolimatta, että suurin osa vastaajista oli asunut Suomessa koko tai lähes koko elämänsä eikä ensimmäisellä kielellä ollut yhtä suurta osaa arkielämän kielenkäytössä kuin suomen kielellä. On toki oletettavaa, ettei ensimmäistä kieltä useinkaan ollut mahdollista käyttää samassa mittakaavassa kuin suomen kieltä. Toisaalta kuitenkin esimerkiksi internetiä ei juurikaan seurattu ensimmäisellä kielellä ja suomen kieltä käytettiin myös sisarusten kanssa, vaikka nämä ovat tilanteita, joissa ensimmäistä kieltä olisi yleensä mahdollisuus käyttää. Vaikuttaakin siltä, ettei ensimmäistä kieltä ollut ”tarvetta” käyttää, jotta siihen voitaisiin identifioitua. Ensimmäisen kielen niukaltaikin vaikuttanut arkikäyttö ei estänyt vastaajia rakentamasta vahvoja mielikuvia, joissa ensimmäinen kieli yhdistettiin omiin vanhempiin ja muihin sukulaisiin, omiin etnisiin juuriin. Ensimmäinen kieli toimitti vastaajien elämässä roolia, jota rakensivat mielikuvat kulttuurisesta ja sukupolvien perinnöstä. Ensimmäiseen kieleen identifioitumiseen vaikutti vahvasti ajatus kyseisen kielen osaamisesta velvollisuutena ja kunnia-asiana.

Kysyttäessä vastaajien käsityksiä omasta äidinkielestään selvisi, että yhteys ensimmäisen kielen, eli sen kielen, jonka vastaaja oli oppinut ensimmäiseksi, ja äidinkielenä pidetyn kielen välillä oli hyvin voimakas. Äidinkielenä pidetty kieli oli useimmin se kieli, joka oli opittu ensimmäiseksi. Äidinkielen käsitettä analysoinut Skutnabb-Kangas (1988: 38) määrittelee äidinkielen siksi kieleksi, jonka puhuja on oppinut ensimmäiseksi ja johon hän samastuu. Tämän tutkimuksen tulokset todistavat Skutnabb-Kankaan määritelmän päteväksi. Ensimmäiseksi opittua kieltä pidettiin useimmin omana äidinkielenä, ja siihen myös identifioitiin vahvimmin. Vaikka tämä määritelmä pitääkin tutkimuksessani pitkälti paikkaansa, on toisaalta huomattava, etteivät vastaajien äidinkielen määritelmät olleet läheskään aina kyseisen määritelmän kaltaisia. Lähes kolmasosa vastaajista perusteli äidinkieliensä valintaa kielen käytöllä, eli siitä syystä, että vastaaja käyttää kyseistä kieltä eniten joko kotona tai muissa sosiaalisissa tilanteissa. Tässä mielessä äidinkielen määritelmä näyttää hyvin erilaiselta yhtäältä Skutnabb-Kankaan määritelmästä käsin ja toisaalta tarkasteltaessa vastaajien omia käsityksiä oman äidinkieliensä määrittelystä. Skutnabb-Kankaan määritelmä on tässä mielessä varsin tutkijalähtöinen; hyvin harva tutkimukseen osallistunut itse määritteli äidinkielen siksi kieleksi, johon identifioituu eli jonka kokee osaksi omaa itseä. Määritelmä kävi pikemminkin epäsuorasti ilmi kielenkäyttöä, asenteita ja arvoja analysoitaessa.

Tulokset osoittivat, että yleisesti ottaen vastaajilla oli vahva etninen identiteetti. Kolme vastaajaa neljästä näki itsensä jonkin muun maalaisena kuin suomalaisena. Suunnilleen yhtä moni näki kotimaansa olevan jossain muualla kuin Suomessa. Vanhemmat – ja yleensäkin oma kulttuurinen tausta – osoittautuivat voimakkaaksi vaikuttajaksi kulttuurisen identiteetin rakentamisessa. Vanhempien kulttuuri oli kaikille vastaajille jossain määrin tärkeä. Tämä ei kuitenkaan läheskään aina merkinnyt sitä, että jossain muussa maassa todella haluttaisiin asua, eikä erityistä halua muuttaa pois Suomesta mainittavasti esiintynyt. Vaikutti siltä, että etninen identiteetti merkitsi enemmän kulttuurista yhteenkuuluvuutta, jota rakennettiin mielikuvien varaan, kuin konkreettista halua muuttaa kyseiseen maahan. Etninen identiteetti vaikutti tutkimustulosten perusteella olevan hyvin pysyvä, sukupolvet ylittävä tunne, jossa on havaittavissa myös ylpeyttä ja arvostusta omaa kulttuuria ja sukujuuria kohtaan. Sopeutumisen kannalta tällaiset tunteet ovat tärkeitä, sillä niiden avulla maahanmuuttaja tai maahanmuuttajataustainen yksilö pystyy

säilyttämään omat juurensa ja rakentamaan omaa sisäistä minuuttaan tukevalle perustalle toisessa kulttuurissa eläessään.

Berryn akkulturaatiomallissa esitetään neljä erilaista akkulturaatiostrategiaa, integraatio, assimilaatio, separaatio ja marginalisoituminen. Kuten Liebkind (1994: 27) toteaa, nämä neljä akkulturaatiostrategiaa antavat kärjistetyn kuvan todellisuudesta. On mahdotonta sanoa suoraan, mihin näistä neljästä kategoriasta tähän tutkimukseen osallistuneet sijoittuvat, eikä näin ole tarkoituskaan menetellä. Suomen kielen ja ensimmäisen kielen identiteettejä akkulturaation osatekijöinä voidaan kuitenkin paremmin eritellä akkulturaatiomallin avulla.

Suomen kielen käyttö ja monipuoliset käyttötilanteet viittasivat suurelta osin onnistuneeseen kielelliseen integraatioon suomalaisen yhteiskuntaan. Selviä merkkejä esimerkiksi siitä, että vastaajilla olisi ollut erityinen taipumus hakeutua ainoastaan ensimmäistä kieltään puhuvien joukkoon, ei ollut aineistossa havaittavissa. Toisaalta asennoituminen suomen kieleen ja ensimmäiseen kieleen osoitti, että suhde ensimmäiseen kieleen oli huomattavan vahva. Separatiosta ei voitane puhua, sillä asenteet suomen kieltä kohtaan eivät olleet huomattavan negatiivisia, mutta voimakkaampi halu integroitua omaan kuin suomalaisen kielelliseen ja kulttuuriseen ryhmään näyttäisi viittaavan jonnekin separaation ja integraation väliin. Luvussa 3.4 sivusin Liebkindin (1994: 26) ajatusta, jonka mukaan erityisesti nuoret olisivat alttiita assimilaatiolle. Tämän tutkimuksen aineistossa ei kuitenkaan ollut huomattavissa assimilaatioon viittaavaa voimakasta halua kuulua valtaväestöön sekä identifioitua sen kieleen ja kulttuuriin. Vaikutti pikemminkin siltä, ettei vastaajien suomenkielinen identiteetti ollut rakentunut vastaajien mielissä yhtä selkeäksi kuin äidinkielinen identiteetti. Äidinkielinen identiteetti ja asenteet äidinkieltä kohtaan määriteltiin usein vahvoiksi ja positiivisiksi, kun taas suomen kieltä koskevat kysymykset aiheuttivat paljon hajontaa ja eriäviä mielipiteitä. On myös mahdollista, että vastaajat halusivat tietoisesti korostaa omaa kielellistä ja kulttuurista alkupeiräänsä antamissaan vastauksissa ja tällä tavoin tuoda esille oman kielen ja kulttuurin arvostustaan.

Tutkimukseni olisi mahdollista toteuttaa laajemmassakin mittakaavassa, jolloin olisi mahdollista laajentaa tutkimusaihetta kielellisistä identiteeteistä kielelliseen akkulturaatioon. Tällöin olisi aiheellista selvittää myös valtaväestön asenteita ja käyttäytymistä maahanmuuttajataustaisia nuoria kohtaan samoin kuin nuorten tai heidän vanhempiansa Suomeen muuton syitä ja niiden yhteyksiä akkulturaatiostrategioihin. Näin voitaisiin saada kuva kielellisten identiteettien taustalla vaikuttavasta laajemmasta kontekstista, akkulturaatiivisesta stressistä ja sen osatekijöistä.

Petersson (2003: 38) korostaa, ettei identiteettitutkimusta tekevän tutkijan ole mahdollista välttyä omien identiteettiensä ja näkemystensä vaikutukselta tutkimustulosten tulkintaan. Tutkimuksen haasteena olikin, kuinka asettaa itsensä tutkijana tutkimusasetelman ulkopuolelle ja olla olematta osa sitä kontekstia, jota vasten identiteettejä tutkitaan. Haasteeseen on käytännössä mahdotonta vastata, sillä identiteettejä samoin kuin kulttuureja tutkitaan aina jostakin näkökulmasta käsin (emt. 38). Tässä tutkimuksessa haasteita asettivat niin identiteettien objektiivisen tutkimuksen vaikeus yleensä kuin myös maahanmuuttajuuden tutkiminen valtaväestöstä käsin. Pääkäsitteiden, kuten äidinkielen, määrittelyä oli syytä pohtia maahanmuuttajataustaisista nuorista käsin, jotta tutkimustulokset kuvaisivat mahdollisimman täsmällisesti ja objektiivisesti maahanmuuttajataustaisten nuorten identiteettejä.

On muistettava, että identiteettitutkimus on hetkellinen kuvaus tutkimukseen osallistuneiden yksilöiden jatkuvasta kehitysprosessista, minkä vuoksi tutkimustulosten ei tule ajatella edustavan mitään lopullista kielellisen ja kulttuurisen sopeutumisen tulosta. On kuitenkin merkittävää huomata ne säännönmukaisuudet, joita aineistosta on löydettävissä. Niiden perusteella voidaan huomata maahanmuuttajataustaisilla nuorilla olevan osittain hyvin samantapaisia ajatuksia esimerkiksi monikielisydestä ja omasta äidinkielestään.

Tutkimuksen suurimmaksi haasteeksi muodostui aineistonhankinta. Halusin järjestää aineistonkeruun kouluaikana, sillä pidin sitä helpoimpana ratkaisuna käytännön järjestelyjen kannalta. Aineiston monipuolisuutta ja kokoa rajoittivat kuitenkin aikataulut, joita oli vaikea saada sopimaan yhteen. Aineistonkeruu ajoittui kevätlukukauden loppupuolelle.

liskolle, joka on tavallisesti vuoden kiireisintä aikaa kouluhenkilökunnalle ja myös opilaille ja opiskelijoille. Aineistonkeruulle oli tämän vuoksi varattu ainoastaan yksi opitunti kumpaakin koulua kohden.

Marjeta (1998: 11) toteaa puutteellisen kielitaidon ja osallistumishaluttomuuden muodostuvan usein lomakekyselyin tehdyn maahanmuuttajatutkimuksen ongelmaksi. Näiden tekijöiden voidaan olettaa verottaneen myös tähän tutkimukseen osallistuneiden määrää. Vuosaaren lukiosta osallistuneesta suomi toisena kielenä -opetusryhmästä puuttui aineistonkeruutunnin aikana noin puolet ryhmän normaalista opiskelijamäärästä, mikä vähensi aineiston laajuutta merkittävästi. Osasyys poissaoloille saattoi olla puuttuvien opiskelijoiden haluttomuus osallistua tutkimukseen, sillä opetusryhmälle oli etukäteen kerrottu tulevasta tutkimuksesta ja sen ajankohdasta. Myös Maunulan yhteiskoulussa haluttomuus osallistua tutkimukseen saattoi aiheuttaa tutkimukseen osallistuneiden vähyyttä, sillä kyselylomakkeen täyttöä varten järjestetty erityinen tilaisuus oppituntien aikana ei ollut maahanmuuttajataustaisille oppilaille pakollinen eivätkä poissaolleet ehkä kokeneet osallistumista tärkeäksi tai mieluisaksi.

Aineistonkeruuta saattoi rajoittaa myös joidenkin maahanmuuttajien puutteellinen kielitaito. Esimerkiksi Maunulan yhteiskoulussa halukkaita osallistumaan olisi ollut enemmän, mutta heidän suomen kielen taitonsa ei suomi toisena kielenä -opettajan mukaan ollut riittävä kyselyyn vastaamiseen. Tätä ongelmaa ei Vuosaaren lukiossa ollut jo yksin sen vuoksi, että lukiotason opiskelijoiden on osattava kohtalaisen hyvin suomea voidakseen seurata lukio-opetusta.

Laajempaa jatkotutkimusta ajatellen aineistonkeruuta olisi mahdollisuus tehostaa esimerkiksi postittamalla kyselylomake suoraan kotiin. Näin voitaisiin toimittaa lomake huomattavasti suuremmalle ihmismäärälle yhdellä kertaa. Toisaalta tällöinkään ei ole takeita korkeasta vastausprosentista, sillä puutteellisen kielitaidon tai osallistumishaluttomuuden vuoksi lomake saattaisi jäädä monelta nuorelta täyttämättä. Aineistonkeruuta olisi myös mahdollista laajentaa useampiin kouluihin. Tällöin aineistonkeruu vaatisi toki tutkijalta merkittävää ajallista panostusta sekä aineistonkeruun että myös aikataulujen suunnittelun osalta.

Alasuutari (1994: 73) ei näe kyselyä parhaana mahdollisena aineistonkeruumenetelmänä yksilöiden luomia merkitysrakenteita ja maailman hahmottamista tutkittaessa. Voidaan-kin pohtia, olisiko syytä siirtyä suomalaisissa maahanmuuttajatutkimuksissa paljon käytettyjen kyselylomakkeiden sijaan entistä enemmän kvalitatiivisiin aineistonkeruunemene- telmiin. Tällöin tutkimustulokset olisivat toki hyvin erityyppisiä, Alasuutarin (1994: 78) sanoin ”pala tutkittavaa maailmaa” yleistettävien mittaustulosten sijaan. Kyselylomak- keen käytön osakseen saamasta kritiikistä huolimatta on sittenkin huomattava, että Suomen maahanmuuttajataustaisia nuoria ja heidän kielellistä ja kulttuurista identifioi- tumistaan on toistaiseksi tutkittu niin rajallisesti, että sekä tilastotyyppiselle, kvantitatiiviselle tiedolle että syvällisemmälle mielensisäisten rakenteiden analyysille olisi tilaa suomalaisella tutkimuskentällä. Tämäkin tutkimus olisi mahdollista toistaa laajemmassa mittakaavassa, jolloin voitaisiin tutkia yksityiskohtaisemmin niitä teemoja, joita olen tässä tutkimuksessa selvittänyt. Olisi myös syytä pyrkiä nykyistä systemaattisempaan ja objektiivisempaan maahanmuuttajatutkimuksen pääkäsitteiden määrittelyyn, mikä loisi vakaamman pohjan niin Suomen maahanmuuttajatutkimukselle kuin Suomessa julkais- taville virallisille, maahanmuuttaja-asioita käsitteleville teksteille.

LÄHTEET

- Ajzen, Icek (1988). *Attitudes, Personality, and Behavior*. Chicago: The Dorsey Press.
- Alasuutari, Pertti (1994). *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Alho, Olli, Aino Raunio & Matti Virtanen (1988). *Ihminen ja kulttuuri*. Helsinki: Vientikoulutussäätiö.
- Allardt, Erik & Christian Starck (1981). *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta*. Juva: WSOY.
- Amnesty International (2003). *Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus*. Lainattu 5.4.2007: <http://www.amnesty.fi/history/pakolaiset.htm>
- Bahtin, Mihail (1990). *The Dialogic Imagination. Four Essays*. Toim. Michael Holquist. Austin: University of Texas Press.
- Berry, J. W., Uichol Kim, Thomas Minde & Doris Mok (1987). *Comparative Studies of Acculturative Stress*. *International Migration Review*, Vol. 21, No. 3., 491–511. Lainattu 6.2.2007: <http://links.jstor.org/sici?sici=0197-9183%28198723%2921%3A3%3C491%3ACSOAS%3E2.0.CO%3B2-B>
- Berry, John W. (2006). Contexts of acculturation. Teoksessa: *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, 27–42. Toim. David L. Sam & John W. Berry. New York: Cambridge University Press.
- Berry, John W., Jean S. Phinney, Kyunghwa Kwak & David L. Sam (2006). Introduction: Goals and Research Framework for Studying Immigrant Youth. Teoksessa: *Immigrant Youth in Cultural Transition. Acculturation, Identity, and Adaptation Across National Contexts*, 1–14. Toim. John W. Berry, Jean S. Phinney, David L. Sam & Paul Vedder. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Coleman, John C. & Leo B. Hendry (2000). *The Nature of Adolescence*. Third Edition. New York: Routledge.
- Deprez, Kas & Persoons, Yves (1987). Attitude. Teoksessa: *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*, 125–132. Toim. Ulrich Ammon. Berlin & New York: de Gruyter.
- Dufva, Hannele (1997). *Kielitietoisuus ja kielenopetus: dialoginen näkökulma*. Lainattu 5.4.2007: <http://www.cc.jyu.fi/~kmantyla/afinla/alustus.html>
- Dufva, Hannele (2001). *Suomen kieli ja suomalainen identiteetti*. Lainattu 5.4.2007: <http://www.solki.jyu.fi/identiteetit/kurssi/luento2/index.htm>

- Eagly, Alice H. & Shelly Chaiken (1993). *The Psychology of Attitudes*. Orlando: Harcourt Brace College Publishers.
- Edwards, John (1994). *Multilingualism*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fagerström, Auli, kansainvälisten luokkien koordinaattori, englannin lehtori. Maunulan yhteiskoulu. Helsinki. Puhelinkeskustelu 4.4.2007.
- Fasold, Ralph (1984). *The Sociolinguistics of Society*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. Teoksessa: *Language and Social Context*, 232–251. Toim. Pier Paolo Giglioli. Harmondsworth: Penguin.
- Fishman, J. A. (1969). The Sociology of Language. Teoksessa: *Language and Social Context*, 45–58. Toim. Pier Paolo Giglioli. Harmondsworth: Penguin.
- Forsander, Annika (2002). *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Gardner, Robert C. (1991). Attitudes and Motivation in Second Language Learning. Teoksessa: *Bilingualism, Multiculturalism, and Second Language Learning. The McGill Conference in Honour of Wallace E. Lambert*, 43–64. Toim. Allan G. Reynolds. Lainattu 26.2.2008: http://books.google.com/books?id=BAZKw8GS_4cC&pg=PA43&dq=%22Gardner%22+%22Attitudes+and+Motivation+in+Second+Language+Learning%22+&lr=&hl=fi&source=gbs_toc_r&cad=0_0&sig=XP6zz0dJRYt7jDSvEuwlVJFVcSY#PPP1,M1
- Geber, Erik (1995). Identiteetistä ja kaksikielisyydestä. Teoksessa: *Vieraskielisten oppilaiden äidinkieli*, 19–25. Helsinki: Opetushallitus.
- Graves, Theodore D. (1967). Psychological Acculturation in a Tri-Ethnic Community. Teoksessa: *Studies in Behavioral Anthropology*, 33–44. Lainattu 8.3.2008: http://books.google.fi/books?id=lo79JDaWRZUC&pg=PA30&lpg=PA30&dq=%22psychological+acculturation+in+a+tri-ethnic+community%22&source=web&ots=u1v5i0LRwV&sig=PLLetL0kzs5aCE8cq5hCPof_-M&hl=fi#PPR7,M1
- Grönfors, Martti, Kari Virolainen, Tuula Åkerlund & Paavo Lounela (1997). Suomen romaniväestö: unohdettu kulttuuriryhmä. Teoksessa: *Suomen kulttuurivähemmistöt*, 149–184. Helsinki: Yliopistopaino.

- Gumperz, John J. & Jenny Cook Gumperz (1982). Language and the Communication of Social Identity. Teoksessa: *Language and Social Identity*, 1–21. Toim. John J. Gumperz. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hall, Stuart (1992). *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Helkama, Klaus, Rauni Myllyniemi & Karmela Liebkind (1998). *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Helsinki: Edita.
- Helsingin kaupungin tietokeskus (2008a). *Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2007*. Tilastoja 2008: 4. Lainattu 17.2.2008: http://www.hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/pdf/08_02_05_Tilasto_4_Tikkanen.pdf
- Helsingin kaupungin tietokeskus (2008b). *Maahanmuuttajataustaiset koulutus-tilastoissa*. Lainattu 24.2.2008: http://www.hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/pdf/08_01_18_Tilasto_1_Ranto.pdf
- Hoikkala, Tommi (1989). *Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Horsti, Karina (2005). *Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Lainattu 5.8.2007: <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6423-0.pdf>
- Iskanius, Sanna (2006). *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Isometsä, Jouko, suomi toisena kielenä -opettaja, Maunulan yhteiskoulu
- Jaakkola, Magdalena (1995). *Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet*. Työpoliittinen tutkimus 101. Helsinki: Työministeriö.
- Jaakkola, Magdalena (2005). *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987-2003*. Työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki: Työministeriö.
- Jandt, Fred E. (2001). *Intercultural communication. An introduction*. Thousand Oaks, CA.: Sage Publications Inc.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Karmela Liebkind & Tiina Vesala (2002). *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kinnvall, Catarina (2003). Identitetsstudier – en översikt. Teoksessa: *Identitetsstudier i praktiken*, 11–34. Toim. Bo Petersson & Alexa Robertson.

- Korkiasaari, Jouni (2004). *Suomesta Ruotsiin suuntautuneen siirtolaisuuden syyt 1900-luvulla*. Lainattu 5.4.2007: <http://www.migrationinstitute.fi/db/articles/art.php?artid=28>
- Kovács, Magdolna (2004). *Australiansuomalaiset kielenvaihdon kynnyksellä*. *Virittäjä* 2/2004, 200–223.
- Kramsch, Claire (1998). *Language and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Kunnat.net (2006). *Maahanmuuttajien kotouttaminen*. Lainattu 18.12.2006: http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;121;43719;89755
- Kupiainen, Jari (1994). Kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa: *Monikulttuurinen koulu ja opetus*, 26–59. Toim. Touko Hilasvuori & Armi Mikkola. Helsinki: Painatuskeskus.
- Kuukka, Ilona, erityisluokanopettaja. Helsinki. Puhelinkeskustelu 4.12.2006.
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493*. Lainattu 6.3.2007: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990493>
- Lange, Anders & Charles Westin (1981). *Etnisk diskriminering och social identitet*. Tukholma: LiberFörlag.
- Lehtonen, Mikko (2000). *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Liebkind, Karmela (1994). Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa: *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*, 21–49. Toim. Karmela Liebkind. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, Karmela (1997). Eräitä kulttuurimoniarvoisuuden teorian ja soveltamisen ongelmia: etnisen identiteetin kompleksisuus. Teoksessa: *Suomen kulttuurivähemmistöt*, 27–47. Helsinki: Yliopistopaino.
- Löppönen, Paavo (2000). Yhteinen tulevaisuutemme? Teoksessa: *Maailman henkinen tila ja tulevaisuus*, 11–42. Toim. Ilkka Niiniluoto. Helsinki: Otava.
- Maahanmuuttovirasto (2008a). *Kohti parempaa palvelua - Ulkomaalaisvirastosta Maahanmuuttovirasto 1.1.2008*. Lainattu 2.3.2008: http://www.migri.fi/net-comm/content.asp?path=8,2660,2485&article=3170&index=_&page=1
- Maahanmuuttovirasto (2008b). *Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset 31.12.2007*. Lainattu 2.3.2008: <http://www.migri.fi/download.asp?id=Ulkomaalaiset+Suomessa+2007;1319;{3D53FC85-F740-4952-B974-A578488F296A}>

- Maahanmuuttovirasto (2008c). *Yleiset tilastot*. Lainattu 2.3.2008: <http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2660,2674>
- Marjeta, Maarit (1998). *Kotimaassa tiedettiin kuka minä olen. Selvitys maahanmuuttajien kotoutumisesta*. Moniste 48. Opetushallitus. Lainattu 14.1.2007: <http://www.edu.fi/julkaisut/maahanm.pdf>
- Niemeläinen, Raili, suomi toisena kielenä -opettaja, Vuosaaren lukio. Helsinki. Sähköpostiviesti 29.5.2007.
- Opetushallitus (2003). *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Nuorille tarkoitettun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet*. Lainattu 14.5.2007: http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/lops_uusi1.doc
- Opetushallitus (2004). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Lainattu 29.3.2007: http://www.oph.fi/info/ops/pops_web.pdf
- Opetushallitus (2008a). *Omana äidinkielenä opetetut kielet ja opetukseen osallistuneiden määrät vuonna 2006*. Lainattu 2.3.2008: http://www.edu.fi/maahanmuuttajat/tilastot/oma_aidinkieli_2006.pdf
- Opetushallitus (2008b). *Vieraskielisten 1–20-vuotiaiden määrä Suomessa 31.12.2004*. Lainattu 2.3.2008: www.edu.fi/attachment.asp?path=498,526,15650,49634,49640,49644
- Opetusministeriö (2006). *Maahanmuuttajien koulutuksen kehittäminen*. Lainattu 24.1.2007: http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/maahanmuuttajien_koulutuksen_kehittaaminen/index.html
- Opetusvirasto (2006). *Maahanmuuttajien koulutus. Lainsäädäntö ja linjaukset*. Lainattu 18.12.2006: <http://www.edu.fi/page.asp?path=498,526,49562>
- Opetusvirasto (2007). *Peruskoulut*. Lainattu 2.3.2008: http://www.hel.fi/wps/portal/Opetusvirasto/Artikkeli?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/fi/Opetusvirasto/Peruskoulut
- Oppenheim, A. N. (1986). *Questionnaire Design and Attitude Measurement*. Aldershot: Gower.
- Oxford, Rebecca L. (1996). New Pathways of Language Learning Motivation. Teoksessa: *Language Learning Motivation: Pathways to the New Century*, 1–8. Toim. Rebecca L. Oxford. Manoa: University of Hawaii.
- Palander, Marjatta & Anne-Maria Nupponen (2005). *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Joensuu: Yliopistopaino.

- Petersson, Bo (2003). Intervjubaserade studier av kollektiva identiteter. Teoksessa: *Identitetsstudier i praktiken*, 35–52. Toim. Bo Petersson & Alexa Robertson. Malmö: Liber ekonomi.
- Phinney, Jean S., John W. Berry, Paul Vedder & Karmela Liebkind (2006). The Acculturation Experience: Attitudes, Identities, and Behaviors of Immigrant Youth. Teoksessa: *Immigrant Youth in Cultural Transition. Acculturation, Identity, and Adaptation Across National Contexts*, 71–116. Toim. John W. Berry, Jean S. Phinney, David L. Sam & Paul Vedder. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Puuronen, Vesa (2006). *Nuorisotutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Rekola, Nina (1995). Teoksessa: *Vieraskielisten oppilaiden äidinkieli. Opetussuunnitelman laatimisesta ja opetuksesta*, 6–9. Toim. Nina Rekola. Helsinki: Opetushallitus.
- Rokeach, Milton (1976). *Beliefs, attitudes, and values. A Theory of Organization and Change*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sam, David L. (2006). Acculturation: conceptual background and core components. Teoksessa: *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, 11–26. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sihvola, Juha (2000). Monikulttuurinen universaalietiikka. Teoksessa: *Maailman henkinen tila ja tulevaisuus*, 187–218. Toim. Ilkka Niiniluoto. Helsinki: Otava.
- Siirtolaisuusinstituutti (2005). *Maahan- ja maastamuutto 1945–2004*. Lainattu 5.4.2007: http://www.migrationinstitute.fi/db/stat/img/ff_03.jpg
- Skutnabb-Kangas, Tove (1988). *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Stockholms Stad (2008). *Första och andra generationens invandrare 2006-12-31. Stockholm*. Lainattu 2.3.2008: <http://www.usk.stockholm.se/tabellverktyg/tv.aspx?t=a5>
- Sue, Derald Wing & David Sue (2003). *Counseling the Culturally Diverse. Theory and Practice*. New York: Wiley
- Talib, Mirja-Tytti (2002). *Monikulttuurinen koulu. Haaste ja mahdollisuus*. Helsinki: Kirjapaja.
- Talib, Mirja-Tytti (2006). Introduction: Why Diversity? Teoksessa: *Diversity – a challenge for educators*, 5–14. Kasvatusalan tutkimuksia 27. Toim. Mirja-Tytti Talib. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.

- Thomason, Sarah G. (2001). *Language Contact. An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Tilastokeskus (2006). *Väestö*. Lainattu 14.12.2006: http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#väestömuutokset
- Tilastokeskus (2007a). *Suomen väestö 2006*. Lainattu 30.3.2007: http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2006/vaerak_2006_2007-03-23_tie_001.html
- Tilastokeskus (2007b). *Suurimmat vieraskielisten ryhmät 1996 ja 2006*. Lainattu 8.5.2007: http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2006/vaerak_2006_2007-03-23_kuv_005.html
- Tylor, Edward Burnett (1970). *The Origins of Culture*. Gloucester: Peter Smith.
- Työministeriö (2006). *Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma. Työhallinnon julkaisu 371*. Lainattu 23.3.2007: http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj371.pdf
- Ulkomaalaisvirasto (2007a). *Pakolaiskiintiö*. Lainattu 5.4.2007: <http://www.uvi.fi/net-comm/content.asp?path=8,2476,2538>
- Ulkomaalaisvirasto (2007b). *Ulkomaalaisväestön määrä Suomessa 1990-2006*. Lainattu 6.3.2007: <http://www.uvi.fi/download.asp?id=Ulkomaalaisv%C3%A4est%C3%B6n+m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4+Suomessa+1990%2D2006;1225;{0DAD7B4E-80D2-4BFA-9661-B0B9754ED15D}>
- van Oudenhoven, Jan Pieter (2006). Immigrants. Teoksessa: *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, 163–180. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vatanen, Virpi, apulaisrehtori, Maunulan yhteiskoulu ja Helsingin matematiikkalukio. Sähköpostiviesti 14.1.2008.
- Vedder, Paul H. & Gabriel Horenczyk (2006). Acculturation and the school. Teoksessa: *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, 419–438. Toim. David L. Sam & John W. Berry. New York: Cambridge University Press.
- Viljanen, Anna Maria (1994). Etnisyys = rotu = kulttuuri? Teoksessa: *Kulttuurintutkimus. Johdanto*, 143–163. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vološinov, Valentin (1990). *Kielen dialogisuus*. Tampere: Vastapaino.

Väestörekisterikeskus (2006). *Taskutieto 2006*. Lainattu 24.1.2007: [http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/1D3DFF658404CB90C22571810042295F/\\$file/Taskutieto-2006.pdf](http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/1D3DFF658404CB90C22571810042295F/$file/Taskutieto-2006.pdf)

Westin, Charles (2006). Acculturation in the Nordic countries. Teoksessa: *The Cambridge handbook of acculturation psychology*, 368–384. Toim. David L. Sam & John W. Berry. New York: Cambridge University Press.

Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21 (2004). Lainattu 6.3.2007: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>

LIITE 1. Kyselylomake.

Hyvä nuori,

Kiitos osallistumisestasi pro gradu -työhöni liittyvään kyselyyn! Antamasi tieto on erittäin arvokasta.

Täytähän lomakkeen itsenäisesti ja huolellisesti, sillä vain Sinä voit antaa vastaukset kysymyksiin. Tämä ei ole koe, eikä oikeita tai väriä vastauksia kysymyksiin ole olemassa. Älä kirjoita lomakkeeseen nimeäsi. Antamiasi tietoja ei pääse käsittelemään kukaan tutkimuksen ulkopuolinen henkilö. Tietoja ei anneta opettajille tai vanhemmille.

Ystävällisesti

Saara Miettola

Aloita tästä.

1. **Sukupuolesi?** Merkitse rastilla (X) oikea ruutu. tyttö
 poika
 2. **Minä vuonna olet syntynyt?** _____
 3. **Missä maassa olet syntynyt?** _____
 4. **Kuinka monta vuotta olet asunut Suomessa?** _____ vuotta
 5. **Mistä maasta äitisi on kotoisin?** _____
 6. **Mikä on äitisi äidinkieli?** _____
 7. **Mistä maasta isäsi on kotoisin?** _____
 8. **Mikä on isäsi äidinkieli?** _____
 9. **Minkä kielen olet oppinut ensimmäisenä? (Jos olet oppinut yhtä aikaa kaksi kieltä, merkitse molemmat.)**

 10. **Mitä muita kieliä osaat?**

 11. **Millä luokalla olet nyt?** _____
 12. **Jos et ole syntynyt Suomessa, kenen kanssa muutit Suomeen?** Merkitse rastilla (X) kaikki sopivat vaihtoehdot!

☐ yksin	☐ isäpuolesi
☐ isäsi	☐ äitipuolesi
☐ äitisi	☐ isoisäsi
☐ sisarustesi	☐ isoäitisi
	☐ jonkun muun kanssa, kenen? _____
-

Nyt kysytään sinun mielipiteitäsi suomen kielestä ja ensimmäisestä kielestäsi. Ensimmäisellä kielellä tarkoitetaan tässä sitä kieltä, jonka olet oppinut ensimmäiseksi (eli sitä kieltä, jonka kirjoitit edellisen sivun kysymykseen nro 9).

(Huom! Jos merkitsit edellisen sivun kysymykseen nro 9 kaksi kieltä, pyydä opettajalta neuvoa.)

Jokaisessa kysymyksessä sinulla on viisi vaihtoehtoa. Merkitse rasti (X) siihen ruutuun, joka parhaiten vastaa omaa mielipidettäsi.

Ensimmäinen kieleni on mielestäni:

1.

- erittäin helppo kieli
- melko helppo kieli
- ei helppo eikä vaikea kieli
- melko vaikea kieli
- erittäin vaikea kieli

2.

- erittäin kaunis kieli
- melko kaunis kieli
- ei kaunis eikä ruma kieli
- melko ruma kieli
- erittäin ruma kieli

3.

- erittäin tärkeä kieli
- melko tärkeä kieli
- ei tärkeä eikä turha kieli
- melko turha kieli
- erittäin turha kieli

4.

- erittäin hyödyllinen kieli
- melko hyödyllinen kieli
- ei hyödyllinen eikä hyödytön kieli
- melko hyödytön kieli
- erittäin hyödytön kieli

Suomen kieli on mielestäni:

1.

- erittäin helppo kieli
- melko helppo kieli
- ei helppo eikä vaikea kieli
- melko vaikea kieli
- erittäin vaikea kieli

2.

- erittäin kaunis kieli
- melko kaunis kieli
- ei kaunis eikä ruma kieli
- melko ruma kieli
- erittäin ruma kieli

3.

- erittäin tärkeä kieli
- melko tärkeä kieli
- ei tärkeä eikä turha kieli
- melko turha kieli
- erittäin turha kieli

4.

- erittäin hyödyllinen kieli
- melko hyödyllinen kieli
- ei hyödyllinen eikä hyödytön kieli
- melko hyödytön kieli
- erittäin hyödytön kieli

Kuinka usein...

	joka päivä	muutaman kerran viikossa	muutaman kerran kuukaudessa	muutaman kerran vuodessa	en koskaan, miksi?	
8. katsot televisiosta/videolta/dvd:ltä suomenkielisiä ohjelmia?	☐	☐	☐	☐	☐	_____
9. käyt suomenkielisillä internet-sivuilla?	☐	☐	☐	☐	☐	_____
10. kuuntelet suomenkielistä musiikkia?	☐	☐	☐	☐	☐	_____
11. luet suomenkielisiä sanomalehtiä?	☐	☐	☐	☐	☐	_____
12. luet muita suomenkielisiä lehtiä?	☐	☐	☐	☐	☐	_____
13. luet suomenkielisiä kirjoja vapaa-ajallasi?	☐	☐	☐	☐	☐	_____
14. vietät vapaa-aikaa suomenkielisten nuorten kanssa?	☐	☐	☐	☐	☐	_____

Vastaa myös näihin kysymyksiin, merkitsemällä rasti (X) siihen ruutuun, joka parhaiten kuvaa sinua ja ystäviäsi.

Parhaat kaverini ovat:

- kaikki suomalaisia
- enemmän suomalaisia kuin muun maalaisia
- yhtä paljon suomalaisia ja muun maalaisia kavereita
- enemmän muun maalaisia kuin suomalaisia
- kaikki muun maalaisia

Parhaiden kaverieni kanssa puhun:

- vain suomea
- enemmän suomea kuin muita kieliä
- yhtä paljon suomea ja muita kieliä
- enemmän muita kieliä kuin suomea
- vain muita kieliä kuin suomea

Mieluiten olen vapaa-aikanani:

- vain suomalaisten kanssa
- enemmän suomalaisten kuin muun maalaisten kanssa
- sekä suomalaisten että muun maalaisten kanssa
- enemmän muun maalaisten kuin suomalaisten kanssa
- vain muun maalaisten kanssa

Seuraavissa kohdissa kysytään sinun mielipiteitäsi siitä, mihin tarvitset ensimmäistä kieltäsi ja suomen kieltä nyt ja tulevaisuudessa.

Merkitse rasti (X) siihen kohtaan, joka parhaiten vastaa mielipidettäsi.

Mihin omasta mielestäsi tarvitset ensimmäistä kieltäsi nyt ja tulevaisuudessa?

Tarvitsen ensimmäistä kieltäni...	kyllä	ei	en osaa sanoa
1. jotta saisin hyvän työpaikan	☐	☐	☐
2. jotta saisin hyvän koulutuksen	☐	☐	☐
3. jotta voin jutella perheenjäsenteni kanssa	☐	☐	☐
4. jotta voin jutella kavereideni kanssa	☐	☐	☐
5. jotta ensimmäistä kieltäni puhuvat hyväksyisivät minut	☐	☐	☐
6. harrastuksissani	☐	☐	☐
7. koska se on osa minua	☐	☐	☐
8. jotta olisin älykkäämpi	☐	☐	☐
9. jotta muut pitäisivät minusta	☐	☐	☐
10. jotta voin tutustua uusiin ihmisiin	☐	☐	☐

Mihin omasta mielestäsi tarvitset suomen kieltä nyt ja tulevaisuudessa?

Tarvitsen suomen kieltä...	kyllä	ei	en osaa sanoa
11. jotta saisin hyvän työpaikan	☐	☐	☐
12. jotta saisin hyvän koulutuksen	☐	☐	☐
13. jotta voin jutella perheenjäsenteni kanssa	☐	☐	☐
14. jotta voin jutella kavereideni kanssa	☐	☐	☐
15. jotta suomenkieliset hyväksyisivät minut	☐	☐	☐
16. harrastuksissani	☐	☐	☐
17. koska se on osa minua	☐	☐	☐
18. jotta olisin älykkäämpi	☐	☐	☐
19. jotta muut pitäisivät minusta	☐	☐	☐
20. jotta voin tutustua uusiin ihmisiin	☐	☐	☐

21.

Alla näet lauseita, jotka liittyvät Suomeen, suomen kieleen, ensimmäiseen kieleesi sekä eri kulttuureihin. Kerro niistä oma mielipiteesi.

Merkitse rastilla (X) jokaisen lauseen jälkeen, oletko täysin samaa mieltä, osittain samaa mieltä, et samaa etkä eri mieltä, osittain eri mieltä vai täysin eri mieltä.

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä
1. Minusta on mukava asua Suomessa.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Suomi on minun kotimaani.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Haluan asua Suomessa koko elämäni.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Suomalaiset ovat mukavia.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Minulla on paljon yhteistä suomalaisten kanssa.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Minusta olisi mukava asua vanhempieni kotimaassa.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Oikea kotimaani on jossain muualla kuin Suomessa.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Tulevaisuudessa aion muuttaa pois Suomesta.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Maahanmuuttajat ovat mukavia.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Minulla on paljon yhteistä maahanmuuttajien kanssa.	☐	☐	☐	☐	☐

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä
1. Pidän suomen kielestä.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Haluaisin osata suomen kieltä paremmin.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Suomi on tärkein kieli elämässäni.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Olen ylpeä suomen kielen taidostani.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Suomea pitäisi opettaa koulussa enemmän.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Pidän ensimmäisestä kielestäni.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Haluaisin osata ensimmäistä kieltäni paremmin.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Ensimmäinen kieleni on tärkein kieli elämässäni.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Olen ylpeä ensimmäisen kieleni taidoistani.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Ensimmäistä kieltäni pitäisi opettaa koulussa enemmän.	☐	☐	☐	☐	☐

	täysin samaa mieltä	osittain samaa mieltä	ei sa- maa ei- kä eri mieltä	osittain eri mieltä	täysin eri mieltä
1. On tärkeää osata monia kieliä.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Haluaisin, että tulevat lapseni osaisivat monia kieliä.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Vieraat kulttuurit kiinnostavat minua.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Tykkään opiskella eri kieliä.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Haluaisin enemmän suomenkielisiä kavereita.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Haluaisin enemmän ensimmäistä kieltäni puhuvia kavereita.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Puhun suomea erittäin mielelläni.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Puhun ensimmäistä kieltäni erittäin mielelläni.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Suomalainen kulttuuri on minulle erittäin tärkeä.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Vanhempieni kulttuuri on minulle erittäin tärkeä.	☐	☐	☐	☐	☐

Tässä vielä muutama kysymys, joka liittyy sinuun itseesi.

Vastaa kysymyksiin omin sanoin ja kokonaisilla lauseilla.

Minkä maalainen olet omasta mielestäsi? Miksi?

Minkä maalainen olisit mieluiten? Miksi?

Mikä on sinun mielestäsi sinun äidinkieleni? Miksi?

Vastaa vielä näihin kahteen kysymykseen merkitsemällä rasti (X) siihen kohtaan, joka parhaiten kuvaa sinua.

Olen mielestäni:

- yksikielinen – osaan vain yhtä kieltä
 kaksikielinen – osaan kahta eri kieltä
 monikielinen – osaan useampaa kuin kahta kieltä
 en osaa sanoa

Haluaisin olla:

- yksikielinen – haluaisin osata vain yhtä kieltä
 kaksikielinen – haluaisin osata kahta eri kieltä
 monikielinen – haluaisin osata useampaa kuin kahta kieltä
 en osaa sanoa

Tässä kaikki. Kiitos vastauksistasi!

LIITE 2. Puolistrukturoitu haastattelu.**Sukupuoli:** tyttö poika **Syntymävuosi** _____**Missä maassa olet syntynyt?** _____**Mitä mielestäsi tarkoittaa sana 'äidinkieli'?**

Entä sana 'maahanmuuttaja'?

Entä sana 'kotimaa'?

Mitä kotimaa sinulle merkitsee?

Mitä sinun äidinkielesi sinulle merkitsee?
